VAKBLAD VOOR DE BIBLIOTHEEKSECTOR

Bibliotheekblad

IFLA wil rust na affaire Leitner
BookTok in de bibliotheek
Digitale literatuur
Waargebeurde biebverhalen

Nummer **3** | Jaargang 27
Maart 2023

Jannine van der Naald, projectleider werkzoekenden bij Bibliotheek Maas en Peel

Foto: Astrid Roox

Congres Bibliotheken en Musea: Samenwerking loont!

Vrijdag 16 juni 2023: Cultuur Historisch Centrum De TIID (Bolsward)

Steeds meer bibliotheken en musea of andere erfgoedinstellingen werken intensief samen. Soms zitten beiden in dezelfde multifunctionele accommodatie (bijvoorbeeld Cultuur Historisch Centrum De TIID, CODA, en Rozet), maar er zijn ook veel samenwerkingsverbanden tussen organisaties die niet in hetzelfde gebouw zitten. Tijdens dit congres georganiseerd door **Bibliotheekblad**, **CHC De Tiid** en **Bibliotheken Mar en Fean** (vestiging Bolsward) gaan we dieper in op deze samenwerkingsverbanden en zullen tal van geslaagde voorbeelden belicht worden. Uiteraard is er alle gelegenheid tot het stellen van vragen.

Doelgroep

Mensen werkzaam in bibliotheken, musea en andere erfgoedinstellingen zoals archieven.

Locatie

Het congres wordt gehouden in Bolsward, in het monumentale stadhuiscomplex waar Cultuur Historisch Centrum De Tiid gevestigd is. Naast het congres bieden wij in samenwerking met VVV-informatiepunt Bolsward ook de mogelijkheid van een compleet arrangement aan, inclusief diner en één of twee overnachtingen. Dit geeft u de kans om in het weekend het prachtige eeuwenoude Bolsward (Boalsert), hart van de Friese Elfsteden, op uw gemak te verkennen.

Kosten

Een toegangskaart kost €149,95 inclusief een goed verzorgde lunch en overige catering. Het is ook mogelijk om een kaartje kopen inclusief 's avonds een diner bij *Blend Eten & Drinken* in de Oude Waag van het stadhuis.

Programma

Het programma bestaande uit een plenair gedeelte en workshops, is nog volop in ontwikkeling. Zodra het programma bekend is, zullen we dit communiceren via Bibliotheekblad (website, blad en sociale mediakanalen). Sprekers zijn onder andere vertegenwoordigers van Atlas Research, CODA, LocHal (Tijdlab), Rozet en Rijnbrink. Dagvoorzitter is Evi Savelkouls, programmamanager en bibliothecaris bij de Noord Oost Brabantse Bibliotheken (NOBB).

Aanmelden

U kunt zich voor dit congres aanmelden via www.detiid.nl/agenda
Op deze pagina vindt u ook alle informatie.

Adres
Cultuur Historisch Centrum De Tiid
Jongemastraat 2 8701 JD Bolsward
www.detiid.nl
info@detiid.nl

VAKBLAD VOOR DE BIBLIOTHEEKSECTOR
Bibliotheekblad

cultuur historisch centrum de tiid

de Bibliotheek
Bibliotheken Mar en Fean

Bibendo. Digitale oplossingen voor jouw bibliotheek.

Bibendo biedt nog steeds digitale oplossingen die jouw bibliotheek een digitale upgrade geven, zoals mobiele games en virtuele rondleidingen.
Maar nu nog makkelijker.

- ✓ Kant en klare games
- ✓ Betaal alleen voor wat je nodig hebt: per stuk of per abonnement
- ✓ Maak het verschil met games rondom actuele thema's, zoals een Leven Lang Leren, Digitaal Meedoen en Leesplezier.

Kom naar het Bibendo-event!
Wil je zien hoe Bibendo voor jouw bibliotheek werkt? Bezoek 1 van onze events in maart en april. Hier laten we diverse games in actie zien. Ga naar Bibendo.nl. en schrijf je in.

Bibendo is een product van nbd biblion

Colofon

Bibliotheekblad is hét vakblad voor de bibliotheeksector en verschijnt tien keer per jaar, waaronder een dubbelnummer. Kijk ook op onze website: www.bibliotheekblad.nl en op onze sociale media-accounts op Twitter, Facebook en LinkedIn.

Uitgeverij
Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 12
2272 TR Voorburg

Hoofd- eind- en webredactie
Menno Goosen
menno.goosen@bibliotheekblad.nl
+31 (0)6 2222 90 67

E-mailadres redactie
redactie@bibliotheekblad.nl

Tekstcorrectie
Marijn Mostart

Medewerkers
Johannes Abeling, Annemiek van de Burgt, Maarten Dessing, Elselien Dijkstra, Anne van den Dool, Denise Hagmeijer, Marianne Hermans, Cindy Lammers, Marjolein Lolkema, Anneke de Maat, Eric van Nieuwland, Marjolein Oomes, Linda van Pelt, Els Rademaker-Vos, Evi Savelkous, Gerrit Serné, Stan Verhaag, Eimer Wieldraaijer, Ivonne Zijp.

Ontwerp basisvormgeving
SNEP grafische dienstverlening

Lay-out
Thomson Digital

Opmaakbegeleiding
Hans Jansens (Impaginator.nl)

Druk
Damen Drukkers

Abonnementen Nederland
Abonnementenland, Postbus 20, 1910 AA Uitgeest. Tel. +31 (0)251-25 79 24. Site: www.bladenbox.nl voor abonneren of www. aboland.nl voor adreswijzigingen en opzeggingen. Abonnementenland is ook bereikbaar via Twitter. @Aboland_klanten. Beëindigen abonnement: opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementen België
Abonnementenland, Ambachtenlaan 21 Unit 2A, 3001 Heverlee. Tel. +32 (0)28 08 55 23. Site: www.bladenbox.be voor abonneren of www.aboland.be voor adreswijzigingen en opzeggingen. Beëindigen abonnement: Opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementsprijs
Per 1 januari 2023 kost een abonnement in Nederland € 229,95, elk vervolgabonnement op hetzelfde adres € 219,95, los nummer € 30. Abonnementsprijs België: € 248,95. Overige landen € 282,95. Alle bedragen inclusief btw en verzendkosten.

Adverteren
Op www.bibliotheekblad.nl vindt u onze tariefkaart. Meer informatie kan gegeven worden door accountmanager Rajin Roopram, telefoon: +31 (0)6-1520 17 24, e-mail: rajin.roopram@kbenp.nl.

Overname van tekst
Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij IP gebruikt of verveelvoudigd worden. Voor kopiëren is reprorecht verschuldigd aan de uitgever.

ISSN
1573-9597

Volg ons ook online

Op bibliotheekblad.nl vindt u het actueelste bibliotheeknieuws. Via de site kunt u zich gratis abonneren op onze wekelijkse nieuwsbrief. Ook zijn wij actief op sociale media:

- facebook.com/bibliotheekblad
- twitter.com/bibliotheekblad
- linkedin.com/company/bibliotheekblad

INHOUD

6
Collega
Jannine van der Naald, projectleider werkzoekenden bij Bibliotheek Maas en Peel.

8
IFLA snakt naar rust
Het ontslag van directeur Gerald Leitner leidde in april een periode van onrust in bij IFLA. *Bibliotheekblad* stelt betrokkenen de openstaande vragen. ‘Alsjeblieft, niet nóg een artikel over de voormalige baas.’

16
Waargebeurde verhalen uit de bieb
‘Je zou een boek moeten schrijven over alles wat je in de bibliotheek meemaakt’, zeiden familieleden en vrienden van Annika Vleuten (pseudoniem). En dat leidde tot: *HieperdeBIEB Hoera!*

20
Hoe gebruik je BookTok in jouw bibliotheek?
Een onderwerp waar veel over wordt getiktokt, zijn boeken. Het is zo populair aan het worden, dat het zelfs een eigen naam op het platform heeft gekregen: BoekTok. Maar hoe interessant zijn Tik- en BookTok voor bibliotheken?

24
Samenwerking tussen collectie en programmering
De verschillende afdelingen van bibliotheekorganisaties staan allang niet meer op zichzelf: ze werken steeds meer met elkaar samen om bezoekers en leden zo goed mogelijk van dienst te zijn. Dat geldt ook voor collectioneurs en programmeurs.

27
Belastinghulp
Met de belastinghulp, die vrijwel alle bibliotheken bieden, zijn in 2022 bijna tienduizend burgers bereikt.

30
NBD Biblion Jeugdspecialist
Ben jij of ken jij dé Jeugdspecialist van het jaar 2023? Meld jouw collega aan voor 1 juni!

31
Beste Bibliotheek 2023
Meld jouw bibliotheek nu aan om mee te dingen naar deze prestigieuze onderscheiding.

32
Digitale literatuur
Auteurs gebruiken taal en technologie om nieuwe literaire ervaringen te creëren. Digitale literatuur biedt nieuwe perspectieven voor zowel makers als ‘lezers’. Voor bibliotheken betekent dit een zoektocht naar een kader om deze werken aan te bieden.

38
Blic VR
De afgelopen twee jaar heeft Biblionet Groningen met succes Blic VR in de markt gezet. Een VR-tool die professionals helpt om in contact te treden met laaggeletterden.

42
In Stede Broec kunnen jongeren de vloer op
De Bibliotheek Stede Broec heeft een jongerenvloer geopend: een plek waar jongeren gebruik kunnen maken van studieplekken, tot rust kunnen komen, inspiratie vinden om zich persoonlijk te ontwikkelen en elkaar kunnen ontmoeten.

45
Een kast vol Oekraïense kinderboeken
Bibliotheek Hilversum biedt kinderen van Oekraïense vluchtelingen leesplezier met een speciaal voor hen ingerichte boekenkast met inmiddels honderden exemplaren. En de collectie groeit nog steeds.

48
Topstukken
'Jantje zag eens pruimen hangen' en andere klassiekers komen uit drie bundels met *Kleine gedigten voor kinderen* van Hieronymus van Alphen.

50
Management
Margot Nicolaes begon dit jaar als interim-directeur-bestuurder bij BplusC in Leiden nadat ze dertien jaar lang leidinggaf aan DOK Delft.

54
Vlaamse bibliotheken staan er alleen voor
Terwijl er in Nederlandse gemeenten opnieuw een verplichte bibliotheek komt, lijken de Vlaamse bibliotheken sinds 2016 vogelvrij. De Vlaamse beleidsondersteuning en een verplichting tot een bibliotheek in elke gemeente vielen weg.

58
Column
Rianne van Melik en Jamea Kofi van de Radboud Universiteit doen onderzoek naar openbare bibliotheken als sociale infrastructuur. In deze column bespreken ze om beurten hun belangrijkste bevindingen.

Verschijning Bibliotheekblad 4-2023

28 april

Beste lezer,

Dat het rommelde bij IFLA werd duidelijk na een artikel in het Zweedse *Biblioteksbladet* editie 4-2022. Maar hoe staat het er nu voor? Redacteur Stan Verhaag verdiepte zich in de materie en sprak met enkele Nederlandse betrokkenen. Hij ging op zoek naar de antwoorden op vijf prangende vragen: waarom moest directeur Gerald Leitner vertrekken? Hoe gedroeg hij zich? Hoe ging de toenmalige RvT om met de klachten? Hoe gaat de huidige RvT om met de nasleep van het ontslag? En hoe ziet de toekomst van IFLA eruit?

Een ander kijkje in de bibliotheekwereld geeft auteur Annika Vleuten (pseudoniem) in haar boek *HieperdeBIEB Hoera! (Ik had mijn bril niet op).* Daklozen die tassen vol met kleren de bibliotheek binnenslepen. Iemand die met klem komt informeren waar het oosten is, omdat hij moet bidden, en wel in de toiletruimte. Een man op zoektocht naar waargebeurde verhalen over bedreigingen van jonge vrouwen. Een chique mevrouw die beweert dat er zenuwgas in het gebouw wordt geblazen om mensen te bedwelmen en hen zo gemakkelijker te kunnen beroven. Rondhangende jongen, ouderen en zelfs kleine kinderen, even 'gestald' door hun ouders. De keuze voor een pseudoniem heeft te maken met het feit dat Annika als bibliotheekmedewerker ook best heftige dingen heeft meegemaakt, waar we later in het interview op terugkomen. *'Ik wil niet door deze mensen gestalkt worden of nog erger … Vandaar mijn beslissing om onder een pseudoniem te schrijven.'*
Uiteraard is de echte naam van de auteur, en ook de bibliotheek waar het zich afspeelt, bij de redactie van *Bibliotheekblad* bekend.

En als laatste: de inschrijfrondes voor de Beste Bibliotheek en de NBD Biblion Jeugdspecialist 2023 zijn van start gegaan. In dit nummer lees je er meer over. En zoals Chris Wiersma, juryvoorzitter van de Beste Bibliotheek al opmerkte: *'De bescheidenheid in onze branche is een mooie, maar ook wel hinderlijke eigenschap, en moet nu resoluut terzijde worden geschoven. Voor wie dat nog niet kan: ook suggesties voor een andere dan de eigen bibliotheek zijn welkom.'* Dat geldt natuurlijk ook voor de NBD Biblion Jeugdspecialist 2023.

Ik wens u veel leesplezier!

Menno Goosen
Hoofdredacteur Bibliotheekblad
menno.goosen@bibliotheekblad.nl

Jannine van der Naald, projectleider werkzoekenden bij Bibliotheek Maas en Peel

‘Hubste-n-al geschreeve?’

Dat bibliotheken tegenwoordig een behoorlijk gevarieerde dienstverlening hebben, staat buiten kijf. Maar hoort nu ook ondersteuning van werkzoekenden tot het takenpakket? Bij de Bibliotheek Maas en Peel in Noord-Limburg wel. Maandelijks zijn er ontmoetingsochtenden en inspiratiedagen, bedoeld om werkzoekenden en andere geïnteresseerden te ondersteunen in hun oriëntatie naar werk.. Enerzijds door het geven van informatie, anderzijds vanuit de community-gedachte hulp bij het opbouwen van een netwerk. Dat dit laatste ook zeer belangrijk is, weet Jannine van der Naald van binnenuit.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO’S: (INCLUSIEF COVER): ASTRID ROOX

Een kwestie van geluk én de liefde

‘Deze service is vanuit een behoefte ontstaan’, antwoordt Jannine van der Naald kort en krachtig op de vraag hoe – en vooral waarom – de bibliotheek deze rol op zich neemt. ‘Deze dienstverlening past in de visie van een leven lang leren en ook steeds meer in digitale inclusie.’

Het begon voor Jannine allemaal zo’n twaalf jaar terug toen ze vanuit het zuiden naar het noorden verhuisde. Vanuit Zuid- naar Noord-Limburg wel te verstaan.

‘Na 40 jaar in Geleen moest ik echt integreren in mijn nieuwe woonomgeving. Ik kwam hier voor de liefde, dus om een goede reden, maar alles achterlaten en opnieuw beginnen viel me in het begin zwaar. Ik kende de omgeving niet, en had hier nog geen lokaal netwerk. Het heeft een paar jaar geduurd voordat ik oprecht kon zeggen dat ik me hier thuis voel.’

Je bent wie je kent

Voor haar vorige banen als HR-assistent en arbo- en verzuimconsulent had Jannine haar bachelor of Human Resources Management, Organise-

ren en Ontwikkelen behaald. ‘Maar met een diploma op zak alléén ben je er nog niet. Opnieuw beginnen om je alles ‘eigen’ te maken, begint met naar buiten gaan. Contacten leggen, laten zien dat je bestaat. Dat begon onder meer met regelmatige bezoekjes aan de lokale bibliotheek. Voor mij een logische stap. Daar kun je zo veel informatie vinden, niet alleen boeken (voor mij heel belangrijk), maar ook activiteiten. In de bibliotheek kun je mensen leren kennen.’
Die bezoekjes aan de bibliotheek mondden er al snel in uit dat Jannine als vrijwilliger actief ging bijdragen aan het organiseren van bijeenkomsten: maandelijkse ontmoetingsochtenden voor werkzoekenden, waarvoor ze ook regelmatig inspirerende sprekers uitnodigde.
‘Het was duidelijk dat dit in een grote behoefte voorzag, want het aantal deelnemers groeide. Als vrijwilligers iets maatschappelijks voor de gemeenschap organiseren, valt dat onder burgerinitiatief. Daardoor heb ik budget gekregen om bijeenkomsten voor werkzoekenden te organiseren.’
De gemeente heeft, doordat het initiatief van Jannine in de beginfase ondersteund werd door de bibliotheek, deze activiteiten nu opgenomen in de opdracht aan de bibliotheek.

Dress for succes

Iedere tweede dinsdagmorgen van de maand staat er een buitenactiviteit op het programma.
‘De ene keer maken we een wandeling in de natuur, de andere keer doen we oefeningen en zijn we sportief in de weer. Het gaat om het zoeken naar verdieping, liefst iedere keer vanuit een ander perspectief, in de natuur. Het gaat erom in beweging te komen, letterlijk en figuurlijk.’
Ter illustratie van de impact die zo’n activiteit kan opleveren, vertelt Jannine over de vrouw die een tijdje terug stralend meldde dat ze nu tenminste weer een goede reden had om zich ‘s morgens aan te kleden. ‘Inmiddels is ze weer aan het werk. In de kinderopvang, met veel plezier. Zo’n baan wilde ze graag.’
Want daar draait het natuurlijk om, het vinden van een prettige en passende werkplek. De vierde dinsdag van de maand is er een activiteit gericht op werk zoeken en solliciteren. Daar nodigt Jannine ook soms een gastspreker voor uit. Ook zelf verzorgt ze lezingen en presentaties gericht op het zoeken van werk.
‘Ik onderhoud nauwe contacten met o.a. het UVW *(Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen, dat ook helpt bij het zoeken naar een baan – red.)* en ik bezoek regelmatig netwerkbijeenkomsten.’

Laaggeletterd

Dat ze zelf heeft ondervonden hoe ‘verloren’ iemand zich kan voelen als je je draai nog niet gevonden hebt, hetzij in het arbeidsbestaan, hetzij in een (nieuwe) omgeving, beschouwt Jannine – achteraf – als een voordeel.
‘Anderen helpen ligt in mijn aard. Van nature ben ik al empathisch, maar ik begrijp nu nóg beter hoe moeilijk het kan zijn als je zoekt, maar nog niet kunt vinden. Ik weet uit ervaring wat mensen doormaken. Waar begin je? Bij wie moet je zijn? Vaak is een duwtje in de rug, in de juiste richting, al nét de stimulans die iemand nodig heeft.’
Soms komen er ook praktische moeilijkheden ter tafel. ‘Hubste-n-al geschreeve? Vievenzeventig breeve!’, zingt de Limburgse Janse Bagge Bend zo vrolijk in het liedje ‘Sollicitere’. Maar wanneer er sprake is van laaggeletterdheid is het logisch dat het schrijven van een sollicitatiebrief een heel moeilijke opdracht is. In zulke situaties is Jannine niet te beroerd hierbij een handje te helpen.
‘Datzelfde geldt voor digitale vaardigheden en het wegwijs maken op sociale media. Bovendien kunnen mensen voor deze service ook terecht bij mijn collega’s van de bibliotheek, want het overdragen van al die kennis en vaardigheden hoort tegenwoordig ook tot onze service.’

Gelukzoekers

Het contact met ‘lotgenoten’ is motiverend, ziet Jannine van nabij.
‘Het geeft steun te weten dat je niet de enige bent met een probleem. Klagen mág dan ook tijdens de bijeenkomsten, maar het is wel de bedoeling dat iedereen na afloop positief naar huis gaat. Met goede hoop voor de toekomst en gedreven om dóór te zetten en verder te gaan met zijn of haar zoektocht.’
Voor wat extra motivatie zijn er ook teambuildingsbijeenkomsten, inspiratiedagen en een kerstborrel. ‘Als je werkloos bent, heb je dat allemaal niet. En dat is jammer’, vindt Jannine.
Een extra drukbezochte inspiratiedag was die met John de Wolf. Deze ex-profvoetballer zet zich tegenwoordig in voor werkzoekende vijftigplussers en houdt motiverende speeches over teambuilding, leiderschap, doorzettingsvermogen en omgaan met tegenslagen. Een van de toekomstige gastsprekers is Patrick van Hees, auteur van het boek ‘De Geluksprofessor’.
‘Aansprekende voorbeelden van hoe je je leven zelf kunt vormgeven’, aldus Jannine, die het leuk vindt dat mensen die inmiddels een baan hebben gevonden toch soms nog naar de bijeenkomsten komen. ‘Vooral ook vanwege de fijne contacten die ze hier hebben opgedaan. De kracht van onze bijeenkomsten is de persoonlijke benadering. Door te komen, stappen mensen gevoelsmatig vaak al over een hoge drempel.’
Zelf is ze van plan om minder van huis uit te werken en vaker naar de bibliotheek te komen. ‘Dat maakt het hopelijk nog gemakkelijker om persoonlijk met mij af te spreken. Mijn werk geeft voldoening, want het is fijn iets voor mensen te kunnen betekenen, zoals bij het vinden van inspirerend werk. Daaraan bijdragen past ook goed in het kader van de bibliotheek in transitie.’

Snoep

Naast haar werk is Jannine actief als vrijwillig presentator bij het programma Lunch Live van omroep P&M. ‘Ook dit is toevallig op mijn pad gekomen, doordat ik ook vrijwilliger ben bij een theatergezelschap. Tijdens het grimeren vertelde iemand me een keer over deze radio-omroep. Omdat ik niet op mijn mondje ben gevallen, kreeg ik het voorstel dit ook eens te proberen. En dat is een nieuwe hobby die goed is uitgepakt.’
Is er nog tijd voor lezen? ‘Gelukkig wel! Ik voel me in de bibliotheek een beetje zoals een kind in een snoepwinkel. Via boeken stap je een andere wereld binnen. Momenteel lees ik de serie van “De zeven zussen” van Lucinda Riley, en de Zweedse Marianne Frederiksson is mijn favoriet, vooral vanwege haar focus op de psychologie van de mens. Al haar boeken staan in mijn boekenkast thuis.’

Ontslag van directeur Gerald Leitner kent lange nasleep

IFLA snakt naar rust

Illustratie: Shutterstock

Na zijn ontslag troffen Gerald Leitner en IFLA een schikking. Maar de rust keerde niet terug, want najaar 2022 schreef het Zweedse *Biblioteksbladet* over wat zich op het hoofdkantoor in Den Haag zou hebben afgespeeld. In ons artikel gaan we op zoek naar de antwoorden op vijf prangende vragen: Waarom moest Leitner vertrekken? Hoe gedroeg hij zich als directeur? Hoe ging de toenmalige RvT om met de klachten? Hoe gaat de huidige RvT om met de nasleep van het ontslag? En hoe ziet de toekomst van IFLA eruit?

Het ontslag van directeur Gerald Leitner leidde in april een periode van onrust in bij IFLA, ‘de wereldwijde stem van bibliotheken’. *Bibliotheekblad* stelt betrokkenen de openstaande vragen. ‘Alsjeblieft, niet nóg een artikel over de voormalige baas.’

TEKST: STAN VERHAAG • FOTO’S / ILLUSTRATIES: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Hoe ga je als werkgever om met een leidinggevende over wie medewerkers klagen? De Raad van Toezicht (RvT) van IFLA (de International Federation of Library Associations and Institutions) deed het als volgt: hij liet eind 2021 twee onderzoeken doen naar de klachten en liet in april 2022 weten dat directeur Gerald Leitner was ontslagen. Drie maanden later, op 22 juli 2022, trachtte de nieuwe RvT van IFLA wat meer duidelijkheid te scheppen over die beslissing. Dat gebeurde tijdens een openbare bijeenkomst in Dublin – onderdeel van het jaarlijkse congres – getiteld ‘Out in the open’ (die sessie van anderhalf uur is op YouTube terug te kijken). In oktober troffen IFLA en Gerald Leitner een schikking, waarvan de details niet openbaar werden. De rust keerde niet terug, want in het najaar verschenen artikelen in het Zweedse tijdschrift *Biblioteksbladet* (zeg maar de Zweedse variant van *Bibliotheekblad*) over wat zich op het hoofdkantoor van IFLA in Den Haag zou hebben afgespeeld.

Voor het artikel dat u nu leest, sprak *Bibliotheekblad* met vier personen. Ten eerste het toenmalige Nederlandse lid van IFLA’s RvT die besloot Leitner weg te sturen. Ten tweede een oud-medewerker die in 2017 en 2018 op het hoofdkantoor werkte. En tot slot hadden we een dubbelinterview met de Duitse IFLA-president Barbara Lison en de Nederlander Jaap Naber, de huidige penningmeester in de RvT van IFLA.

We gaan op zoek naar de antwoorden op vijf prangende vragen: Waarom moest Gerald Leitner vertrekken? Hoe gedroeg hij zich als directeur? Hoe ging de toenmalige RvT om met de klachten? Hoe gaat de huidige RvT om met de nasleep van het ontslag? En hoe ziet de toekomst van IFLA eruit?

Perry Moree

Perry Moree is sinds zeven jaar directeur bij ZB Bibliotheek van Zeeland. Vanaf augustus 2021 was hij tijdelijk lid van de Raad van Bestuur van IFLA. ‘Het is helemaal niet geworden wat ik ervan had gehoopt’, blikt hij terug. ‘Ik zat er eigenlijk om de financiën transparanter en duurzamer te maken. IFLA kan gebruikmaken van geld dat de Bill and Melinda Gates Foundation beschikbaar heeft gesteld. Via een zelfstandige stichting, SIGL genaamd, komt dat geld bij IFLA terecht. Het gaat om tijdelijk geld waarmee ze de komende vijf of zes jaar flinke investeringen in de sector kunnen doen. Het was een laatste gift van de familie Gates aan het bibliotheekwezen. Mijn idee was dan ook idealistisch: “We moeten een tienjarenplan maken.” Maar ik heb me helaas geen seconde beziggehouden met financiële voorstellen, want vanaf het begin kreeg het allemaal een andere wending. Er werd een problematische situatie geschetst binnen het IFLA-hoofdkantoor. Daar ging de volle aandacht van ons als RvT naar uit.’

Illustratie: Shutterstock

Ingrid Bon: 'De manier van leidinggeven van Gerald die ik heb leren kennen in mijn twee jaar op het hoofdkantoor is bepaald niet mijn stijl. Hij heeft ook ooit tegen mij staan foeteren, maar toen dacht ik: "Joh, je kletst maar een eind heen. Je kunt nu wel staan gillen, maar dat krijgt op mij totaal geen vat, want ik vind het zo irreëel en absurd.'

Wat voor situatie was dat?
'Het ging om klachten van mensen op de werkvloer. Ik hoop dat u begrijpt dat ik daar niet heel veel over kan zeggen. Er staat een en ander in dat Zweedse blad. In het begin wisten we niet goed wat we ermee aan moesten. Er lagen klachten van de werkvloer, wij waren als RvT met elf leden de formele bestuurders.'

Wat deed u met die klachten?
'Ik heb juridisch advies ingewonnen bij bevriende juristen: "Wat zou jij doen in zo'n geval?" Zij zeiden: "Laat een onderzoek doen door een onafhankelijke firma. Anders blijft het maar doorgaan." We hebben daarop twee aparte onderzoeken laten doen. Mijn hele periode in de RvT van oktober 2021 tot en met maart 2022 is door die kwestie in beslag genomen. In maart hebben we als RvT de grote beslissing genomen om de directeur te ontslaan.'

Want wat bleek er uit de onderzoeken?
'Ik kan me voorstellen dat u van alles wilt weten over die onderzoeken, maar ik ben er alweer een hele tijd uit, moet ik zeggen. Ik heb gehoord dat ze geschikt hebben met de directeur. Ik ken de details van die schikking niet, maar ik denk dat daar een vertrouwelijkheidsclausule aan vastzit. Althans, zo zou ik het gedaan hebben als ik geschikt zou hebben. Dus dat je van beide zijden geen details deelt over de gemaakte afspraken. De afspraak die wij in maart 2022 als RvT hebben gemaakt, was: "Houd het nu maar vertrouwelijk. Het heeft geen enkele zin om allerlei interviews te gaan geven. En volg onze berichten op de website."'

Het was dus een bewuste keuze om de uitkomsten van de onderzoeken niet te delen met de buitenwacht?
'Ja, die zijn alleen bekend bij de RvT-leden.'

Waarom wilt u er niets over kwijt?
'Ik vind niet dat ik dat moet doen. Ik wist al langer dat ik me zou terugtrekken als lid van de RvT, want het was niet langer verantwoord om er zo veel tijd in te steken. Maar ik heb bewust gewacht tot we de beslissing naar aanleiding van de rapporten hadden genomen.'

Gingen de klachten alleen over de directeur?
'Het ging over de vervelende situatie op de werkvloer, maar wat er langzamerhand ook uitkwam, was dat onze aangesloten leden de financiën weinig transparant vinden. Zelfs ik als penningmeester vond ik het een heel ingewikkelde constructie, met een stichting, een holding en drie bv's. Aan de gemiddelde bibliothecaris is het bijna niet uit te leggen. Ik weet dat mijn opvolger Jaap Naber eraan werkt om het wat meer transparant te maken.'

Had u als RvT dingen anders moeten doen, met de wijsheid achteraf?
'Er was een probleem en wij hebben een stevige beslissing genomen. Je kunt zeggen: "Waarom duurde dat vijf, zes maanden?" Anderzijds moet je dit soort onderzoeken wel heel secuur doen. Het had misschien sneller gekund, maar vanwege de degelijkheid heeft het zo lang geduurd.
Ik vind IFLA nog steeds een geweldige organisatie. Ik heb bewondering voor de huidige én voormalige medewerkers.
Er was een nare situatie en deze mensen hebben er toch maar voor gezorgd dat het congres in Dublin in juli 2022 gewoon doorging en nog een groot succes was ook.'

Ik word wel steeds nieuwsgieriger naar wat zich op het hoofdkantoor heeft afgespeeld!
'Dat kan ik mij best voorstellen, maar de weg naar voren is in ieder geval op de goede manier ingezet. Dat is voor mij het allerbelangrijkste. IFLA moet wel blijven bestaan, want ze vertegenwoordigen een mondiale stem in de bibliotheekwereld. Die moeten we koesteren – en daar waar nodig verbeteren natuurlijk.'

Ingrid Bon
Ingrid Bon werkte met een tijdelijk contract als projectmanager in de jaren 2017 en 2018 op het hoofdkantoor van IFLA, nadat ze vanaf 2002 diverse functies had bekleed binnen IFLA, waaronder die van lid van de RvT (2011-2015).

Als ik het Zweedse artikel in mijn eigen woorden samenvat, dan staat daarin dat Gerald Leitner zich als een soort van Matthijs van Nieuwkerk zou hebben gedragen.

Illustratie: Shutterstock

Ingrid Bon: 'Ik heb zelden meegemaakt dat er zo veel mensen overstuur of in tranen waren als bij IFLA op het hoofdkantoor, en ik heb ook zelden een bedrijf gezien waar zo veel mensen in bepaalde perioden van het jaar zo gestrest rondliepen.'

Ingrid Bon: 'De manier van leidinggeven van Gerald die ik heb leren kennen in mijn twee jaar op het hoofdkantoor is bepaald niet mijn stijl. In de jaren vóór ik op het hoofdkantoor ging werken, had ik zijn negatieve kanten nooit gezien, ik vond het bizar om die te leren kennen. Dingen die in een personeelsoverleg waren afgesproken, moesten op detailniveau elke keer weer aan hem worden voorgelegd, waardoor het een en ander erg stroperig en traag verliep. Want tegelijkertijd was hij erg veel de hort op. Dan schiet het allemaal niet op. En als je dan dacht "Het is tenslotte afgesproken, ik ga aan de bak", dan was hij vaak *not amused*, om het zachtjes uit te drukken. Het samenwerken met mijn collega's binnen IFLA is altijd uitstekend verlopen, maar het vervelende was de manier waarop Gerald met dingen omsprong. Hij heeft ook ooit tegen mij staan foeteren, maar toen dacht ik: "Joh, je kletst maar een eind heen. Je kunt nu wel staan gillen, maar dat krijgt op mij totaal geen vat, want ik vind het zo irreëel en absurd. We hebben het zo afgesproken, jij hebt je akkoord gegeven en dus ben ik aan de slag gegaan.'

U ging niet gebukt onder zo'n uitbarsting?
'Ik reageerde wat lacherig, zo van: "Doe niet zo idioot."'

Als het bij die ene keer is gebleven, dan is het ook wel te overzien, toch?
'Maar ik zag natuurlijk ook wel wat er met mijn collega's gebeurde.'

Dat was mijn volgende vraag: heeft u daar iets van meegekregen?
'Ja, natuurlijk. Ik heb zelden meegemaakt dat er zo veel mensen overstuur of in tranen waren als bij IFLA op het hoofdkantoor.'

Had hij zulke uitbarstingen als tegen u bij anderen blijkbaar vaker dan één keer?
'Ik heb dat niet zelf gezien in die periode dat ik op het hoofdkantoor werkte. De sfeer was daar altijd goed op het moment dat Gerald buiten de deur was. Iedereen was dan ontspannen en het werk werd ook dan gewoon verzet.'

Hoorde het niet gewoon bij zijn functie dat hij veel buiten de deur was?
'Voor een deel wel, maar voor een deel waren er heel veel bezoeken waar de president voor uitgenodigd wordt. In mijn optiek is het dan lang niet altijd nodig dat de directeur daar ook bij is. Ik had wel vaker met directeuren gewerkt, en die waren nooit zo veel afwezig als hij. Een andere kronkel was dat hij bij activiteiten in het buitenland per se in een ander hotel wilde verblijven dan de andere medewerkers van IFLA, een met een betere *standing*. Dat soort details stonden ook in het Zweedse artikel, die kloppen.'

Illustratie: Shutterstock

Jaap Naber: 'Er was veel discussie over de hoogte van het salaris van de vorige directeur. Er was ook veel *framing* over dat salaris. Ik hoorde zelfs verhalen dat hij meer zou verdienen dan de Nederlandse minister-president. Wij zijn een organisatie voor en door bibliotheken die gevestigd is in Nederland. Dus is het zinvol om ons te houden aan onze Wet normering topinkomens (WNT). Het hoort bij de acties die we ondernemen om het vertrouwen in IFLA te herstellen.'

Ik vat zijn aanpak samen als: hij hield graag de controle, schoot soms uit zijn slof en was vaak de deur uit om IFLA te vertegenwoordigen.
'Ja, maar die controle hield hij in mijn ogen op een wat doorgeslagen manier.'

Hij was een controlfreak?
'Als je een etiket wilt plakken, ja. Dat is niet mijn manier van leidinggeven.'

Dat kan, maar is er ook iets op af te dingen?
'Nou, ik heb zelden een bedrijf gezien waar zo veel mensen in bepaalde perioden van het jaar zo gestrest rondliepen.'

Welke periode was dat?
'Met name tijdens de jaarlijkse congresdagen werd roofbouw gepleegd op de medewerkers van het hoofdkantoor. We waren we soms wel 20 uur van de 24 uur bezig. Dat is niet gezond als je dat zeven of acht dagen achter elkaar moet doen.'

Was dat harde werken Leitners wens? Of was het gewoon de bedrijfscultuur?
'Als directeur moet je op een gegeven moment je mensen hun gang kunnen laten gaan omdat je weet dat het goed gebeurt. Dat loslaten vond Gerald heel lastig.'

Toch is uw toon niet bitter.
'Ik wil niet overdreven met modder gooien, want het werk binnen IFLA was super motiverend. En dat geldt voor iedereen, zowel op het hoofdkantoor als in alle comité's en secties. Iedereen is vanuit een enorme betrokkenheid aan het werk. Maar als ik kijk naar hoe het uitgevoerd werd, dan kun je een hoop kritiek hebben.'

Heeft u een concreet voorbeeld?
'Wat mij mateloos gestoord heeft, zeker achteraf, is dat er continu een onderbezetting was op het hoofdkantoor. De hoeveelheid werk nam alleen maar toe, maar er kwamen geen mensen bij. Het verhaal was dat dat niet kon wegens, tja, wegens wat? Mensen vanuit een tijdelijk contract naar een vast contract overhevelen was geen optie, zei Gerald. Maar in 2019, toen ik weg was, wist hij wel voor zichzelf een enorme salarisverhoging binnen te hengelen die continu doorliep. Dat vond ik bizar. Toen dacht ik: "Joh, daar kun je minstens één en misschien wel twee extra mensen van aannemen." Dan zit je daar dus niet alleen maar voor de goede zaak. Dat heeft me behoorlijk gestoken. Voor mij persoonlijk was het overigens geen drama, want ik had een terugkeergarantie naar Rijnbrink, de Provinciale Ondersteuningsinstelling (POI) voor bibliotheken in Gelderland en Overijssel.'

Hoe kijkt u naar de rol van zijn werkgever, de Raad van Toezicht?
'Die heeft in het verleden stappen overgeslagen. Het functioneren van de IFLA-directeur wordt na het eerste jaar beoordeeld. Het was dan eigenlijk standaardprocedure dat personeelsleden werd gevraagd naar hun ervaringen. Die stap is echter helemaal overgeslagen. Dat is wel vreemd, want toen waren er al een heleboel kritische kanttekeningen te plaatsen bij zijn functioneren.'

Zoals?
'Er waren toen bij het personeel al veel kritische geluiden te horen. Men vond hem autoritair en zijn controlegedrag was extreem. Sommige medewerkers stapten zelf op. Daarnaast waren er alleen tijdelijke contracten voor medewerkers, onder het mom van "daar is geen budget voor", terwijl hij wel zelf structureel zijn salaris liet verhogen. Dat rijmt niet.'

Gerald Leitner is tot op de dag van vandaag directeur bij SIGL. Snapt u dat?
'Nee, en ik denk dat daar op het komende IFLA-congres (in augustus in Rotterdam, red.) de nodige vragen over zullen komen. Het is dermate met elkaar verweven dat het niet gezond is.'

Tot slot. Heeft u ook positieve kanten leren kennen van de heer Leitner?

'Ja, want niet alles wat hij deed was slecht. Zijn visie op waar het bibliotheekwerk mondiaal heen zou moeten, was goed. Maar toen die eenmaal was neergezet, kwam er niet zo heel veel nieuws uit zijn vingers, vind ik. Hij had dus een goede start, maar daarna had er doorgepakt moeten worden. Misschien wil ik dingen sneller dan dat ze kunnen, hoor, maar ik hoop dat de volgende directeur dat samen met de president goed gaat oppakken.'

Hoe is het u vergaan na de twee jaar op het hoofdkantoor?
'In december 2018 ben ik teruggekeerd in mijn oude functie en sinds november 2022 ben ik met pensioen. Na 2018 heb ik geen contact meer gehad met Gerald, maar ik blijf IFLA als instituut een warm hart toedragen. Ik wens alle medewerkers van IFLA alle goeds en ik hoop dat er een goede nieuwe directeur komt. En ik hoop tot slot dat er goed gekeken gaat worden naar de relatie tussen SIGL en IFLA, want het lijkt me een gezonde zaak om dat goed uit te dokteren.'

Barbara Lison en Jaap Naber
Barbara Lison is de huidige president van IFLA; Jaap Naber is sinds de zomer van 2022 de penningmeester in de RvT. Lison benadrukte in Dublin op 28 juli 2022 dat er geen sprake was geweest van pestgedrag, financieel mismanagement, fraude of het lastigvallen van medewerkers door de directeur. Toch had de RvT onvoldoende vertrouwen dat zijn stijl van leidinggeven zou veranderen en om die reden besloot de RvT hem te ontslaan.

Waarom moest Gerald Leitner zijn stijl van leidinggeven veranderen?
Barbara Lison: 'Als Raad van Toezicht hadden we te weinig vertrouwen dat hij zijn stijl van leidinggeven zou verbeteren zoals nodig was. Het had puur te maken met zijn stijl van leidinggeven wat betreft het hoofdkantoor in Den Haag.'

Wat was daar mis mee dan?
Barbara Lison: 'Meer kan ik er niet over zeggen, behalve dan dat zijn manier van leidinggeven niet langer werd geaccepteerd door de RvT.'

Daarmee is nog niet duidelijk waarom u afscheid van hem nam.
Barbara Lison: 'Dat was de reden.'

Ingrid Bon vertelde me dat zij zelf één keer heeft meegemaakt dat de directeur tegen haar begon te schreeuwen. Is dat een voorbeeld van zijn managementstijl die hij moest veranderen?
Barbara Lison: 'Ingrid Bon werkte niet meer voor IFLA toen Leitners manier van leidinggeven werd besproken in de RvT. En ik was er niet bij toen hij haar volgens haar intimideerde. Ik kan dus niet zeggen of hij haar intimideerde. In het eerste onderzoek werd intimidatie onderzocht, maar er werd geen bewijs gevonden. In het tweede onderzoek ging het over zijn persoon als leidinggevende.'

Ingrid Bon is niet gehoord tijdens de twee onderzoeken, vertelde ze me.
Barbara Lison: 'Dat kan kloppen, want tijdens die onderzoeken zijn stafmedewerkers gehoord die op dat moment in dienst waren en ook al een aantal jaren in dienst waren geweest.'

Bestaat er een overeenkomst tussen u en de voormalige directeur waarin staat dat u geen negatieve dingen over elkaar zult zeggen?
Barbara Lison: 'De overeenkomst is een minnelijke schikking die we buiten de rechter om met elkaar zijn overeengekomen. Die kan niet openbaar gemaakt worden. Het enige wat we daarover kunnen publiceren, hebben we op 31 oktober gepubliceerd. Dat was een "amicable statement", een vriendschappelijk statement.'

Als u afscheid neemt van iemand vanwege zijn stijl van leidinggeven, waarom bent u dan niet open over die stijl van leidinggeven?
Barbara Lison: 'Hoe hadden we dat kunnen doen? Het zou namelijk een onderdeel worden van de juridische aangelegenheid. Daarom konden we hierover niets loslaten.'

Met openheid verschaft u duidelijkheid aan uw eigen mensen – met name aan degenen die klachten over hem hebben ingediend – en aan de buitenwereld. Bovendien hoeft u dan geen vragen van journalisten meer te beantwoorden die graag willen weten wat er gebeurd is en waarom u afscheid van hem heeft genomen.
Jaap Naber: 'Ik begrijp uw vragen, maar in het voorjaar van 2022 besloot IFLA naar de rechter te stappen om het arbeidscontract met de directeur te ontbinden. Daarnaast hebben we enige tijd na de conferentie op 28 juli 2022 onze kansen om de rechtszaak te winnen tegen het licht gehouden. Onze advocaten vertelden ons dat we een zeer magere zaak hadden, onder andere omdat volgens Nederlands arbeidsrecht niet de juiste procedures waren gevolgd. De advocaten adviseerden ons om voor een minnelijke schikking te gaan, waarvan het genoemde

Illustratie: Biblioteksbladet

Jaap Naber: 'We hadden al heel wat meer kunnen verbeteren als we niet zo veel tijd en energie kwijt waren geweest aan artikelen in een Zweeds tijdschrift (Biblioteksbladet 4-2022, red.) over een of andere vermeende maffiaregering op het hoofdkantoor. Vandaar dat ik ook tegen u heb gezegd: "Alsjeblieft, niet nóg een artikel over de voormalige baas."'

Foto: LinkedIn

Gerald Leitner.

Foto: GroenLinks Westervoort

Ingrid Bon.

Foto: ZB Bibliotheek van Zeeland

Perry Moree.

Foto: Vera Münch

Barbara Lison.

Foto: LinkedIn

Jaap Naber.

Van links naar rechts: Gerald Leitner, ex-directeur van IFLA, plus de vier betrokkenen die Bibliotheekblad sprak voor dit artikel.

vriendschappelijk statement deel uitmaakte. Ik heb daar ervaring mee en bij zulke schikkingen is het niet ongebruikelijk dat je naar buiten toe neutraal of zelfs positief bent, ondanks het feit dat de werkelijkheid anders kan zijn. Onaangenaamheden horen dan niet bij professionele uitingen daaromtrent. De aard van zo'n overeenkomst brengt dat met zich mee en dat is alles wat we erover kunnen zeggen.'

Vindt u nog steeds dat het de juiste overeenkomst is?
Barbara Lison: 'Ja.'

Waarom had u volgens uw advocaten een zeer magere zaak?
Jaap Naber: 'Omdat we niet de juiste procedure hadden gevolgd die je moet volgen als je een contract per direct wilt laten ontbinden.' Barbara Lison: 'De beslissing om de directeur te ontslaan, hadden we genomen zonder voldoende juridisch en HR-advies in te winnen. Een tweede factor die onze zaak zwak maakte, was dat IFLA-officials uitspraken hebben gedaan die ze niet hadden mogen doen, bijvoorbeeld tijdens de *Out in the open*-sessie tijdens het congres in Dublin. De advocaat van Gerald Leitner heeft die uitspraken uiteraard goed genoteerd. De verantwoordelijkheid voor die uitspraken lag en ligt bij IFLA.'

Hoezo? Mensen mogen toch zeggen wat ze willen?
Barbara Lison: 'Ja, maar er waren IFLA-officials, die overigens geen stafmedewerkers waren, die uitspraken deden die juridisch onvoldoende onderbouwd waren. Sommigen wekten bijvoorbeeld de indruk dat het contract al was ontbonden. Dat was toen nog niet zo. En sommige uitspraken op sociale media waren ernstig beschadigend.'

Welke les heeft u geleerd van deze gang van zaken?
Barbara Lison: 'Dat als een Raad van Toezicht weer een directeur ontslaat, hij anders moet handelen.'

Is het juist dat Gerald Leitner nog steeds directeur is bij SIGL?
Barbara Lison: 'Klopt.'

Is het denkbaar dat beslissingen rondom financiële donaties door SIGL aan IFLA worden beïnvloed door Gerald Leitners gedwongen vertrek bij IFLA?
Barbara Lison: 'Dat is nooit een onderdeel geweest van de gesprekken. De directeur van SIGL neemt die beslissingen niet, dat doet de RvT van SIGL die bestaat uit vijf personen. De directeur voert slechts de beslissingen van de RvT van SIGL uit. De Raden van Toezicht van IFLA en SIGL hebben een goede en constructieve zakelijke relatie.'

Ingrid Bon stelt dat er sprake was van onderbezetting op het hoofdkantoor. In de aanloop naar het congres werd er volgens haar roofbouw gepleegd op medewerkers. Klopt dat?
Barbara Lison: 'De organisatie van ons congres brengt inderdaad een heleboel werk met zich mee, misschien ook spanning. Dat is niet typisch iets des IFLA's, want ik ken meer organisaties die congressen organiseren. Maar voor zover ik weet kregen de medewerkers zeer veel vrijheid en ruimte om na het congres vrije tijd op te nemen en te herstellen.'

Volgens Ingrid Bon waren er na het eerste jaar van Gerald Leitner al kanttekeningen te plaatsen bij zijn functioneren, maar is de medewerkers niet gevraagd wat ze van hem vonden. Klopt dit?
Jaap Naber: 'Het is aan de werkgever, zijnde de RvT, om de directeur-bestuurder te beoordelen. Er kan informatie worden gevraagd aan het personeel, maar het personeel gaat niet over contractverlenging of -beëindiging.'

Ingrid Bon verbaast zich erover dat de directeur zo vaak in het buitenland verbleef. Deed hij dat zo vaak?
Barbara Lison: 'Ik weet niet wat voor type directeur Ingrid Bon in gedachten heeft. Een directeur is belangrijk om drie redenen: om het hoofdkantoor te leiden, de mensen die daar werken én om IFLA wereldwijd te vertegenwoordigen. Dat laatste doet de president niet in zijn eentje; hij zou tijd tekortkomen.'

De directeur *moet* dus vaak in het buitenland zijn?
Barbara Lison: 'Juist. Op onze website staat een nieuwsbericht over onze huidige zoektocht naar een opvolger en een link naar de taakomschrijving. Een van de belangrijkste taken is reizen en het vertegenwoordigen van IFLA wereldwijd.'

Gerald Leitner zou in hotels hebben willen verblijven die duurder waren dan waar andere mensen van IFLA verbleven. Klopt dat?
Barbara Lison: 'Dit heb ik gecheckt, want hierover hebben medewerkers ook geklaagd, die zelf zouden hebben verbleven in jeugdherbergen of vergelijkbare hotels. Wat ik u kan vertellen, is dat onze mensen rondom het congres in hetzelfde hotel verbleven als medewerkers van de PCO, de professionele congresorganisator die we hadden ingehuurd. Meestal ging het dan om viersterrenhotels.'

En waar verbleef de directeur?
'Dat heb ik niet kunnen checken, want de hotels voor de president en de directeur werden niet door IFLA vergoed, maar door de PCO.'

Ingrid Bon stelt ook dat de directeur een flinke salarisverhoging kreeg in 2019. Klopt dat?
'Hij kreeg inderdaad tijdelijk meer geld, dat was een beslissing van de Raad van Bestuur. Hetzelfde gold voor alle expats in dienst van IFLA. Dat had te maken met een onverwachte wijziging in de Nederlandse belastingwetgeving, die nadelig uitpakte voor expats. Om hen te compenseren, kregen zij allemaal een tijdelijke salarisverhoging. De hoogte daarvan was gekoppeld aan de hoogte van ieders salaris.'

In Dublin sprak Jaap Naber over een salarisplafond voor de toekomstige directeur van IFLA. Vanwaar deze wens?
Jaap Naber: 'Er was veel discussie over de hoogte van het salaris van de vorige directeur, zoals ik begreep van IFLA toen ik toetrad tot de RvT. Er was ook veel *framing* over dat salaris en er waren verhalen dat hij slecht zou zijn voor het hoofdkantoor. Ik hoorde zelfs verhalen dat hij meer zou verdienen dan de Nederlandse minister-president. Wij zijn een organisatie voor en door bibliotheken die gevestigd is in Nederland. Dus is het zinvol om ons te houden aan onze Wet normering topinkomens (WNT). Dat is het plafond waarop ik in Dublin doelde. Het hoort bij de acties die we ondernemen om het vertrouwen in IFLA te herstellen. Niemand wil dat IFLA het imago krijgt van een organisatie waar mensen zich zouden verrijken over de rug van bijvoorbeeld bibliotheken met weinig geld in Afrika en Latijns-Amerika.'

Welke andere verbeteringen heeft u doorgevoerd sinds het congres in Dublin?
Jaap Naber: 'We hadden al heel wat meer kunnen verbeteren als we niet zo veel tijd en energie kwijt waren geweest aan artikelen in een Zweeds tijdschrift (Biblioteksbladet 4-2022, red.) over een of andere vermeende maffiaregering op het hoofdkantoor. Vandaar dat ik ook tegen u heb gezegd: "Alsjeblieft, niet nóg een artikel over de voormalige baas." Maar goed. Jazeker, we hebben inmiddels allerlei verbeteringen doorgevoerd. We hebben een formele beleidsregel opgesteld voor reisvergoedingen, dit om vragen te voorkomen zoals u zojuist stelde over reis- en hotelkosten. We hebben een nieuw schema voor ons risicomanagement, dat in de RvT-bijeenkomst van maart wordt vastgesteld. Heel belangrijk is de conceptversie van ons nieuwe handboek, want daarin staat hoe je onze statuten en procedures in de praktijk moet toepassen. Het is bedoeld voor alle prachtige mensen die zich wereldwijd voor IFLA inzetten, want het is een complexe organisatie. Na alle discussies over de voormalige directeur zou je bijna vergeten dat er heel veel goed bibliotheekwerk wordt verricht in alle landen die bij ons zijn aangesloten.'
Barbara Lison: 'Als RvT hebben we een omvangrijk plan opgesteld om verbeteringen door te voeren. Dat staat op onze website, inclusief updates na elk RvT-overleg over wat er al gebeurd is en nog staat te gebeuren. Het is de leidraad voor IFLA's huidig en toekomstig handelen. In dat handboek komt ook een ethiek- en gedragscode voor de RvT. Natuurlijk is zo'n code slechts een papieren document, want het gaat er altijd om dat het in de praktijk wordt nageleefd.'

Is er ook een code waar de directeur zich aan moet houden?
Barbara Lison: 'Met hem of haar maken we een contract.'

Welke financiële gevolgen hebben het ontslag van de directeur en de juridische afwikkeling voor IFLA?
Barbara Lison: 'Dankzij onze penningmeester en directeur Financiën zijn we zeer goed op de hoogte van onze financiële situatie, inclusief het ontslag en de financiële gevolgen ervan.'
Jaap Naber: 'Uiteraard kan ik niets zeggen over hoeveel onze financiële overeenkomst met de voormalige directeur ons heeft gekost, maar de financiële situatie is nog altijd stabiel. Wat niet nieuw is, is dat de financiering door SIGL eindig is. Het huidige bedrag is nog voldoende voor enkele jaren – het gaat om een bedrag van miljoenen, maar als IFLA moeten we wel op zoek naar aanvullende fondsen. Dat wordt dan ook een belangrijke taak voor de volgende directeur.'

Wanneer begint hij of zij? Barbara Lison:
'Wij verwachten rond Pasen de gesprekken te voeren met kandidaten.'

Nawoord redactie
Het artikel in het Zweedse Biblioteksbladet is te lezen en te downloaden in een Engelstalige versie op de site van Bibliotheekblad via de verkorte link: tinyurl.com/2p8mj2h5

Waargebeurde verhalen uit de bibliotheek

‘Je zou er een boek over

moeten schrijven’

Daklozen die tassen vol met kleren naar binnen slepen. Of zelfs een halve pannenset. Iemand die met klem komt informeren waar het oosten is. Omdat hij moet bidden, en wel in de toiletruimte. Een man op zoektocht naar waargebeurde verhalen over bedreigingen van jonge vrouwen. Een chique mevrouw die beweert dat er zenuwgas in het gebouw wordt geblazen om mensen te bedwelmen en hen zo gemakkelijker te kunnen beroven. Rondhangende jongen, ouderen en zelf kleine kinderen, even ‘gestald’ door hun ouders. Waar dit allemaal plaatsvindt? In de bibliotheek! ‘Je zou er een boek over moeten schrijven’, zeiden de familieleden en vrienden van de auteur. En dat leidde tot: *HieperdeBIEB Hoera! (Ik had mijn bril niet op)*. Met als ondertitel: *Waargebeurde verhalen uit de bibliotheek*. Het boek is uitgegeven bij uitgeverij Boekscout.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO: SHUTTERSTOCK

Bibliotheekmedewerker Annika Vleuten (pseudoniem) schreef een boek over haar ervaringen. Mooie ervaringen, maar helaas ook een aantal heel heftige. ‘Ik wil niet door deze mensen gestalkt worden of nog erger. Vandaar mijn beslissing om onder een pseudoniem te schrijven.’

Pseudoniem

HieperdeBIEB Hoera! Is geschreven door Annika Vleuten, maar dit is een pseudoniem. De echte naam van de auteur, maar ook de bibliotheek waar het zich afspeelt, is bij de redactie bekend. De keuze voor een pseudoniem heeft te maken met het feit dat Annika als bibliotheekmedewerker ook best heftige dingen heeft meegemaakt, waar we later in het interview op terugkomen. ‘Ik wil niet door deze mensen gestalkt worden of nog erger ... Vandaar mijn beslissing om onder een pseudoniem te schrijven. Deze beslissing heb ik genomen nadat ik met enkele collega’s hierover gepraat had. Als je op mijn naam of gezicht zoekt kom je mij al snel online tegen. Ik ben met mijn bibliotheekwerk makkelijk online te vinden.’

Met andermans ogen

Als jong kind kwam ‘Annika’ al regelmatig in de bibliotheek. En, stereotiep of niet, de strenge dames aan de balie staan haar nóg op het netvlies. Maar zodra ze eenmaal zelf in de bibliotheek werkte, ging ze hen bekijken met andere ogen. Of zelfs bijna vanuit ‘andermans ogen’.
‘Als medewerker snapte ik dat het nodig is om strikte regels te handhaven, vooral omdat bezoekers zich soms absoluut niet aan de geldende richtlijnen houden. En die van afstand soms nors ogende mevrouw, bleek ook nog eens een heel plezierige collega’, beschrijft ze vanuit haar eigen ‘balieperspectief’.

Goede mix

Werken in de bibliotheek was lange tijd Annika’s wens. ‘Ik kwam er graag en vond het een fijne plek. Zodra er na mijn afstuderen een vacature kwam bij mij in de buurt, heb ik direct gesolliciteerd, ook al lag dit niet direct in lijn met mijn studie Engels.’
Een boek schrijven over haar bibliotheekervaringen was zeker geen vooropgezet doel.
‘Dat idee groeide spontaan. Ik werkte op diverse locaties, in verschillende functies. Een goede mix om van alles mee te maken, en voldoende input om soms spannende of ludieke verhalen te delen met familie en vrienden. “Daar kun je wel een boek van maken” opperde iemand tijdens zo’n uitwisseling van werkervaringen op een verjaardagsfeestje, alweer een paar jaar geleden.’
En dát betekende de start van het optekenen van allerhande ervaringen.

Maatschappelijke subsidie

‘Het is eigenlijk jammer dat mijn boek pas eind vorig jaar is verschenen’, stelt Annika. ‘Eerder waren er namelijk subsidiebesprekingen met de gemeente. Misschien hadden we met alle voorbeelden uit het boek nog beter kunnen aantonen waar de bibliotheek tegenwoordig allemaal voor dient.’ Dat de bibliotheek in feite fungeert als een dwarsdoorsnede van de maatschappij, kan ze makkelijk verklaren.

'Er zijn immers steeds minder openbare plekken waar je naar binnen kunt. Dat weten ook de mensen zonder vaste woon- of verblijfplaats. Zodra de temperatuur gaat zakken, zeulen zij niet zelden hun hele hebben en houwen mee naar binnen. Of ze komen hun mobieltjes opladen in de bibliotheek.'
Slapen is er echter verboden, dus dat betekent dat de bibliotheekmedewerkers met argusogen de situatie moeten bewaken. De dakloze man die had ontdekt dat er achter een van de boekenkasten een 'geheime deur' zat, die voor hem toegang gaf tot een slaapruimte, werd pas na een paar dagen ontdekt, zo vertelt Annika in haar bloemlezing over het bibliotheekleven.

Handen en voeten

Soms lijken boeken door de bibliotheek te zwerven. Of worden ze expres door bezoekers op de verkeerde plek, of zelfs op de verkeerde afdeling, teruggezet? Dat is een van de vragen in Annika's boek. Soms lijken boeken zelfs buiten rond te zwerven, maar gelukkig worden ze netjes teruggebracht. Gevonden door iemand op straat. 'Van het dak van mijn auto gevallen, omdat ik was vergeten dat ik ze daar had neergelegd', bekende een dader nog diezelfde dag. Raadsel opgelost, want boeken hebben geen voeten. Of toch?
Annika: 'Het gebeurde wel dat iemand aan de balie kwam vragen naar "boeken met voetjes", verwijzend naar het beeldmerk van de erotische literatuur.'
Ook de man die regelmatig de sleutel van het toilet vroeg om daar zijn 'vieze vingertjes' te gaan wassen na het lezen van de kranten, of de man die er zijn voeten ging reinigen in het fonteintje. Ze passeren de revue. Net als de mevrouw die woedend vroeg of ze dan maar moest gaan wildplassen toen ze op de sluitingstijd niet meer naar binnen mocht om van het toilet gebruik te maken. Driester zijn de voorbeelden van mannen die (jonge) vrouwen lastigvallen op de bibliotheekvloer. Of de bezoeker met zijn bedreiging om de bibliotheek op te blazen met een bom.
'Het was soms lastig om in te schatten in hoeverre er daadwerkelijk gevaar dreigde', erkent Annika. 'Een van onze locaties was vlak bij een opvang voor mensen met psychiatrische problemen, en die kwamen ook regelmatig bij ons naar binnen. Het is diverse malen gebeurd dat we de politie moesten inschakelen. Die kwamen gelukkig snel. Soms zelfs met vier man sterk.'
Annika beschrijft in haar boek ook een heftige ervaring met loverboys die in de bibliotheek jonge vrouwen proberen 'te ronselen'. De politie wordt ingeschakeld en uiteindelijk loopt het met een sisser af, maar Annika ontvangt wel een dreigement: 'hij weet haar te vinden ...'

Titel: HieperdeBIEB Hoera!

(Ik had mijn bril niet op)

Ondertitel: Waargebeurde verhalen uit de bibliotheek

Auteur: Annika Vleuten

Uitgeverij: Boekscout

ISBN: 9789464683356

Prijs: € 21,50

Te lief

In de acht jaar dat ze bij de bibliotheek werkte, heeft Annika zelf ook meer geleerd om haar mannetje te staan. 'Toen ik begon, was ik verlegen en stilletjes. Ik ben niet groot, en ik was nog jong. Mijn verdedigingsmechanisme van nature was het beste te omschrijven als: heel beleefd en netjes. Regelmatig hoorde ik dat ik "te lief" was. Door het volgen van een weerbaarheidstraining heb ik niet alleen mijn collega's – in rollenspelen – beter leren kennen, maar ook zelf veel geleerd. Vooral dat je niet moet blijven toekijken als er iets onverwachts gebeurt, maar moet handelen als de nood aan de man is. Gelukkig had ik flexibele collega's die me support gaven. Maar ook zelf sta ik nu wat steviger in mijn schoenen.'

Een land zonder kinderboeken

Een eyeopener tijdens Annika's bibliotheektijd betrof de taalvaardigheid en geletterdheid van mensen. Als Boekstartconsulent op het consultatiebureau gaf ze, naast advies en voorlichting over het belang van voorlezen aan jonge kinderen, een bon voor een leeskoffertje en een gratis lidmaatschap van de bibliotheek. 'Het bleef schokkend als ik contact had met een moeder uit een land waar geen jeugdboeken blijken te bestaan. Ik was dan altijd blij als ik een kinderboekje in verschillende talen kon uitdelen, waaronder ook de vertrouwde moedertaal. In de hoop dat dit een motivatie was om naar de bibliotheek te gaan, want als je in je jeugdjaren niet geleerd hebt wat leesplezier is, is dat ook geen automatisme op latere leeftijd.'
Nóg confronterender vond Annika het dat er ook in ons eigen, gecivili-seerde Nederland mensen zijn die niet of nauwelijks kunnen lezen.
'Zo iemand kwam dan regelmatig naar de bibliotheek met formulieren en het verzoek om even te helpen bij het invullen ervan. Vanwege de Privacywet is dat tegenwoordig veel lastiger. Maar het probleem ligt natuurlijk breder. Als iemand diverse malen aan de balie had beweerd iets niet te kunnen lezen omdat hij zijn leesbril was vergeten, probeerde ik – heel voorzichtig, met kleine stapjes – te verwijzen naar een taalklasje. Na het overwinnen van de nodige drempelvrees (want toegeven dat je niet kunt lezen is niet eenvoudig) werd dat gelukkig vaak wel gewaardeerd.'

Wil je met me trouwen?

HieperdeBIEB! Niet alle gebeurtenissen in de bibliotheek zijn reden tot juichen. De boze heer die naar de balie kwam vanwege een minuscule boete (die nota bene werd kwijtgescholden) en daarna bleef klagen, heeft de ruimte tussen de kaften niet gehaald. Zo'n nare nasmaak heeft hij nagelaten in de gedachten van Annika. 'Hij zocht duidelijk ruzie.'
Als goede tegenhangers waren er gelukkig ook de bezoekers die merkbaar blij, en zelfs een beetje verbaasd, reageerden als Annika de tijd voor hen nam en met aandacht luisterde. 'Gek dat iets wat zo vanzelfsprekend is, soms buitengewoon lijkt te zijn', verwoordt de schrijfster.
Van alles komt voorbij in haar tekstuele schetsen. Van de jongen, op zoek naar een boek waarin zou worden onthuld wie God heeft gemaakt, tot de moeder die tevreden toekeek hoe haar zoon vijf stripalbums leende. 'Ik ben al blij dat hij *iets* leest!'
Wie ook niet onbenoemd mag blijven, is de man die aanvankelijk wat mopperig reageerde, maar zo blij was met de deskundige beantwoording

van zijn vragen, dat hij wel met Annika wilde trouwen. Zelfs met een vriendelijk doch overtuigend 'nee' van haar kant, evengoed een happy end.

Ervaringen opschrijven

Annika vindt het lastig om uitspraak te doen over de groei van haar mensenkennis na acht jaar bibliotheekwerk. 'Ik snap nu wel beter mensen hun beweegredenen.' Annika is benieuwd of collega-bibliothecarissen bepaalde situaties herkennen, of juist niet. 'Ik hoop dat meer bibliothecarissen hun ervaringen gaan opschrijven. Er zijn er al twee mee gestart, dus ik ben heel benieuwd naar hun avonturen in de bieb.'

'Fotoproject'

In deze passage leest u een van de vele gebeurtenissen die Annika beschrijft in haar boek *HieperdeBIEB Hoera!*

TEKST: ANNIKA VLEUTEN

Het is bijna sluitingstijd. Ik ben net nieuw op deze vestiging en het is de eerste keer dat ik erbij ben met afsluiten. Ik ben in mijn eentje verantwoordelijk voor het sluiten van een hele afdeling, dus een collega komt alles nalopen om te kijken of ik niets vergeten ben. Ik controleer de ramen, vraag de mensen die er nog zijn vriendelijk hun werk af te ronden en controleer de stilteruimte. Ik heb bijna alles gehad, maar dan spot ik ineens beweging in de uiterste hoek van de bieb. Langzaamaan loop ik dichterbij. 'Hoi, is daar nog iemand? Wij gaan sluiten.'
Ik stap tussen de boekenkasten. Op de grond, voor de boekenkast, zit een jongen op de grond in een jurk, lippenstift is over zijn hele gezicht uitgesmeerd. Het ziet er heel dramatisch uit. Een meisje staat er met een fotocamera naast. Ze kijken geschrokken naar mij op.
'Eh, ik kan het uitleggen,' begint het meisje. 'Wij moeten foto's maken voor een schoolopdracht.' Ze vertelt me over het thema, de gevoelens die het bij haar oproept en hoe ze dat in de bibliotheek wilde uitbeelden. 'Maar eh, dan wel op een moment dat er niet veel mensen aanwezig zijn zodat we geen mensen storen,' zegt ze er nog bij. 'Daarom kwamen we rond sluitingstijd.'
'Ik snap het,' zeg ik. 'Maar we gaan wel sluiten dus jullie tijd is echt op. Is het je wel gelukt?' 'Ja hoor,' zegt ze trots, en ze houdt haar fototoestel voor mij en bladert door de meest recent gemaakte foto's heen. Niet slecht. De jongen is opgestaan en voelt zich duidelijk ongemakkelijk.
'Kan ik me nu omkleden?' vraagt hij aan het meisje.
'Ja, doe maar.'
Ze fluistert naar me. 'Hij voelt zich helemaal niet fijn zo in zo'n jurk. Hij doet het echt alleen voor mijn project.'
Ik benadruk nog een keer dat ze moeten opschieten met omkleden voordat mijn collega straks komt. Met een lach op mijn gezicht laat ik ze achter en gun ze de privacy om zich klaar te maken voor vertrek. Maar dan loop ik al gelijk tegen mijn collega op. Ze kijkt me aan met een frons. 'Is het leeg?', vraagt ze. 'Eh, nee, er zijn nog twee scholieren daar die bezig waren voor een project maar- wacht even…' Ze wacht dus *niet*, luistert niet eens. Met grote passen is ze langs mij gestapt en

Foto: Nathan Dumlao / Unsplash

ik kan niets anders doen dan af te wachten wat er gaat gebeuren. Ik hoor kort een gil. Dan komt ze terug om naast mij te staan.
Even is ze stil. 'Er staat daar een blote jongen.'
'Ja,' zeg ik, en ik vraag me af hoe ik dit goed ga praten. 'Ze hebben foto's gemaakt voor een schoolproject en die jongen zat daar in een jurk. Dus ik heb ze gezegd dat hij zich snel moet omkleden omdat we dicht gaan.'
'Goddank,' zegt mijn collega, haar hand op haar borst. 'Ik was even bang dat ze iets anders aan het doen waren.' De twee lopen met rode wangen de bieb uit. 'De foto's zijn mooi gelukt, mevrouw,' zegt het meisje nog. Mijn collega kijkt me kort aan, dan sluit ze de deur.
'Nou, dat was weer een dag,' zegt ze. En wij gaan naar huis.

Hoe gebruik je BookTok in jouw bibliotheek?

‘Door BookTok lees ik nu twee à drie uur per dag!’

Nederlanders gebruiken steeds meer sociale media en de schermtijd, met name onder jongeren, schoot de afgelopen jaren omhoog tot 5,5 uur per dag[1]. Misschien is een van de oorzaken hiervan het als kool groeiende medium TikTok. Deze app kent allerlei verschillende onderwerpen waar iedereen filmpjes over kan maken. Dat kinderen veel achter hun scherm geplakt zitten, lijkt in dit geval geen slecht gegeven: Eén onderwerp waar veel over wordt getiktokt, zijn namelijk boeken. Het is zo populair aan het worden, dat het zelfs een eigen naam op het platform heeft gekregen: BookTok. Maar hoe interessant zijn Tik- en BookTok voor bibliotheken?

TEKST: BART D’HANIS • FOTO’S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Foto: Solen Feyissa / Unsplash

Populariteit TikTok

Iedereen kent Facebook, Instagram en YouTube. Een relatieve nieuwkomer in het sociale medialandschap is TikTok. TikTok is van Chinese makelij en onderscheidt zich door filmpjes verticaal af te spelen in plaats van horizontaal, wat we gewend zijn van YouTube. TikTok werd in 2018 gelanceerd en heeft sindsdien een gigantische groei doorgemaakt. In het derde kwartaal van 2022 kent de app wereldwijd ruim drie miljard gebruikers. Het sociale medium is zelfs zo trending, dat TikTok de meest bezochte website van 2021 bleek, nog boven Google en Facebook. Ook in Nederland is de app heel populair. Nederland telt in 2022 al meer dan drie miljoen gebruikers[2], waarvan de meesten onder de 25 jaar. Sterker nog, bijna de helft van die drie miljoen is tussen de negen en achttien jaar oud. TikTok laat precies zien wat zij leuk vinden. Het heeft een algoritme dat zo is gebouwd dat wanneer je een video helemaal afkijkt en deelt, je vaker dat soort video's op je pagina zult tegenkomen. Het algoritme is daar zelfs zo goed in, dat het vaak binnen twee uur doorheeft welke video's jou wel en welke video's jou niet zullen interesseren. Zo werkt het ook bij BookTok. Gebruikers die filmpjes over boeken helemaal afkijken, zullen vaker verschillende BoekTokkers op hun pagina tegenkomen. Omdat ze telkens filmpjes te zien krijgen over onderwerpen die zij interessant vinden. Daardoor kun je eindeloos blijven doorscrollen. Omdat TikTok automatisch het volgende filmpje afspeelt zodra het vorige is afgelopen, is het moeilijk om te stoppen met kijken.

BookTok

BookTok is de verzamelnaam voor filmpjes op TikTok die gaan over boeken. Het is overgewaaid uit Amerika en de filmpjes trekken sinds eind 2020 veel kijkers. Zie het als een soort digitale boekenclub. BookTokkers plaatsen filmpjes over boeken die zij recent hebben gelezen, waarover andere gebruikers dan in de reacties op het boek kunnen discussiëren. De meest besproken genres op BookTok zijn *Young Adult* en *Fantasy*. De NOS maakte in 2022 een item[3] waar verschillende boekwinkelhouders een 'ongekende' stijging zagen in de verkoopcijfers. Deze stijging was volgens hen te wijten aan het toenemend aantal jongeren in de winkels. Veel boekwinkels hebben dan ook een *TikTok made me buy it*-afdeling, met daarin allemaal boeken die trending zijn op TikTok.

Bibliotheek Utrecht & Dilayra Verburgh

Nederland kent een aantal zeer bekende BookTokkers. Eén van de bekendste is Dilayra Verburgh[4] (@gayotic_bookworm). De bibliotheek Neude in Utrecht nodigde haar in september uit om een lezing te geven over BookTok. *Young Adult*-auteur Carlie van Tongeren[5] was tevens aanwezig. De bibliotheek organiseerde dit event als onderdeel van de campagne 'Wie dit leest… kan ook een boek lezen'. De bibliotheek maakt zich zorgen over de laaggeletterdheid onder jongeren in Utrecht en het lezen van boeken kan helpen dit tegen te gaan. Mieke van Eijsden, programmamaker bij de Bibliotheek Utrecht, ziet in BookTok ook een positieve kans: 'Jongeren zijn de toekomst, maar hun geletterdheid gaat hard achteruit. De groeiende online boekencommunity is een mooie kans om dit aan te pakken. Er is toch nog steeds een drempel voor jongeren om naar de bieb te komen, al wordt die drempel wel steeds lager. Dit heeft denk ik te maken met het imago van lezen. Vroeger was lezen echt een beetje nerdy, terwijl het nu eigenlijk steeds meer als sexy gezien wordt.'

Het Utrechtse BookTok-evenement was een succes, maar nog wel wat kleinschalig. Mieke van Eijsden: 'Het zou leuk zijn om het volgende keer nog verder uit te breiden. Ik zie echt een snelgroeiende BookTok-beweging ontstaan.'

Wel geeft Mieke aan dat het voor bibliotheken lastig is om BookTok in te zetten. 'Ik zou bibliotheken willen meegeven dat ze vooral bij zichzelf moeten blijven. Bibliotheken zouden kunnen samenwerken met BookTokkers, evenementen kunnen organiseren en jongeren vervolgtips kunnen geven. Bijvoorbeeld iets als: "Vond je … een leuk boek, probeer dan ook … eens." Wat ik ook vaak zie is een BookTok-display. Daar zou ik wel heel erg mee oppassen. BookTok gaat heel snel en bibliotheken werken vaak wat langzamer. Toen Lucinda Riley heel populair was, zijn er kastenvol ingekocht. Die boeken staan nu te verstoffen.'

Bekende BoekTokker: Daniëlla Morcus

Een andere bekende BoekTokker is Daniëlla Morcus[6]. Zij heeft op haar TikTok-account *Daansbooks* bijna twintigduizend volgers. Daniëlla vertelt in gesprek met Bibliotheekblad hoe ze is begonnen met BookTok en ze heeft een tip voor bibliotheken om meer jongeren te kunnen bereiken. 'Ik las eigenlijk altijd al veel, maar toen ik filmpjes over boeken tegenkwam op TikTok escaleerde het zo, dat ik besloot een Nederlandse BookTok-account te maken.' Daniëlla werkt in het onderwijs en vindt het jammer dat er minder wordt gelezen door kinderen en jongeren in Nederland. 'Ik las zelf heel veel tot aan mijn middelbare schooltijd. Toen ik moest gaan lezen voor de leeslijst vond ik het lezen niet meer zo interessant. Ik denk dat we jongeren meer vrijheid moeten geven om ze te laten lezen wat ze zelf leuk vinden, zodat ze in ieder geval méér gaan lezen. Het gaat ook om leesplezier.' Daniëlla merkt niet alleen bij zichzelf dat BookTok inspireert: 'In de reacties onder mijn video's lees ik vaak dat mensen dankzij mijn filmpjes meer zijn gaan lezen. Dat is natuurlijk superleuk.' Daniëlla heeft desgevraagd wel een tip voor bibliotheken om meer jongeren te bereiken. 'Ik merk dat bibliotheken al best een ruim aanbod *Young Adult*-boeken hebben, het kan echter nog wel wat meer. Ik zou mijn collectie zeker aan de BookTok-trends aanpassen. Ook zou ik, net als in menig boekenwinkel, een soort BookTok-display maken. Iets wat gelijk herkenbaar is voor jongeren.' Daniëlla vertelt ook dat haar account de bibliotheek al een hele hoop nieuwe leden heeft opgeleverd.

Nieuwe biebleden door BookTok

Eén van die nieuwe leden is Silke Daems. Silke is eerstejaarsstudent Media & Entertainment Business en volgt Daniëlla Morcus op TikTok en Instagram. Silke vertelt tegenover Bibliotheekblad dat ze voorheen bijna niet las, tot ze de filmpjes over boeken op TikTok voorbij zag komen. 'Nu lees ik twee à drie uur per dag. Ik kan er rust in vinden. Het is mijn favoriete moment van de dag, echt even voor mezelf.' Silke leest net als Daniëlla veel *Young*

Foto: @gayotic_bookworm

Dilayra Verburgh (@gayotic_bookworm) is één van de bekendste BookTokkers van Nederland. Zij heeft bijna 187.000 volgers.

Foto: @daansbooks

Een andere bekende BoekTokker is Daniëlla Morcus (@daansbooks). Zij heeft op haar TikTok-account bijna twintigduizend volgers.

Adult-boeken. 'Ik lees eigenlijk alles wat er op BookTok voorbij komt, maar omdat ik student ben, kan ik niet alle boeken kopen. Daarom ben ik lid geworden van de bibliotheek. Ik ben zeer te spreken over het aanbod BookTok-boeken in mijn bibliotheek. Ik weet dat jongeren bibliotheken ook op het hart drukken om BookTok-boeken aan de collectie toe te voegen. Het aanbod is, vergeleken met een paar maanden geleden, echt veel beter geworden.' Silke is het eens met Daniëlla dat zo'n BookTok-display zeker zou helpen. 'Dan hoeven we niet zo te zoeken en is het gelijk overzichtelijk.' Ook Silke heeft desgevraagd een tip voor bibliotheken. 'Ik merk dat er veel aandacht is voor jongvolwassenen op BookTok, maar lezen begint al op jonge leeftijd. Heel veel kinderen zitten op TikTok, ook daarvoor worden BookTok-filmpjes gemaakt. Misschien dat de bibliotheken ook hier een display voor kunnen maken en de collectie op basis van de kinder-BookTok-trends kunnen uitbreiden. Het is goed om tijd op de tablet af te wisselen met tijd voor een boek.'

Interessant voor bibliotheken?

DDesirée de Haan, coördinator van de bibliotheek in Houten, zegt sinds kort ook bezig te zijn met BookTok. 'We weten dat het bestaat en we zijn heel hard bezig om te kijken wat we ermee kunnen. Zo doen we nu al ons best om de populairste BookTok-titels in onze collectie te hebben. We willen het in de toekomst nog verdere invulling geven.' DDesirée vertelt dat ze ook meer jongeren in de bibliotheek ziet komen dan voorheen. 'Het zou door BookTok kunnen komen, maar we doen wel meer om jongeren aan het lezen te krijgen. Zo werken we nauw samen met middelbare scholen, waar leerkrachten het initiatief hebben genomen om jongeren meer te laten lezen.'
Bibliotheken zijn dus actief bezig met TikTok. Sommige bibliotheken, zoals die van Noord Fryslân, hebben een eigen BoekTok-account. Sommige filmpjes worden daarop wel duizenden keren bekeken. Dit zorgt voor veel interactie met de jongere achterban en is een goede manier om jezelf als bibliotheek op de kaart te zetten. Nikki Bil, medewerker digitale geletterdheid bij Bibliotheken Noord Fryslân is oprichter van het TikTok-account van haar bibliotheek[7] (@ontdekdebieb) op TikTok) en vertelt over het ontstaan van het account. 'Zelf maakte ik al langer gebruik van TikTok, het is een heel makkelijke app om inspiratie op te doen en natuurlijk leuk voor vermaak. Op TikTok kwam ik wel eens leuke boekenvideo's tegen en ik dacht: "Dit kan onze bibliotheek ook doen!" Na een klein onderzoekje bleek dit goed te passen bij een doelgroep die wij nog te weinig bereiken: de jongeren. Dus zodoende is vorig jaar het plan ontstaan om een TikTok-account te starten.'
Volgens Nikki is het opzetten van zo'n account geen sinecure. Je moet er wel genoeg tijd in steken en video's blijven uploaden. Anders zie je waarschijnlijk geen resultaat. Het harde werken is het overigens wel waard. TikTok is een goede manier om jongeren te bereiken en we krijgen veel positieve reacties. De nummer één tip voor bibliotheken die ook een TikTok-account willen beginnen is: kies een doelgroep en kijk wat deze doelgroep wil. En wees consistent met je uploads. TikTok is een relatief makkelijke app, dus kun je veel uitproberen. Zoek leuke geluiden en effecten en maak verschillende soorten video's. Wees dus niet bang om te falen en probeer het gewoon!'

Bronnen

1. Onderzoek uit 2022 van internationaal pr- en marketingbureau TEAM LEWIS in samenwerking met marktonderzoeksbureau GWI: teamlewis.com/multi-moment-audience
2. Gegevens uit het jaarlijkse Social Media Onderzoek Nederland, 2022 van Research en Consultancybureau Newcom.nl.
3. Te bekijken via de verkorte link: tinyurl.com/5fesuxpe
4. @gayotic_bookworm + @gayotic_leest op TikTok
5. carlievantongeren.nl
6. @daansbooks op TikTok
7. @ontdekdebieb op TikTok
8. probiblio.nl/blog/hoe-interessant-is-tiktok-voor-bibliotheken

Foto: @silke.daems

Pas heel recentelijk werd Silke Daems, eerstejaarsstudent Media & Entertainment Business, lid van de bibliotheek. Voorheen las ze bijna niets tot ze de filmpjes over boeken op TikTok voorbij zag komen.

Foto: @ontdekdebieb

Nikki Bil, medewerker digitale geletterdheid bij Bibliotheken Noord Fryslân is oprichter van het TikTok-account van haar bibliotheek: @ontdekdebieb.

Tips voor een nog beter gebruik van TikTok (BookTok)

Marjolein Brood, marketingadviseur bij Probiblio, schreef in 2021 een artikel[8] over TikTok en bibliotheken. Hieronder enkele van haar tips.

- **Doel en doelgroep bepalen:** kies heel bewust welke doelgroep(en) je wilt bereiken en met welk doel. Op basis daarvan kun je bepalen wat voor video's je maakt. Je kunt op TikTok, net zoals bij ieder ander sociale mediakanaal, nooit iedereen bereiken.
- **Neem een creators-account:** met een creators-account krijg je toegang tot uitgebreide statistieken, zoals aantal videoviews, volgers, profielweergaven, jouw meest trending video's en inzicht in jouw volgers qua geslacht en locatie. Je kunt deze informatie gebruiken bij het afstemmen van de content op jouw doelgroep(en).
- **Wees authentiek, maar doe wat bij je past:** maak je content authentiek, denk out-of-the-box en val op. Zo is de kans groot dat je veel bereik krijgt. Belangrijk is wel dat je doet wat bij je past (schoenmaker blijf bij je leest). Ga na of dansjes en grappige challenges bij jouw bibliotheek passen.
- **Deel relevante kennis: zoals al eerder genoemd:** TikTok bestaat niet meer alleen uit video's met dansjes en muziek. Mensen willen graag leren, dus deel relevante kennis en geef inspiratie en advies. Licht bijvoorbeeld een recent bekend boek uit je collectie toe, geef een kijkje achter de schermen van jouw bibliotheek, laat een vrijwilliger of schrijver aan het woord, of licht een tipje van de sluier op van die cursus persoonlijke ontwikkeling. Houd het wel speels en luchtig!
- **Gebruik hashtags:** ook op TikTok maak je gebruik van hashtags om je bereik te vergroten. Je hebt op TikTok niet veel ruimte voor een uitgebreide tekst, waardoor hashtags ook direct in beeld komen. Met de juiste hashtags kom je makkelijker op de For You-page van gebruikers terecht. #BookTok zou natuurlijk een interessante hashtag kunnen zijn. Op de 'ontdekken-pagina' vind je alle trending hashtags.
- **Adverteren & influencers:** op TikTok zijn inmiddels genoeg mogelijkheden om (betaalbaar) te adverteren, dus maak hier bij extra belangrijke content gebruik van. Daarnaast zijn er veel influencers te vinden op TikTok waar je een samenwerking mee aan kunt gaan. Dit kan veel bereik opleveren, dus het kan de investering absoluut waard zijn. Het is natuurlijk wel van belang dat zo'n influencer enige aansluiting bij de bibliotheek heeft, anders kun je je geloofwaardigheid verliezen.
- **Beter goed gejat dan slecht bedacht:** volg andere bedrijven en organisaties om inspiratie op te doen. Op TikTok is het juist geoorloofd om dingen van elkaar te kopiëren, maar zorg er wel voor dat je er je eigen twist aan geeft.
- **Testen, testen, testen:** neem de tijd om je TikTok-account op te zetten en om de video's te maken. Experimenteer met verschillende content en geef niet direct op als een video weinig bereik heeft. Een video kan soms pas een aantal maanden later voor een hoop views zorgen, kijk dus niet alleen naar de directe resultaten. Het is vooral een kwestie van uitproberen wat wel en wat niet werkt.

Bron: probiblio.nl/blog/hoe-interessant-is-tiktok-voor-bibliotheken

Samenwerking brengt collega's én bezoekers dichterbij

Een nauwere verbinding tussen collectie en programmering

De verschillende afdelingen van bibliotheekorganisaties staan allang niet meer op zichzelf: ze werken steeds meer met elkaar samen om bezoekers en leden zo goed mogelijk van dienst te zijn. Dat geldt ook voor collectioneurs en programmeurs. Hoe kunnen zij samenwerken om zo de klant te verleiden en te inspireren? Probiblio begeleidde bibliotheken hierbij met een tweedelig traject[1].

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO'S: SHUTTERSTOCK

Collectioneurs denken na over wat over acht jaar nog in de kasten moet staan, terwijl programmeurs denken in de periode van nu tot over twee maanden. Je moet over elkaars vakgrenzen heen durven kijken. We zijn uiteindelijk allemaal bezig met de vraag hoe je de verbinding tussen programmering en collectie het best kunt leggen.

Collectie en programmering samenbrengen – het blijkt voor bibliotheken soms best een uitdaging. Dat signaleerde ook Mirjam Zweers, manager Collectieadvies & Programmering bij Probiblio. 'Bibliotheken in Noord- en Zuid-Holland gaven al een tijdje aan ons aan dat het voor hen lastig is de collectie een plek te geven in de nieuwe maatschappelijke bibliotheek. Voor ons lag het antwoord in de verbinding met programmering – een onderwerp waarmee we sowieso al graag aan de slag wilden.'
Samen met ambassadeurs uit het veld ontwierp Probiblio een traject voor collectioneurs en programmeurs: hoe kunnen die zo goed mogelijk met elkaar samenwerken? 'Voor de zomer van 2022 zijn zij in een aantal bijeenkomsten met elkaar aan de slag gegaan. Na de zomer van 2022 hebben we onder andere met directeuren besproken wat in bibliotheekorganisaties moet veranderen om dit te faciliteren. We hebben die oplossingen geprobeerd zo goed mogelijk op te tekenen, zodat ook andere bibliotheken ermee aan de slag kunnen.'

Waar moeten we dan aan denken? 'Dat begint al bij de overtuiging dat zo'n samenwerking überhaupt zinvol is', benadrukt Zweers. 'Het is een verrijking voor beide domeinen. Collectie geeft programmering een langere duur, en programmering geeft de collectie urgentie. Het gaat ook over denken in doelgroepen: op wie richten we ons met onze collectie én programmering? Die twee moeten mooi in elkaar haken. Nu wordt nog te vaak gecollectioneerd op veellezers, en niet op de brede doelgroep die met activiteiten wordt bereikt.'

Unique selling point

Hoe dan ook blijft de collectie voor elke bibliotheek het unique selling point, aldus Zweers. 'Geen enkele andere organisatie heeft een collectie zoals de openbare bibliotheek die heeft, terwijl andere organisaties wel lezingen organiseren en taallessen verzorgen. Als we die collectie niet in stand houden, verliezen we ons bestaansrecht.'
Dat duidelijk maken aan bibliotheken bleek soms hard nodig, merkte Zweers. 'Collega's kunnen niet altijd goed onder woorden brengen waarom collectie belangrijk is. Dat geldt trouwens net zo goed voor programmering. Voor ons is dat een belangrijk signaal: dat betekent dat wij als POI gezamenlijk die boodschap nog helderder over het voetlicht moeten brengen.'
Collectioneurs en programmeurs zijn op sommige vlakken heel verschillende mensen, merkte Zweers tijdens het samenwerkingstraject. 'Ze hebben een verschillend denktempo. Collectioneurs denken na over wat over acht jaar nog in de kasten moet staan, terwijl programmeurs – even gechargeerd – denken in de periode van nu tot over twee maanden.'
Hoe leer je elkaars vakgebied beter kennen? Dat was voor Zweers een belangrijke vraag. 'Het helpt bijvoorbeeld als collectioneurs eens per maand hun collectiedilemma delen in een nieuwsbrief: moet ik dit boek kopen of juist dat boek? Zo leren collega's ook te vertellen over hun vak, en dat is voor de samenwerking met programmeurs ook belangrijk. Je moet over elkaars vakgrenzen heen durven kijken: beiden mogen met elkaars werk bezig zijn, met één doel.'

Verandermanagement

Hoe werkt zulk verandermanagement in praktijk? 'Dat begint bij voorkeur klein, met een pilot', raadt Zweers aan. 'Daar helpen we bibliotheken vanuit Probiblio ook bij, bijvoorbeeld door te starten op één kleinere vestiging. Vaak zitten collectioneurs en programmeurs niet bij elkaar op de afdeling – niet in het team, maar ook niet fysiek. Dat vraagt om aanpassingen.'
Tijdens het traject van Probiblio ontwikkelden de pilotbibliotheken verschillende voorbeelden, zoals presentatieblokken en boekenspreekuren. Ook gingen ze actief in gesprek met betrokken bezoekers van de bibliotheek die als ambassadeurs konden fungeren. Een andere bibliotheekorganisatie vroeg aan sprekers om een filmpje op te nemen om hun favoriete boek aan te raden. Verder werd stilgestaan bij gastcollecties: hoe stel je die samen en hoe zorg je ervoor dat ze ook worden uitgeleend?
Een succesvolle samenwerking tussen collectie en programmering stopt niet bij die twee afdelingen, benadrukt Zweers. 'Betrek vooral ook de marketingmedewerker(s) bij die samenwerking.

Maak de verbinding intern zichtbaar, bijvoorbeeld op het intranet en in nieuwsbrieven. En bestendig de samenwerking: maak een gezamenlijke contentkalender, zodat iedereen weet wanneer welke zaken worden gecommuniceerd.'
Dit jaar gaat Probiblio bibliotheken begeleiden die actief met deze stappen aan de slag willen. Daarbij helpt het te kijken naar organisaties in aanpalende sectoren, zoals de museumwereld, is Zweers' overtuiging. 'Het Amsterdam Museum doet dit al heel goed: zij hebben tijdens de coronapandemie een collectie gecreëerd, in samenwerking met de stad, waarbij alle Amsterdammers hun ervaringen met het museum mochten delen – in foto's, video's of een andere vorm. Dit onder de naam *Collecting the City*[2]. Vervolgens werd hiermee een tentoonstelling samengesteld.'

Ruimte en vertrouwen

Zulke praktische voorbeelden maken duidelijk welke uitdagingen de samenwerking tussen collectie en programmering met zich meebrengt. Hoeveel ruimte en vertrouwen geef je je samenwerkingspartner, bijvoorbeeld als die een collectie-item aandraagt in een taal die je zelf niet kunt lezen? Hoe trek je personeel aan dat de combinatie tussen deze twee gebieden niet meer dan logisch vindt? En hoe laat je ruimte ontstaan voor fouten?
Met al die vragen gingen collectiespecialist Marleen Windhorst en programmeur Cindy Snoeck van de Bibliotheek aan den IJssel aan de slag. Zij namen als duo deel aan het eerste gedeelte van het collectietraject van Probiblio; Windhorst deed samen met directeur Dionne Dinkhuijsen mee aan het tweede gedeelte.
'Wij zijn maar een kleine bibliotheek, met beperkte middelen ten opzichte van bijvoorbeeld de OBA, die ook meedeed aan het traject', vertelt Snoeck. 'Toch loop je in de praktijk vaak tegen dezelfde zaken aan. We zijn uiteindelijk allemaal bezig met de vraag hoe je de verbinding tussen programmering en collectie het best kunt leggen. Dat lijken soms twee verschillende werelden, maar voor mij voelt het heel logisch dat programmering en collectie hand in hand gaan.'
Tijdens het traject van Probiblio leerden de deelnemers echt out of the box te denken, zag Windhorst. 'Bij de eerste bijeenkomst moesten we een organisatie of concept kiezen dat als basis diende voor onze ideeën voor de bieb: hoe breng je je waar naar buiten en creëer je daaromheen een betrokken community? Later op de dag moesten we die ideeën vertalen naar de samenwerking tussen collectie en programmering. Neem bijvoorbeeld een kledingmerk dat met passie wordt uitgedragen door de mensen die het dragen. Dat willen wij als bibliotheek natuurlijk ook.'

Eigen prototype

Die gedachteoefening diende als warmmaker voor de ontwikkeling van een eigen prototype voor de samenwerking tussen collectie en programmering. 'Bij ons werd dat het boekenspreekuur, waarin we met bezoekers in gesprek gaan over de boeken die ze graag willen lezen. Na de werkgroep zijn we ook gestart met een open leeskring, waarbij iedereen kan aansluiten. Die bijeenkomsten proberen we te koppelen aan programmering, bijvoorbeeld een concert of toneelstuk waarin het desbetreffende boek centraal staat.'
Ook de presentaties van andere deelnemers waren heel leerzaam, herinnert Snoeck zich. 'Collega-bibliotheken creëerden boekentafels of gingen aan de slag met poëzie. Soms vond ik het wel lastig te bepalen wanneer het echt een mengeling van collectie en programmering was: soms lijkt het stiekem toch alleen collectie. Je moet echt leren niet alleen vanuit je eigen perspectief te kijken.'
Voor de toekomst hebben Snoeck en Windhorst nog allerlei ideeën. 'We willen graag werken met gastcollectioneurs om onze collectie te versterken en daar een programmering omheen te bouwen', aldus Windhorst. 'Ook hebben we een BookTok-kast. Onze ideeën zijn niet altijd de meest vernieuwende, maar voor ons is het de eerste keer dat we ze uitvoeren. We hopen dat andere kleine bibliotheken zich hierdoor realiseren dat zij ook aan de slag kunnen gaan. Daar heb je niet altijd heel veel middelen voor nodig.'

Enthousiaste feedback

Bezoekers geven alvast enthousiaste feedback op de nieuwe initiatieven. 'Ze komen terug naar de bieb omdat ze de gesprekken tijdens het boekenspreekuur zo mooi vonden', weet Windhorst. 'Tijdens zo'n activiteit ontstaat echt een inhoudelijk gesprek, en een diepe verbinding. We hebben het boekenspreekuur ook getest op vrijwilligers: die leren we daardoor ook beter kennen. Op die manier zorgt deze ontwikkeling niet alleen voor een verbinding tussen verschillende afdelingen, maar ook voor een diepere connectie met bezoekers.'
In de toekomst zouden Windhorst en Snoeck graag nog meer cross-overs uitproberen. 'We denken nu aan een leeskring waarbij deelnemers zelf mogen kiezen welk boek ze samen willen lezen. Inmiddels zijn we ook begonnen met een kinderboekenspreekuur met een jeugdspecialist. Dat is het voordeel van een kleine organisatie: je krijgt de kans om van alles uit te proberen.'
De samenwerking tussen collectie en programmering leert beide teams met nieuwe ogen naar hun werk te kijken, is Snoecks ervaring. 'We werken met verschillende meetinstrumenten: de een kijkt naar het aantal bezoekers, de ander naar het aantal uitleningen. Maar uiteindelijk is het gesprek met de bezoeker over diens wensen het belangrijkst. Ik heb me voorgenomen vaker gewoon even in de bieb te gaan zitten, om te kijken hoe de mensen zich gedragen en wat hun behoeftes zijn. We moeten vooral met elkaar in gesprek blijven.'

Meer informatie / Bronnen

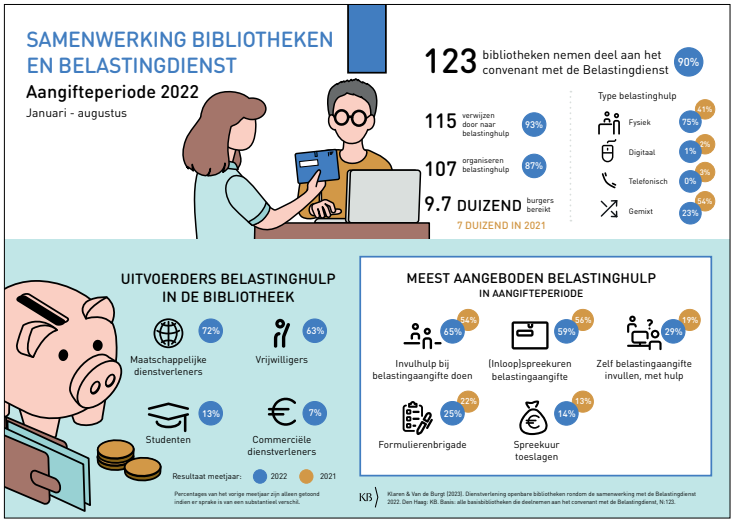
1. In het *Groeidossier verbinding collectie en programmering* van Probiblio is veel meer informatie over dit onderwerp te vinden. Het dossier is te bekijken via de verkorte link: tinyurl.com/2umnz4td
2. Meer informatie over *Collecting the City* staat op de website van het Amsterdam Museum, te bekijken via de verkorte link: tinyurl.com/5jr338z8

Zie ook youtu.be/U9TAOhxDY5o voor een informatiefilmpje.

Bibliotheken bereikten in 2022 bijna tienduizend burgers met belastinghulp

Met de belastinghulp, die vrijwel alle bibliotheken bieden, zijn in 2022 bijna tienduizend burgers bereikt. Vanwege de afnemende coronamaatregelen waren bibliotheken in 2022 weer in staat meer burgers fysiek in de bibliotheek te ontvangen. Zo ook voor belastinghulp. Deze hulp boden bibliotheken net als vóór corona weer hoofdzakelijk fysiek in de bibliotheek aan. Dat blijkt uit onderzoek van de KB, uitgevoerd via de Bibliotheekmonitor[1].

TEKST: MIRJAM KLAREN • ILLUSTRATIE: CARLIEN KEILHOLTZ

Maatschappelijke dienstverleners van grote waarde

In het convenant is vastgelegd dat bibliotheken in samenwerking met de Belastingdienst maatschappelijke dienstverleners benaderen en enthousiasmeren om de belastinghulp in de aangifteperiode te realiseren. Deze aanpak is duidelijk zichtbaar: bij circa drie kwart van de bibliotheken die in 2022 belastinghulp aanboden werd de uitvoering van de belastinghulp verzorgd door maatschappelijk dienstverleners (72%). Dat maatschappelijk dienstverleners van onschatbare waarde zijn, blijkt wel uit het feit dat zeven van de tien bibliotheken (69%) de samenwerking met maatschappelijk dienstverleners als een waar succes van de dienstverlening in 2022 zien.

Terug naar de situatie vóór corona

Begin 2022 werd de dienstverlening rondom de samenwerking met de Belastingdienst nog beïnvloed door de maatregelen rondom het coronavirus. Verschillende activiteiten konden voorlopig alleen in kleinschalig verband plaatsvinden. Zodra de laatste coronamaatregelen in maart vervielen, boden bibliotheken net als vóór corona belastinghulp in fysieke vorm in de bibliotheek aan. Dit ligt in lijn met de aard van het aanbod: directe hulp werkt beter in een fysieke context. Een kwart van de bibliotheken is het aanbod in 2022 in gemixte vorm blijven aanbieden: zowel fysiek als digitaal en/of telefonisch.

Belastinghulp ook buiten de jaarlijkse aangifteperiode

In het aanbod rondom de Belastingdienst beperken bibliotheken zich niet tot de belastingaangifte. Burgers kunnen bij steeds meer bibliotheken ook buiten de jaarlijkse aangifteperiode gebruikmaken van de dienstverlening. Bijvoorbeeld voor hulp rondom belastingen en toeslagen als onderdeel van de spreekuren Formulierenhulp.

Aanbevelingen vanuit de landelijke werkgroep

Het kernteam Basisvaardigheden heeft bewondering voor de manier waarop lokale bibliotheken na een periode van wisselende coronamaatregelen hun dienstverlening weer terug wisten te brengen naar het niveau van vóór corona. Op basis van de bovengenoemde resultaten doet het kernteam de volgende aanbevelingen:

- Met het oog op de digitaal kwetsbare doelgroep waarvoor de hulp rondom de belastingaangifte wordt georganiseerd, is het verstandig zo veel mogelijk dienstverlening fysiek in de bibliotheek aan te blijven bieden.
- Samenwerking met maatschappelijk dienstverleners is een belangrijke succesfactor. De samenwerking tussen lokale bibliotheken en maatschappelijk dienstverleners blijft van cruciaal belang voor de dienstverlening.
- De dienstverlening rondom de Belastingdienst kan ook buiten de aangifteperiode aangeboden worden, bijvoorbeeld in de vorm van formulierenhulp, spreekuren en cursussen, al dan niet in samenwerking met een Informatiepunt Digitale Overheid (IDO).

Resultaten

De landelijke rapportage[2] biedt diverse aanknopingspunten om het gesprek aan te gaan met de gemeente en andere samenwerkingspartners. Naast deze rapportage zijn de resultaten van deze meting verwerkt in een landelijke infographic[3]. Ook zijn er voor POI's infographics per provincie[4] beschikbaar. De bibliotheken die hebben deelgenomen aan het onderzoek ontvangen daarnaast een individuele infographic, waarmee de samenwerking met de Belastingdienst ook op lokaal niveau in kaart is gebracht. Zowel de landelijke en provinciale als de lokale resultaten zijn nader te analyseren via het dashboard[6] op Bnetwerk. Dit dashboard biedt de bibliotheken de mogelijkheid hun individuele resultaten af te zetten tegen de landelijke cijfers, de resultaten van de provincie en bibliotheken van vergelijkbare grootte.

Bronnen

1. bibliotheeknetwerk.nl/onderzoek/bibliotheekmonitor
2. bibliotheeknetwerk.nl/publicaties/belastingdienst-2022
3. Te downloaden via de verkorte link: tinyurl.com/3avsv8jj
4+5+6. bibliotheekonderzoek.nl/dashboard

De bibliotheek van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

‘Alles is verzameld om de erfgoedzorg in Nederland te ondersteunen’

Goede zorg voor erfgoed: daarvoor zetten de medewerkers van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) zich in. Om dat goed te kunnen doen, ontwikkelt en verzamelt de dienst al ruim honderd jaar kennis en informatie over erfgoed in Nederland, vertellen Julian van den Berg en Laura Peters. ‘De bibliotheek en archiefcollecties ondersteunen ons brede werkveld: van monumenten en archeologie tot en met landschappen en de kunstcollectie van het rijk. Er zijn boeken, tijdschriften, foto’s, tekeningen en panddossiers.’

TEKST: ANNEKE DE MAAT • FOTO: RIJKSOVERHEID

‘De bibliotheek is in de loop van honderd jaar opgebouwd door onze medewerkers en is er op de eerste plaats voor onze medewerkers én voor het werkveld’, zegt Van den Berg, die al twintig jaar medewerker bij de bibliotheek en archiefcollecties is. ‘Maar iedere geïnteresseerde is welkom in Amersfoort om bij ons op de studiezaal onze collecties en diensten te gebruiken. We lenen niet uit. De studiezaal beslaat de hele eerste verdieping en is door de grote glazen pui van ons moderne gebouw lekker licht.’ Van den Berg helpt collega’s en andere bibliotheekbezoekers op weg bij het vinden van de literatuur of archiefstukken die ze nodig hebben voor hun werk, studie of als eigenaar van een rijksmonument. De bezoekers lopen uiteen van erfgoedprofessionals, zoals archeologen, bouwhistorici, kunsthistorici, studenten, middelbare scholieren en amateuronderzoekers, tot en met de eigenaren van de 63.000 rijksmonumenten Nederland rijk is.

Eigenaren rijksmonumenten

‘De meeste vragen die we krijgen zijn van eigenaren van rijksmonumenten die op zoek zijn naar informatie over hun pand’, weet Van den Berg. ‘Zij kunnen bij de RCE subsidie aanvragen voor het onderhouden en restaureren van hun panden. Ze moeten daarbij rekening houden met vrij strikte regels. Wij bewaren alle correspondentie die gevoerd wordt tussen de Rijksdienst, eigenaren en andere belanghebbenden, zoals architecten. Deze zogenaamde

Julian van den Berg (r) (medewerker bibliotheek en archiefcollecties) en Laura Peters (senior adviseur bibliotheek en archiefcollecties).

panddossiers bevatten dus waardevolle informatie voor eigenaren over eerdere subsidie- en vergunningaanvragen en over welke bouwkundige aanpassingen of restauraties in de loop der jaren in of aan zo'n pand hebben plaatsgevonden. En als er een restauratie heeft plaatsgevonden, dan hebben we veelal ook de bouwkundige tekeningen.' Van den Berg krijgt ook geregeld het verzoek om een bouwtekening van een monument op te sturen, bijvoorbeeld omdat iemand er een schaalmodel van wil maken.

Onderdeel ministerie OCW

Laura Peters is sinds vier jaar senior adviseur bibliotheek en archiefcollecties en begeleidt grote digitaliseringsprojecten, schenkingen, aanpassingen aan de systemen en verandertrajecten. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is een onderdeel van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, licht ze toe. 'De Rijksdienst werkt onder de rechtstreekse verantwoordelijkheid van de minister en voert wet- en regelgeving en erfgoedbeleid uit dat het ministerie en de dienst samen maken. Ook ontwikkelt de Rijksdienst, vaak samen met (erfgoed)partners, praktisch toepasbare kennis en geeft hij advies over rijksmonumenten, landschap & leefomgeving, archeologie en roerend erfgoed (collecties en musea).'

Collecties samengevoegd

Dat de RCE zo'n brede en gevarieerde taak en collectie heeft, komt doordat in de loop der jaren verschillende organisaties zijn samengevoegd, legt ze uit. 'De basis van de huidige bibliotheek wordt gevormd door de bibliotheekcollecties van de voorgangers van de RCE. Dat zijn: de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en het Instituut Collectie Nederland (ICN). Het ICN was verantwoordelijk voor het beheer en het bruikleenbeleid van de kunstcollectie in eigendom van de Nederlandse Staat en verzorgde ook onderzoek en onderwijs in het conserveren en restaureren van gebruiks- en kunstvoorwerpen. Onze bibliotheek heeft een open opstelling, en als je daar doorheen wandelt, kun je goed zien hoe deze is samengesteld. De boeken staan opgesteld naar onderwerp. Voor de verschillende hoofdsecties – archeologie; monumentenzorg; gebouwd erfgoed; (cultuur)landschappen; conservering & restauratie; kunstenaarsmonografieën en tentoonstellingscatalogi – zijn verschillende classificatiesystemen in gebruik.'

Opkomst erfgoedzorg

De Rijksdienst voor de Monumentenzorg, die in 1918 werd opgericht, staat aan de basis van de RCE. Vanaf het eind van de 19e eeuw werd erfgoedzorg in Nederland steeds meer als een taak van de overheid gezien. Een belangrijke pleitbezorger van dit idee was de rijksambtenaar Victor de Stuers. Hij wordt gezien als de grondlegger van de Nederlandse monumentenzorg. Tussen 1875 en 1918 vonden de eerste inventarisatierondes voor te beschermen gebouwd erfgoed plaats. En in 1903 werd er een Rijkscommissie voor Monumentenbeschrijving opgericht. Van den Berg: 'In dat kader ging men literatuur, tekeningen, atlassen en archiefmateriaal verzamelen. Die stukken bevinden zich nu in onze collectie.' Ook de persoonlijke bibliotheek van Victor de Stuers staat bij de RCE in het depot, weet Peters. 'Die bestaat uit historische banden die hij verzameld heeft om informatie te vergaren over het te beschermen erfgoed. De De Stuers-bibliotheek is de basis geweest voor die eerste inventarisatierondes waarbij de focus lag op het beschermen van stadshuizen, kastelen, ruïnes en historische binnensteden.'

Verzamelen voor taakuitoefening

Deze collectiestukken zijn dus niet zozeer aangeschaft vanwege hun historische waarde, maar omdat we ze toen nodig hadden voor het uitoefenen van onze taak, merkt Van den Berg op. 'Zo zit er in de De Stuers-bibliotheek een collectie 18e-eeuwse aquarellen, pentekeningen, etsen en gravures van dorps- en stadsgezichten gemaakt door bekende tekenaars, zoals Jan de Beier en Cornelis Pronk. Die werken zijn functioneel aangekocht en waren toen nog niet zo kostbaar, maar hebben inmiddels een grote waarde. Een van de medewerkers van De Stuers, Adolf Mulder, trok het land in om monumentaal waardige gebouwen op te meten en schetsen. We hebben bij de RCE ook die collectie Adolf Mulder met opmetingsschetsen.' Peters: 'Ja, alles is verzameld om de erfgoedzorg te ondersteunen.'

Beeldbank

De RCE heeft ook een heel grote beeldbank met door de dienst gemaakte tekeningen en foto's, zegt Van den Berg: 'In het verleden had de Rijksdienst voor de Monumentenzorg beroepsfotografen in dienst die het land doorreisden om foto's te maken van de rijksmonumenten en van stads- en dorpsgezichten. Die foto's werden heel netjes op fotokartons geplakt en zijn een aantal jaar geleden allemaal vanaf dia in hoge kwaliteit gescand. Je kunt alle beelden gratis downloaden. Die beeldbank is een van onze meest gebruikte bestanden.' Peters: 'Eigenaren vragen ook regelmatig om een afbeelding in hoge resolutie van hun eigen rijksmonument zodat ze er behang van kunnen laten maken.' 'Naast ons werk voor de gebouwde rijksmonumenten, doen we als bibliotheek en archiefcollecties ook heel veel voor archeologie, cultuurlandschap en roerend goed, benadrukt Peters. 'We zijn nu bijvoorbeeld bezig met het digitaliseren van de luchtfotografiecollectie die Paul Paris aan de RCE geschonken heeft. Hij maakte luchtfoto's van Nederland zo tussen 1980 en 2010, dus daarop kun je prachtig de verandering van het landschap zien. Die foto's kun je binnenkort bekijken in onze Beeldbank.'

Aankoop en schenkingen

De RCE voegt elk jaar zo'n 1.000 nieuwe titels toe aan de collectie, aldus Peters. 'We kopen aan, ruilen en krijgen veel schenkingen. Bij het aankopen sluiten we aan bij de actuele ontwikkelingen in de samenleving, zoals herbestemming van gebouwd erfgoed, duurzaam erfgoed en erfgoedparticipatie. Onze medewerkers dragen actief bij aan het opbouwen van de collectie. Recente schenkingen zijn een collectie foto's van tuinfotografe Marijke Heuff – waarop tuinontwerpster Mien Ruys te zien is – en de boekencollectie van het voormalige Sikkens Museum – van verffabrikant Sikkens. Die literatuur is interessant voor ons project moderne bouwmaterialen.'

Ben jij of ken jij dé Jeugdspecialist van het jaar 2023?

Meld jouw collega aan voor 1 juni!

Elk jaar benoemen we samen met een vakjury de NBD Biblion Jeugdspecialist van het jaar. De beste jeugdspecialist weet alles over kinderboeken, houdt de collectie op peil, zorgt voor een uitdagende en veilige leesomgeving voor kinderen van 6 tot 18 jaar, én weet ook buiten de bibliotheek kinderen te enthousiasmeren met innovatieve initiatieven. Deze bevlogen jeugdspecialist verdient een prijs: de prijs voor NBD Biblion Jeugdspecialist van het jaar 2023! Deze verkiezing is een samenwerking tussen Bibliotheekblad, CPNB en NBD Biblion.

TEKST: EDITA ARTEMIS, CORPORATE COMMUNICATIE NBD BIBLION
FOTO: JOHANNES ABELING

Wie wordt de Jeugdspecialist van het jaar 2023?

Collega's uit de bibliotheekwereld kunnen een collega nomineren die echt een kei is op het gebied van kinder- en jeugdboeken. Een held in het bevorderen van leesplezier bij kinderen door bijvoorbeeld trainingen in 21e-eeuwse vaardigheden of Fablabs. De NBD Biblion Jeugdspecialist is als inspirator voortdurend op zoek naar nieuwe manieren om de jonge doelgroep uit te dagen en weet zowel binnen als buiten de bibliotheek een veilige en prikkelende leesomgeving te creëren. Vorig jaar werd Toos van den Beuken van Bibliotheek Helmond-Peel op Jeugdspecialist van het jaar. Volgt jouw collega haar op?

Wil jij iemand nomineren?

Ken jij zo'n topper van een jeugdbibliothecaris, leesconsulent, leescoach, educatiemedewerker of iemand die geweldige activiteiten kan organiseren waardoor de bibliotheek voor alle kinderen relevant en interessant blijft? Meld deze collega dan snel aan en moedig ook vakgenoten aan om hetzelfde te doen, juist in deze tijd waarin jeugdspecialisten onmisbaar werk doen achter de schermen! Je hebt tot donderdag 1 juni 2023 de tijd om jouw nominatie in te dienen.

Uitreiking op 9 november

De uiteindelijke winnaar wordt op 9 november bekendgemaakt (data onder voorbehoud) tijdens de uitreiking van de verkiezing van de Beste Bibliotheek en Jeugdspecialist van het jaar in Zoetermeer. De winnaar neemt naast de titel NBD Biblion Jeugdspecialist ook een geldprijs van € 1000,- in ontvangst, te besteden aan een project binnen de bibliotheek dat de jeugdafdeling ten goede komt.

Meld jezelf of je collega aan via nbdbiblion.nl/jeugdspecialist

Winnaar editie 2022: Toos van den Beuken op de foto met BiebBoy Joran Floor, de winnaar van editie 2021. (De BiebBoys bestaan naast Joran uit Kees Meulendijks en Petra Mackenbach).

Wie wordt de Beste Bibliotheek van 2023?

Schrijf je in voor 1 juni!

De prijs voor de Beste bibliotheek is sinds 2009 twaalf keer uitgereikt. DOK Delft won de eerste editie en Hoogezand de laatste. Bibliotheekblad is verantwoordelijk voor de organisatie en NBD Biblion is als onmisbare sponsor verantwoordelijk voor de uitreiking. De prijs is een begrip, leidt steeds tot grote blijdschap bij de winnaar en droefenis van de andere genomineerden. De inschrijving voor 2023 staat nu open!

TEKST: CHRIS WIERSMA, JURYVOORZITTER BESTE BIBLIOTHEEK • FOTO: ANNEMIEKE BORRIAS

Criteria

Niet alleen nieuwe bibliotheken komen in aanmerking voor de felbegeerde onderscheiding. Dit zijn de criteria waarop de jury de bibliotheken beoordeelt:

- Hoe geeft de bibliotheek invulling aan de maatschappelijke opdracht.
- Hoe scoort de bibliotheek op de vijf functies van de Wsob en op de lokale verankering.
- Wat zijn binnen deze bibliotheek opvallende samenwerkingsverbanden?
- Locatie, exterieur, interieur, uitstraling.
- Programmering.
- Collectie en personeel.
- Presentatie en public relations.

Nieuw is dat de jury jaarlijks een onderwerp kiest waar extra aandacht naar uitgaat. Dit jaar is dat de programmering van activiteiten en evenementen: cursussen, lezingen, voorstellingen, themadagen, exposities etc. Wat organiseert de bibliotheek, hoe vernieuwend en succesvol is de programmering en met welke partijen wordt samengewerkt?

Shortlist

De jury stelt uit de inzendingen een shortlist samen van vijf bibliotheken. Die bibliotheken worden bezocht door de voltallige jury, die hiervoor in twee dagen met een busje of ruime bolide het land doorkruist. De bezoeken worden voorbereid door de redactie van Bibliotheekblad, die ook zorgt voor het verslag in Bibliotheekblad. Op 9 November wordt de winnaar bekendgemaakt bij NBD Biblion.

Vakjury

De vakjury bestaat uit:

- Voorzitter Chris Wiersma, voormalig directeur-bestuurder van de Bibliotheek Groningen, BiSC Utrecht en De Nieuwe Bibliotheek in Almere.
- Erna Staal, directeur-bestuurder Bibliotheek Gouda.
- Gerard Meijer, programmamanager SPN: Stichting Samenwerkende POI's Nederland.
- Jeanine Deckers, directeur-bestuurder Bibliotheek Bibliorura, bestuurslid Vereniging van Openbare Bibliotheken, architectuurhistoricus en maker van de blog Ten Aanval.
- Ilona Ebels, manager bibliotheken Biblionet Groningen en vertegenwoordiger van Hoogezand, de winnaar van de vorige editie.

Voor ondersteuning en advies zorgen Menno Goosen (hoofdredacteur Bibliotheekblad) en Anne van den Dool (jurycoördinator).

Aanmelden

Meld jouw bibliotheek nu aan om mee te dingen naar deze prestigieuze onderscheiding. De bescheidenheid in onze branche is een mooie, maar ook wel hinderlijke eigenschap en moet nu resoluut terzijde worden geschoven. Voor wie dat nog niet kan: ook suggesties voor een andere dan de eigen bibliotheek zijn welkom.

> Meld je aan voor 1 juni door een mail met korte motivatie te sturen aan: menno.goosen@bibliotheekblad.nl

Foto: Annemieke Borrias

Het winnende team 2022 van Bibliotheek Hoogezand, onderdeel van Biblionet Groningen.

Digitale literatuur: een uitgelezen kans voor de bibliotheek?

Auteurs gebruiken taal en technologie om nieuwe literaire ervaringen te creëren. Digitale literatuur biedt nieuwe perspectieven voor zowel makers als 'lezers'. Voor bibliotheken betekent dit een zoektocht naar een kader om deze werken aan te bieden. Op bibliotheekblad.nl/bronnen staat een uitgebreide literatuurlijst, inclusief alle genoemde digitale voorbeelden. Op pagina 36 en 37 behandelen de auteurs de verschillende genres digitale literatuur.

TEKST: SIEBE BLUIJS, MIRIAM VAN DEN BEEMT, MARIANNE HERMANS, DAVID PEETERS, COOSJE VAN DER POL. ZIJ MAKEN ALLEN DEEL UIT VAN HET CONSORTIUM DIGITALE LITERATUUR.[1] • ILLUSTRATIES: ZIE CREDITS LANGS DE ZIJKANT.

De impact van digitalisering op het geschreven woord

Digitalisering heeft een enorme impact op de wereld van het geschreven woord. Er wordt gelezen vanaf een scherm en vaak gaan teksten vergezeld van beeld, geluid en interactieve elementen. In bredere zin hebben technologische ontwikkelingen ook de bibliotheek niet ongemoeid gelaten: denk aan het ontsluiten van catalogi, het digitaal beschikbaar maken van kwetsbare objecten uit de collectie, het aanbod van e-books en verschillende experimenten met *virtual* en *augmented reality*.

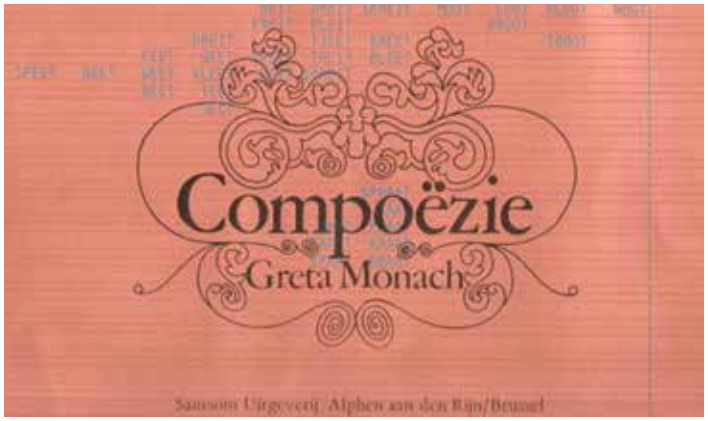
Computer als coauteur

Voor schrijvers zijn digitale media middelen om zich uit te drukken, te experimenteren en de grenzen van de literatuur te verkennen. De computer kan (co)auteur zijn: door middel van programma's zoals ChatGPT kan iedereen in een handomdraai gedichten en verhalend proza[2] genereren over elk denkbaar onderwerp. Al in de jaren zeventig experimenteerden Greta Monach[3] en Gerrit Krol[4] met de mogelijkheden van computers om gedichten te 'genereren'. Onder anderen Rozalie Hirs[5] en Tonnus Oosterhoff[6] maakten rond de millenniumwisseling gedichten die door middel van het computerprogramma Flash dansten op het scherm. Ronald Giphart schreef in 2017 een verhaal in samenwerking met een literaire robot[7] die door onderzoekers van het Meertens Instituut en de Universiteit van Antwerpen was 'gevoed'

Foto: Literatuurmuseum

Al in de jaren zeventig experimenteerde Gerrit Krol[4] met de mogelijkheden van computers om gedichten te 'genereren'. Voor zijn werk bij Shell was hij bezig met computers, en hij raakte geïnteresseerd in de manieren waarop hij die zou kunnen gebruiken om ze te laten denken en dichten. (Bron: Literatuurmuseum.)

In 1973 verscheen Compoëzie van Greta Monach[3]. Het is een boek van ongeveer 20 bladzijden. Greta Monach geeft hierin uitleg over hoe en waarom ze poëzie met behulp van een computer genereert. Daarnaast bevat het boek een flink aantal voorbeelden van deze poëzie. Het boek is vrijwel niet meer te krijgen, maar online te lezen via de verkorte link: tinyurl.com/32n8syh3

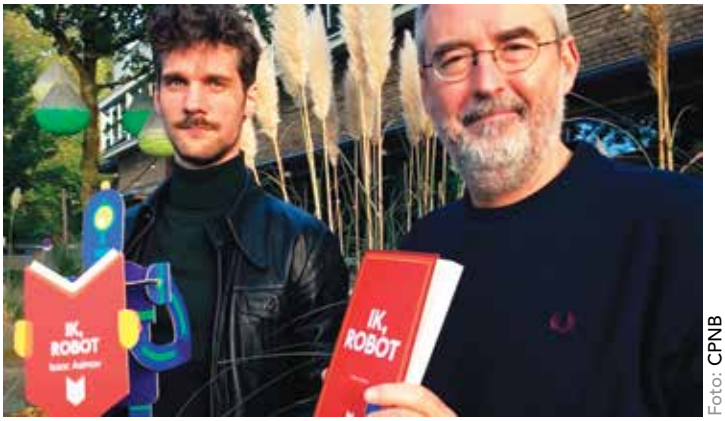

Foto: CPNB

Ronald Giphart schreef in 2017 een verhaal voor 'Nederland Leest' in samenwerking met een literaire robot[7] die door onderzoekers van het Meertens Instituut en de Universiteit van Antwerpen was 'gevoed' met duizenden literaire teksten. Op de foto: taaltechnoloog Folgert Karsdorp en schrijver Ronald Giphart met het Nederland Leest-geschenk Ik, robot.

met duizenden literaire teksten. En wie de poëzie-app Wolk[8] opent, stapt via *augmented reality* letterlijk in een gedicht van Anne Vegter, Radna Fabias of een van de andere dichters.

De gelaagdheid van digitale literatuur

Al deze producties vallen onder de noemer 'digitale literatuur'. Het zijn werken die gebruikmaken van de mogelijkheden van digitale media en die door instituties en literatuurwetenschappers, uitgevers, bibliotheken én lezers als 'literair' worden aangemerkt. De digitale technologie voegt een betekenislaag toe die anders niet zou bestaan. Gedigitaliseerde boeken (bijvoorbeeld e-books) vallen hier om die reden buiten de definitie.

Het Consortium Digitale Literatuur

Als artistieke vorm kan digitale literatuur sinds enkele decennia op academische aandacht rekenen – ook in Nederland en Vlaanderen. Anders dan in bijvoorbeeld de VS ontbreekt het in de Lage Landen echter aan een helder (literair-historisch) overzicht van digitale literatuur. Een eerste aanzet daartoe biedt de scan van 'innovatieprojecten'[9], uitgevoerd in opdracht van KVB Boekwerk en het Nederlandse Letterenfonds. Het Consortium Digitale Literatuur[10] (CDL) – een samenwerkingsverband van Tilburg University, de Bibliotheek Midden-Brabant en de Koninklijke Bibliotheek – onderzoekt de relevantie van digitale literatuur voor drie domeinen: het academisch onderzoek; het voortgezet onderwijs; en openbare bibliotheken. In dit artikel ligt de focus op laatstgenoemde, de bibliotheken. Het CDL bouwt aan een databank van digitale literatuur uit Nederland en Vlaanderen uit de periode 1970 tot heden. De databank bevat straks informatie over zo'n 100 tot 120 werken. Bibliotheken kunnen een belangrijke rol spelen bij het onder de aandacht brengen van deze werken.

Leesbevordering en bibliotheken

Een bibliotheek dient zich in te zetten voor 'het bevorderen van lezen en het laten kennismaken met literatuur', zo staat in art. 5.c van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen[11]. De manier waarop bibliotheken dat doen verandert, onder meer door ontwikkelingen in het literaire aanbod. Ook de aard van het lezen is in het afgelopen decennium ingrijpend veranderd. Digitale literatuur past in een trend waarin het begrip 'lezen' een bredere invulling krijgt. De bibliotheek heeft een verantwoordelijkheid om met die ontwikkelingen mee te gaan en om bezoekers te laten

Op de website van het literaire tijdschrift *De Gids* vond in 2013 een experiment[25] plaats dat de aard had van 'een online, collectieve, literaire improvisatie'. Op de website maakten schrijvers, redactie en spelers/gebruikers samen een denkbeeldige krant waarin het verhaal zich ontspon, iedere dag, tien weken lang.

De allereerste videogames waren grotendeels *text based*: door middel van tekstinvoer kon de speler de acties in de game bepalen. Een voorbeeld is *Nijmeegs avontuur*[20] (1980), ontwikkeld door Wim Couwenberg voor de Commodore PET, waarbij de speler zich een weg door Nijmegen moet banen door commando's in te typen.

De point-and-click adventure *Herald*[21] (2017) van het Utrechtse Wispfire verwijst naar literatuur. Zo wordt de game gepresenteerd als een 'visuele roman'; de ondertitel is 'A period drama' en de afzonderlijke delen worden aangeduid als 'boeken'.

Een bekende vorm van digitale literatuur rond de eeuwwisseling was Flash-poëzie. Sprekende voorbeelden zijn de website met bewegende Flash-gedichten van Tonnus Oosterhoff[23] en de werken van Rozalie Hirs[24]. De woorden van deze gedichten verschijnen op het scherm om vervolgens weer te verdwijnen. De lezer is overgeleverd aan het tempo van het gedicht.

kennismaken met nieuwe vormen van literatuur, kunst en cultuur. Voor bibliotheken zien we aanknopingspunten in de benadering van de Amerikaanse literatuurwetenschapper Jessica Pressman die de nadruk legt op de relevantie van digitale literatuur in de context van de huidige digitalisering. Zij schrijft: 'Als we kritische denkers willen creëren voor ons digitale tijdperk, dan zullen we ze moeten leren om nieuwe-media-objecten aandachtig te lezen. Een manier waarop we dat kunnen doen is door ze digitale literatuur te leren lezen. De vraag hoe je digitale literatuur analyseert is niet alleen relevant voor academici, maar onderdeel van een veel bredere culturele discussie over geletterdheid in ons digitale tijdperk.'

Lezers activeren

Doordat interactiviteit een wezenlijk onderdeel vormt van veel digitale literatuur, is het een bijzonder geschikte vorm om lezers te activeren. Bij hypertekst-fictie kan de lezer kiezen hoe het verhaal verloopt door een selectie te maken uit voorgeprogrammeerde mogelijkheden; bij 'network writing' kan de lezer actief meeschrijven aan een verhaal en in een literaire videogame bestuurt de lezer de protagonist.
Digitale literatuur heeft veel potentie om niet-lezers te bereiken. Sommige digitale literaire werken zetten daar zelfs expliciet op in. De smartphone-applicatie *Puzzling poetry*[12], laat gebruikers op een speelse manier puzzelen met gedichten van bekende dichters zoals Remco Campert en Miriam Van hee. Zulke werken passen binnen een trend van 'ludificatie' of 'gamification': de toepassing van spelelementen om de lezer te motiveren en te engageren.

Bewuste geletterdheid

Digitale literatuur kan bijdragen aan een *bewuste* digitale geletterdheid. Dat houdt in dat de lezer in staat wordt gesteld om een kritische houding te ontwikkelen ten aanzien van de rol die digitale media innemen in onze levens. Digitale literatuur maakt op vernieuwende, vervreemdende en soms kritische manieren gebruik van digitale media, waardoor we die media met andere ogen gaan zien.
Bibliotheken kunnen voor bezoekers met verschillende leesniveaus en digitale competenties programma's ontwikkelen rond digitale literatuur. Het corpus[13] aan digitale literaire werken dat het CDL verzamelt is daarop ingericht. De lijst bevat zowel avantgarde experimenten als interactieve kinderboeken, Instagram-poëzie en literaire videogames, en bedient daardoor in potentie een scala aan doelgroepen.

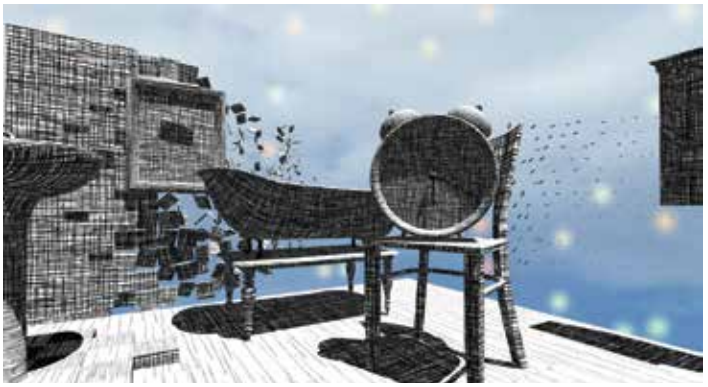
De nieuwste generatie digitale literatuur verschilt van de vorige doordat er nauwelijks technische *knowhow* voor nodig is om deze literatuur te maken, te verspreiden of te consumeren. Een typisch voorbeeld is Instagram-poëzie – denk aan de gedichten van René Oskam[27] of Lars van der Werf[28]. Opvallend aan Instagram-poëzie is de nadruk op analoge media. De gedichten zijn vaak met de hand geschreven of gemaakt op een typemachine, en worden vervolgens voorzien van een filter die doet denken aan polaroids of andere vormen van analoge fotografie.

Van de smartphone-game *The Almost Gone*[22] (Happy Volcano 2018) werd het scenario geschreven door een literair auteur: de Vlaamse schrijver Joost Vandecasteele. Bovendien is de game gemaakt met subsidie van het Nederlandse Letterenfonds en werd het gepresenteerd op de Frankfurter Buchmesse.

De smartphone-applicatie *Puzzling poetry*[12] bijvoorbeeld, laat gebruikers op een speelse manier puzzelen met gedichten van bekende dichters zoals Remco Campert en Miriam Van hee. Zulke werken passen binnen een trend van 'ludificatie' of 'gamification': de toepassing van spelelementen om de lezer te motiveren en te engageren.

Micha Hamel en Demian Albers ontwikkelen gedichten die kunnen worden ervaren met behulp van de Oculus Rift, een VR-bril. In *Zonder handen*[26] (2014) wordt de gebruiker in de schoenen geplaatst van iemand die zich in een kamer bevindt met enkele objecten. Vervolgens desintegreren één voor één de muren en de objecten in de kamer. Ook het virtuele lichaam van de gebruiker valt langzaam uit elkaar. Het werk geeft gebruikers het gevoel langzaam één te worden met de (digitale) omgeving.

De rol van bibliotheken

Bibliotheken kunnen helpen digitale literatuur breder uit te dragen zodat het niet langer een *niche* product is. De Bibliotheek Midden-Brabant heeft een *toolkit*[14] ontwikkeld voor bibliotheekmedewerkers die programmering rondom digitale literatuur willen opzetten. De *toolkit* bevat voorbeelden die geschikt zijn voor verschillende leesniveaus. Zo leren kinderen in de cursus 'Schrijf je eigen game-verhaal' interactieve verhalen schrijven met behulp van de *open source* software Twine. Het programma 'Willekeurig gedicht' onderzoekt op speelse en interactieve wijze poëzie die door middel van algoritmes tot stand is gekomen. Wie is hier de auteur van het gedicht: het algoritme of de mens? Het programma leidt tot gesprekken over auteurschap en literaire betekenistoekenning in de gedigitaliseerde samenleving. Het laat bezoekers nadenken over verschillen en overeenkomsten tussen teksten die zijn gemaakt door een mens en door een machine – een nuttig gesprek in tijden van chatbots en automatisch gegenereerde nieuwsberichten.

Toekomst?

Wij stellen ons een toekomst voor waarin de bibliotheek niet alleen toegang biedt tot boeken, tijdschriften of e-books, maar ook tot de vele nieuwe werken waarvan we er in dit artikel een paar hebben uitgelicht. In dat scenario neemt een poëzieliefhebber bijvoorbeeld niet alleen de gedrukte bundel *Toen het moest* van Micha Hamel mee, maar heeft diegene ook toegang tot *Apart samen*[15] – een vijfentwintig minuten durend VR-werk van Hamel en Demian Albers.

Voordat dat mogelijk is, zijn er theoretische en praktische hordes te nemen over de selectie, vindbaarheid, metadatering en toegankelijkheid van digitale literatuur. Welke werken neem je op in de catalogus? Hoe metadateer je deze werken, zodat ze zijn te vinden op basis van relevante zoektermen? (Hoe) leen je ze uit? Hoe breng je ze bij het publiek onder de aandacht? Op deze vragen is nog geen vaststaand antwoord te geven, maar dat is geen reden om de ontwikkelingen passief op ons af laten komen.

Wie de poëzie-app Wolk[8] opent, stapt via *augmented reality* letterlijk in een gedicht van Anne Vegter, Radna Fabias of een van de andere dichters.

Naschrift

Dit artikel is het eerste in een reeks van drie artikelen door het Consortium Digitale Literatuur. In volgende artikelen gaan we dieper in op het zichtbaar maken van digitale literatuur in de collectie, en op de selectie en preservatie ervan. Het project van het Consortium Digitale Literatuur is tot stand gekomen met middelen van het Platform Digitale Infrastructuur SSH (pdi-ssh.nl)[16] en aanvullende subsidies van het Universiteitsfonds, Tilburg University en een innovatiesubsidie van de KB, de nationale bibliotheek

Nawoord redactie

Op de volgende pagina's in Bibliotheekblad maken de auteurs een onderverdeling naar de verschillende genres in de digitale literatuur. De illustraties op de pagina's 32 t/m 35 zijn hieraan ontleend.

Bronnen en interactieve voorbeelden

Op bibliotheekblad.nl/bronnen staat een uitgebreide literatuurlijst inclusief alle genoemde digitale voorbeelden.

Verschillende genres digitale literatuur

Digitale literatuur is een parapluterm en wordt door de Electronic Literature Organization[17] (ELO) gedefinieerd als 'werken met uitgesproken literaire eigenschappen die gebruikmaken van de mogelijkheden van de al dan niet met andere apparaten verbonden computer'. Scott Rettberg, onderzoeker en maker van digitale literatuur, onderscheidt verschillende genres, die elkaar soms overlappen. Op bibliotheekblad.nl/bronnen staat een uitgebreide literatuurlijst, inclusief alle genoemde digitale voorbeelden. Op pagina 32 t/m 35 las u al een algemene inleiding in de digitale literatuur.

TEKST: SIEBE BLUIJS, MIRIAM VAN DEN BEEMT, MARIANNE HERMANS, DAVID PEETERS, COOSJE VAN DER POL. ZIJ MAKEN ALLEN DEEL UIT VAN HET CONSORTIUM DIGITALE LITERATUUR.[1] • ILLUSTRATIES: SHUTTERSTOCK

Door de computer gegenereerde literatuur

Werken die (deels) gegenereerd zijn door algoritmes. Zo struint de Sonnettengenerator[18] (ontwikkeld door Emiel van Miltenburg van Tilburg University) de zinnen op Wikipedia en DBNL af op zoek naar regels van negen of tien lettergrepen die toevallig in een jambische versvoet zijn geschreven en zet deze in een volgorde die correspondeert met het eindrijm van een bepaalde sonnetvorm. Het poëtische effect ontstaat niet alleen door de herkenbare klassieke dichtvorm, maar vooral door de onverwachte combinaties die de computer maakt. Wij mensen zijn betekenismachines: we zien verbanden, ook waar die niet zijn aangebracht met een bepaalde intentie.

Hypertekstfictie

Het label 'digitale literatuur' werd voor het eerst gebruikt ter aanduiding van hypertekstverhalen, waarbij de lezer zich door middel van (voorgeprogrammeerde) keuzemogelijkheden vrijelijk door een verhaal kon bewegen. Een bekend voorbeeld is *Patchwork Girl*[19] van Shelley Jackson, uitgegeven door Eastgate Systems – een herschrijving van *Frankenstein* (1818), het horrorverhaal van Mary Shelley. In deze versie is er sprake van een vrouwelijke versie van het bekende monster die samen met Mary Shelley een reis maakt door de VS. Die verhaallijn wordt afgewisseld met de verhalen van de vrouwen wier lichaamsdelen zijn gebruikt om het monster samen te stellen. Bij hypertekstfictie moet de lezer het verhaal zelf als een lappendeken aan elkaar naaien. De lezer kiest de volgorde en welke subplots tot het verhaal gaan horen. Volgens literatuurwetenschappers zou deze vorm het onderscheid tussen lezer en auteur opheffen: de lezer is immers medeverantwoordelijk voor de betekenis van het verhaal. Hypertekstfictie was daarnaast vernieuwend doordat het de lineariteit van verhalen doorbrak: begin- en eindpunt liggen niet langer vast en er is niet meer sprake van een rode draad of een vaste kern in het verhaal.

Interactieve fictie en literaire videogames

De allereerste videogames waren grotendeels *text based*: door middel van tekstinvoer kon de speler de acties in de game bepalen. Een voorbeeld is *Nijmeegs avontuur*[20] (1980), ontwikkeld door Wim Couwenberg voor de Commodore PET, waarbij de speler zich een weg door Nijmegen moet banen door commando's in te typen. Ook vandaag zijn er raakvlakken tussen de wereld van videogames en de literatuur. De point-and-click adventure *Herald*[21] (2017) van het Utrechtse Wispfire verwijst naar literatuur. Zo wordt de game gepresenteerd als een 'visuele roman'; de ondertitel is 'A period drama' en de afzonderlijke delen worden aangeduid als 'boeken'. Van de smartphone-game *The Almost Gone*[22] (Happy Volcano 2018) werd het scenario geschreven door een literair auteur: de Vlaamse schrijver Joost Vandecasteele. Bovendien is de game gemaakt met subsidie van het Nederlandse Letterenfonds en werd hij gepresenteerd op de Frankfurter Buchmesse.

Kinetische en interactieve poëzie

Een bekende vorm van digitale literatuur rond de eeuwwisseling was Flash-poëzie. Het commerciële programma Flash was ontworpen om online advertenties van animaties te voorzien, maar het werd door auteurs gebruikt om gedichten te maken waarvan de letters kunnen bewegen op het scherm. Sprekende voorbeelden zijn de website met bewegende Flash-gedichten van Tonnus Oosterhoff[23] en de werken van Rozalie Hirs[24]. De woorden van deze gedichten verschijnen op het scherm om vervolgens weer te verdwijnen. De lezer is overgeleverd aan het tempo van het gedicht.

'Network writing'

Door internet is het mogelijk geworden om literaire teksten te publiceren zonder goedkeuring van traditionele poortwachters zoals uitgeverijen. Die mogelijkheid heeft geleid tot een explosie aan *fan fiction* – ongeautoriseerde literatuur die is geschreven door fans van een bepaalde franchise of serie op basis van hun favoriete auteurs. Door internet zijn ook vormen van samen schrijven mogelijk. Op de website maakten schrijvers, redactie en spelers/gebruikers samen een denkbeeldige krant waarin het verhaal zich ontspon, iedere dag, tien weken lang. Net als in digitale games konden spelers opdrachten uitvoeren, waarmee ze geleidelijk steeds meer invloed gingen uitoefenen op de personages en de loop van het verhaal. Dat deden ze door mee te schrijven. Je kon kiezen of je gedichten, essays of verhalende bijdragen inleverde.

Literaire werken die inzetten op VR- of AR-technologieën

Virtual reality-technologieën zetten in op een immersieve ervaring waarbij de gebruiker wordt ondergedompeld in een virtuele wereld. Bij augmented reality worden er digitale elementen toegevoegd aan de fysieke werkelijkheid, bijvoorbeeld door gebruik te maken van de camera en het scherm van een smartphone. Deze technologieën kennen we uit de wereld van de videogames (denk bijvoorbeeld aan *Pokémon Go*). Micha Hamel en Demian Albers ontwikkelen gedichten die kunnen worden ervaren met behulp van de Oculus Rift, een VR-bril. In *Zonder handen*[26] (2014) wordt de gebruiker in de schoenen geplaatst van iemand die zich in een kamer bevindt met enkele objecten. Vervolgens desintegreren één voor één de muren en de objecten in de kamer. Ook het virtuele lichaam van de gebruiker valt langzaam uit elkaar. Het werk geeft gebruikers het gevoel langzaam één te worden met de (digitale) omgeving.

De nieuwste generatie

Met de voortschrijdende technologische ontwikkelingen ontstaan ook telkens nieuwe vormen van digitale literatuur. De nieuwste generatie digitale literatuur verschilt van de vorige doordat er nauwelijks technische *knowhow* voor nodig is om deze literatuur te maken, te verspreiden of te consumeren. Het gaat bovendien om vormen die niet experimenteren met de mogelijkheden van media, maar daar op een vanzelfsprekende manier gebruik van maken. Een typisch voorbeeld is Instagram-poëzie – denk aan de gedichten van René Oskam[27] of Lars van der Werf[28]. Het gaat daarbij vaak om werken die makkelijk consumeerbaar zijn, doordat ze inzetten op humor, bekende beeldtaal en herkenbare sentimenten. Opvallend aan Instagram-poëzie is de nadruk op analoge media. De gedichten zijn vaak met de hand geschreven of gemaakt op een typemachine, en worden vervolgens voorzien van een filter die doet denken aan polaroids of andere vormen van analoge fotografie. Die nadruk op materialiteit geeft de gedichten een suggestie van authenticiteit mee die naadloos past bij de specifieke Instagram-esthetiek.

Naschrift redactie

Op bibliotheekblad.nl/bronnen staat een uitgebreide literatuurlijst, inclusief alle genoemde digitale voorbeelden.

Door virtual reality zelf ervaren hoe het is om laaggeletterd te zijn

‘Mensen zijn soms in tranen, zo heftig vinden ze het’

De afgelopen twee jaar heeft Biblionet Groningen met succes Blic VR in de markt gezet. Een VR-tool die professionals helpt om in contact te treden met laaggeletterden. Sinds deze maand kunnen bibliotheken Blic VR ook in licentie gebruiken.

TEKST: MAARTEN DESSING • FOTO’S: BIBLIONET GRONINGEN

Je in een ander verplaatsen

Het is makkelijk gezegd: help laaggeletterden volledig mee te doen aan de maatschappij. Professionals in uiteenlopende beroepen committeren zich hier met liefde aan. Natuurlijk bibliotheekmedewerkers, maar ook sociaal werkers, callcentermedewerkers, apothekers en nog tal van andere professionals. Maar wat nou als je iemand die moeite heeft met lezen en schrijven verkeerd benadert? En je onbedoeld zijn schaamte over zijn eigen gebrekkige vaardigheden vergroot?
Professionals moeten zich daarom bewust zijn van hun handelen. Daarvoor is virtual reality bij uitstek geschikt, vertelt Peter Doorn, senior adviseur

Professionals moeten zich bewust zijn van hoe ze zo goed mogelijk om kunnen gaan met laaggeletterden. Daarvoor is virtual reality bij uitstek geschikt. Met VR verplaats je je maken op een dashboard.

van Blic VR – een product van Biblionet Groningen. ‘Met VR verplaats je je letterlijk in een ander. Je ervaart zélf hoe het is om bijvoorbeeld op de fiets je weg te moeten vinden of bij de ingang van een apotheek een keuze te moeten maken op een dashboard. Dat werkt heel krachtig.’
Hij weet maar al te goed hóé krachtig. ‘Mensen zijn soms in tranen, zo heftig vinden ze het. Bij een training bij het leerwerkloket in Gouda spraken ze in het nagesprek bijvoorbeeld van een wauw-moment. Het zette hen voor het eerst aan om écht na te denken over hun eigen rol in plaats van alleen maar over hoe herken je laaggeletterdheid? Hoe maak je het bespreekbaar? Zo leer je werkelijk van mens tot mens contact te maken, waarmee het allemaal begint.’

Alleen maar een middel

Het product is inmiddels een jaar of twee op de markt. Klanten van Blic VR kunnen een ‘premium proeftuin’ of een ‘extended proeftuin’ afnemen. In het eerste geval draait het om een korte kennismaking met de VR-video’s, in het tweede geval om maatwerk: alles tussen een intensieve kennismaking en een volledige training. Vanaf deze maand kunnen organisaties ook Blic VR in licentie nemen om daarmee zelf laaggeletterdheid-trainingen aan professionals te geven.
De kiem werd gelegd in de jaren dat virtual reality nog in de kinderschoenen stond en Biblionet Groningen kansen zag om daar iets mee te doen in het sociaal domein – ‘en natuurlijk niet als enige’, zegt Doorn. ‘Ook anderen zetten VR in bij de aanpak van laaggeletterdheid.’
Vanaf 2018 is, dankzij subsidies van de provincie Groningen en het Tel mee met taal-programma, met behulp van professionals uit de beoogde werkvelden een aantal scenario’s uitgewerkt, zijn video’s gemaakt en zijn die getest.
‘We hebben veertig mensen gevraagd die allemaal voor hun beroep contact hebben met andere mensen’, blikt Doorn terug. ‘We wilden heel simpel weten: kan VR iets voor jullie zijn? Het enthousiasme was groot. Bij sommigen vanwege het gadget, geef ik toe. Dat is niet ons doel. VR is alleen maar een middel. Maar het is nog nieuw genoeg om goed te werken als selling point om mensen zo ver te krijgen het te gebruiken. En dan valt het kwartje.’
Ook toen Blic VR verder werd ontwikkeld en het – na een jaar uitstel door corona – daadwerkelijk werd uitgerold, ontmoette Biblionet Groningen vooral enthousiasme. Dat uit zich in een snel stijgend gebruik. Namen in 2021 nog tien bedrijven een proeftuin of training in een of andere vorm af (goed voor bij elkaar 500 deelnemers), vorig jaar ging het al om 46 bedrijven die in totaal 114 proeftuinen, trainingen, onderzoek en lezingen afnamen (goed voor bij elkaar 3.038 deelnemers).

letterlijk in een ander. Je ervaart zélf hoe het is om bijvoorbeeld op de fiets je weg te moeten vinden of bij de ingang van een apotheek een keuze te moeten

Samenwerkingsverbanden

Op de site laat Blic VR zien met welke organisaties zij al heeft gewerkt. Ziekenhuizen als het UMC Groningen en het Erasmus Ziekenhuis. Gemeenten als Coevorden en Scherpenzeel. De sociale werkplaats De Schans. Zorgorganisaties als Healthy Ageing Network. Onderwijsinstellingen als de Rijksuniversiteit Groningen en de Hanzehogeschool Groningen. Bibliotheekorganisaties als Rijnbrink en Noord-Fryslan. En uitzendbureau Randstad.

'Met de universiteit hebben we bijvoorbeeld training gegeven aan studenten farmacie – 130 apothekers in opleiding in totaal. Apothekers zijn gewend om medicijnen mee te geven met de verwachting dat mensen de bijsluiter lezen. Dat is zo'n automatisme. Toch doet niet iedereen dat. Dan gaat het erom dat je precies die dingen leert zeggen en doen om dat na te gaan. Het hoeft niet meer dan vijf seconden te duren om verbinding – echte verbinding – te maken.'

Ook is Biblionet benaderd door Innofest, een organisatie die innovatie een plek geeft op festivals. 'Blic VR is een b2b-product, geen b2c-product', vertelt Doorn. 'Het is dus niet écht geschikt om te laten zien aan het algemene publiek. Maar via deze weg ontstond wel een gesprek met Welcome to the Village in Leeuwarden om hun festival inclusiever te maken. We zijn daar met een aantal taalambassadeurs geweest om dat te testen.'

Zo opent de innovatieve aanpak van Blic VR deuren. 'Door dat onderzoek zijn we weer benaderd door Eurosonic Noorderslag, een groot festival voor Europese popmuziek dat ieder jaar in Groningen plaatsvindt, om de resultaten te presenteren én tijdens de laatste editie verder onderzoek te doen. Ook daar liepen drie taalambassadeurs rond om te kijken hoe het als laaggeletterde is om nieuwe muziek te ontdekken, om je wereld te verbreden. Waar loop je tegenaan? Hoe voel je je daarbij?'

Geschikt voor bibliotheken?

Uit de lijst klanten en onderzoeken rijst de vraag: is Blic VR wel een product voor de openbare bibliotheken? 'Onze klanten zijn juist ook de bibliotheken', reageert Doorn. 'Omdat bibliotheken en provinciale ondersteuningsinstellingen – vanuit de maatschappelijke opgave om te werken aan een geletterde samenleving – de doelstelling hebben dat iedereen kan meedoen in deze samenleving. Dit concentreert zich bijvoorbeeld rondom Taalhuizen waarin professionals en laaggeletterden dag in dag uit met elkaar in contact zijn.'

Er was dan ook snel na de introductie interesse vanuit bibliotheken om zelf VR-brillen in te slaan en de proeftuinen aan te bieden. Met de nieuwe stap die per 1 maart officieel is gezet, is dat mogelijk. Samen met onder meer VR Bieb, dat VR-trainingen aan zorgprofessionals aanbiedt en daar al ervaring mee heeft, is een licentiemodel inclusief training opgezet. 'Daarvoor heeft de Bibliotheek Deventer al twee brillen gekocht. Puur vanuit hun enthousiasme.'

Omdat Biblionet tegelijkertijd een bibliotheek is – met 34 vestigingen in de hele provincie – ziet Doorn hoe Blic VR via een olievlekwerking kan uitgroeien. 'Ik doe de sales van Blic VR. Dat is een beetje een vies woord in de bibliotheekwereld, maar verkopen is wel nodig. En ik kan dat niet in mijn eentje. Daarom zijn er ook onze Taalhuiscoördinatoren. Zij hebben de contacten, zij kunnen het product onder de aandacht brengen. Met elkaar gaan we trainingen verzorgen. En zo geldt dat voor alle taalnetwerken in het land.'

Er is een businessmodel ontwikkeld zodat andere organisaties gebruik kunnen maken van het platform en van trainingsmaterialen. 'Door proeftuinen te verkopen en alleen licenties van een jaar aan te bieden, halen we de benodigde inkomsten binnen waarmee we én gedegen kunnen werken aan het platform én met innovatieve experimenten het product door kunnen ontwikkelen. Maar wees gerust: alle winst vloeit terug naar de aanpak van laaggeletterdheid.'

Licentiemodel

Met het licentiemodel moet het aantal afnemers dit jaar sterk groeien. Maar het is niet de enige manier waarop Biblionet Blic VR wil uitbouwen. Ook inhoudelijk is winst te behalen. Ten eerste zijn er meer scripts uit te werken. 'Wat in een apotheek speelt, kun je je ook voorstellen in een ziekenhuis. We willen die samen met onze klanten – en taalambassadeurs – ontwikkelen. Want eigenlijk zijn wij met onze klanten een grote community.'

Ten tweede wil Blic VR samen optrekken met landelijke organisaties die ook bezig zijn met de aanpak van laaggeletterdheid en organisaties die ook VR-producten hebben ontwikkeld. 'In de LocHal werken ze met een *serious game* in VR waarbij je op het station staat, het perron moet vinden en de trein moet halen. VR Bieb heeft veel ervaring met scenario based learning, in verschillende situaties. Zo kun je met elkaar kijken naar welke vorm het beste aansluit bij de leerbehoefte van de afnemers. Hoe mooi is het dat je de kennis en het aanbod met elkaar kunt verenigen en weet wat er nog meer in de markt te vinden is?'

Ook hebben afnemers behoefte aan steun om de opgedane kennis en vaardigheden in de praktijk toe te passen. De 'en dan?'-vraag, noemt Doorn dat. 'Dan heb je die training en die intensieve ervaring gehad – en dan? We ontwikkelen vanuit innovatiegelden een doorgaande leerlijn: om de vaardigheden te integreren in je werk, die over te dragen op collega's, of zelf vervolgstappen te zetten. Deze stappen worden ontwikkeld met een onderwijskundige en externe experts.'

Tegelijk is het model van zelf-ervaren geschikt voor andere typen trainingen. Zoals bijvoorbeeld VR Bieb dus laat zien voor zorgprofessionals. 'Denk aan HR-medewerkers, voor wie je virtual reality kunt inzetten om te leren slechtnieuwsgesprekken te voeren. Vorige maand is een stagiair aan de slag gegaan om een prototype te bouwen van een virtuele bibliotheek waarin allerlei interactieve leeromgevingen en video's te vinden zijn. Bruikbaar voor de bibliotheeksector, en ook af te nemen via het licentiemodel.'

Onafhankelijk advies
Krachtige implementaties

Uw partner voor Search Oplossingen en Business Intelligence

KBenP
meer waarde uit informatie

KBenP.nl

Westfriese Bibliotheken vervullen voortrekkersrol in Probiblio-project

In Stede Broec kunnen jongeren de vloer op

Met de tot de verbeelding sprekende tekst 'This is where the magic happens' trekken de in neon uitgevoerde letters direct de aandacht voor de gloednieuwe 'Jongerenvloer' in Bibliotheek Stede Broec. 'Een soort selfiespot', zeggen Lisa Croese (programmamaker bij Westfriese Bibliotheken) en Amber Bregman (trainee Openbare Bibliotheken bij Probiblio). Maar er valt méér te beleven voor de Westfriese jongeren. Speciaal voor hen werd een derde van de bibliotheekvloer vrijgemaakt voor persoonlijke ontwikkeling of huiswerk maken, maar ook om elkaar te ontmoeten, te chillen of voor relaxed uitrusten. Dit begon allemaal met een oproep van Probiblio: welke bibliotheek gaat actief aan de slag om bij jongeren de interesse voor de bibliotheek aan te wakkeren? West-Friesland geeft het goede voorbeeld. En Lisa en Amber namen zelf de verfkwast ter hand voor een flitsende uitstraling.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO'S: DANA SCHOENMAKER

Van links naar rechts: Thijs Visser (wethouder gemeente Stede Broec), Lisa Croese (programmamaker Westfriese Bibliotheken), Geert-Jan Davelaar (adviseur educatie Probiblio) en Amber Bregman (trainee Westfriese Bibliotheken).

Amber Bregman en Lisa Croese.

Amber Bregman en Romy Bakker (frontoffice medewerker Westfriese Bibliotheken).

Gezocht

'Het weekend leek vooral lang', zeggen Lisa Croese en Amber Bregman op de maandagmorgen van het interview, na de week waarin de 'Jongerenvloer' in Bibliotheek Stede Broec geopend werd. Want na gedane arbeid is het tijd om goed uit te rusten. Het voor half januari geplande openingsfeest was wel wat bescheidener dan in eerste instantie gepland, uit respect voor de collega die de week daarvoor onverwachts overleed. Maar het resultaat – een aantrekkelijk bibliotheekgedeelte waarin vooral jongere bezoekers welkom zijn – is er niet minder om.
Het begon allemaal in september 2022 met een oproep van Probiblio: 'Gezocht, bibliotheek om jongerenafdeling te optimaliseren.' Voor het project 'Aantrekkelijke inrichting & Collectie jongeren' was Probiblio op zoek naar een bibliotheek die de jongerenafdeling een make-over wilde geven, op basis van recente inzichten én tips van een jongerenpanel.

Betekenis van de bieb

Méér jongeren naar de bibliotheek trekken; dit doel was in Bibliotheek Stede Broec *(een van de elf locaties van de Westfriese Bibliotheken – red.)* niet aan dovemansoren gericht.
'Onze bibliotheeklocatie was de eerste die tijdens de lockdown een ontheffing kreeg om zogeheten kwetsbare groepen te ontvangen', vertelt Lisa. 'Jongeren hoorden daar zeker bij. Zij hadden het moeilijk in de coronaperiode waarin heel veel dingen die zo "normaal" leken ineens niet meer door konden gaan.
We hebben ons ervoor ingezet om hernieuwde interesse binnen het middelbaar onderwijs te kweken. Dat gebeurde bijvoorbeeld in de vorm van groepsbezoeken, waarbij we de meerwaarde van de bibliotheek actief onder de aandacht brachten. De centrale vragen daarbij waren: wat kan de bibliotheek voor jou betekenen? En wat kun jij zelf doen om de bestaande situatie te verbeteren?'
Al vanaf het begin van het schooljaar 2022/2023 kwamen de eerste klassen van de regionale scholengemeenschappen Martinus College en VONK op bezoek in Bibliotheek Stede Broec. Daarna volgden de tweede klassen, want tijdens de coronatijd hadden die nog niet die kans gehad. Lisa: 'In de eerste maanden na de zomervakantie kregen wij zo'n 500 leerlingen over de vloer. Een collega vanuit de frontoffice belichtte de reguliere diensten en maakte de jonge bezoekers wegwijs in de bibliotheek. Daarnaast was er Jeroen, een jonge zzp'er die regelmatig gebruikmaakt van een van onze werkplekken. Als dertiger staat hij nog redelijk dicht bij de doelgroep en vanuit die positie informeerde hij naar de associaties die jongeren hebben bij de bibliotheek. De eerste reacties luidden: lezen, saai. Maar toen Jeroen meldde dat de moderne bibliotheek heel wat meer te bieden heeft – wifi, printer, stilteplekken – werd de interesse groter. Best een flink gedeelte van de bezoekers vanuit de scholen zagen we vrij snel terug. Soms zelfs dezelfde middag nog.'

Van en voor iedereen

Toen kwam de oproep van Probiblio, met onder andere het doel om in kaart te brengen wat jongeren willen in de bibliotheek. 'Wij waren er eigenlijk al mee gestart om dit helder te krijgen', vervolgt Lisa. 'Dus dit was een perfecte gelegenheid om een projectplan in te dienen, en we zijn er trots op dat onze bibliotheek unaniem is gekozen voor de voortrekkersrol.'
Over het waaróm van die keuze voor Bibliotheek Stede Broec heeft ze ook een idee.
'Mede dankzij onze visie op het jongerenproject: de bibliotheek is van en voor iedereen. Jongeren kwamen al wel bij ons binnen, maar hadden eigenlijk nog geen eigen plek. Er ontbraken als het ware nog een paar puzzelstukjes. Zodra we wisten dat voor ons het licht op groen stond en wij aanspraak konden maken op de stimuleringssubsidie van Probiblio, zijn we vrijwel meteen van start gegaan met het herinrichten van een gedeelte van onze bibliotheekruimte.'

Kwasten met passie

November, december en nog twee weken in januari. In die periode hebben Lisa en Amber heel hard gewerkt aan een resultaat dat met

trots gepresenteerd kon worden op 19 januari. Op de Jongerenvloer zijn leunstoelen om te relaxen, een aantal afgeschermde ruimtes om rustig te kunnen werken of studeren en hoge tafels waaraan je samen kunt werken. Er komt binnenkort nog een speciale stiltewerkplek. Er liggen spelletjes en er staan planten voor de sfeer. En natuurlijk is er die in het oog springende lamp van neonletters: *this is where the magic happens*.
'Op deze plek worden nogal wat selfies en TikTok-filmpjes gemaakt', vertelt Amber, die aansluitend aan haar studie cultuurwetenschappen en een master redacteur/editor nu voor twee jaar verbonden is aan Probiblio. 'Het idee is om in die tijd op drie plekken een traineeship te doen. Voorlopig ben ik voor zeven maanden actief bij deze bibliotheek. Boeken lezen is mijn passie. Bij een uitgeverij zit je naar mijn idee wat meer op een eilandje, maar in de bibliotheek heb je rechtstreeks contact met de doelgroep en zie je duidelijker wat de impact is van je inzet. Dat geeft me voldoening.' De mogelijkheden voor een gevarieerde inzet waren er in Stede Broec zeker, want samen met Lisa verfde Amber zelfs de binnenmuren van de bibliotheek in een nieuwe kleur.

Gat dichten met boeken met smoel

Uit ervaring weet Amber nog dat ze als jong kind, samen met haar ouders, vaak naar de bibliotheek ging. 'Daarna wordt de belangstelling minder, mede door de verplichte leeslijst. Dan val je als het ware in een gat. Maar samen kunnen chillen en huiswerk maken op de Jongerenvloer geeft de bieb een nieuwe aantrekkingskracht.'
'We hebben uiteraard ook boeken neergezet op de plek waar de jongeren zitten', vult Lisa aan.
De collectie is inhoudelijk aangepast, met meer Young Adult- en BookTok-titels, vanuit de gedachte dat de (lees)motivatie groeit naarmate er meer aandacht is voor aansluiting bij de leefwereld van jongeren, en voor wat zij in de bibliotheek zoeken. Ook de presentatie van de boeken is vernieuwd. Niet langer louter de ruggen zijn zichtbaar, maar er is vooral gekozen voor een frontale presentatie: met de kaft naar voren staan de boeken uitnodigender voor het grijpen.
Amber: 'Ook de BookTok-community is stimulerend, want het is immers leuker om via je smartphone leestips te krijgen van leeftijdgenoten dan alleen maar op school.'
'De samenwerking met het onderwijs is trouwens goed', benadrukt Lisa. 'Lezen voor de lijst blijft voor sommigen voelen als een vervelend en verplicht nummer, maar met onze overzichtelijke themakasten kunnen de jongeren eenvoudig zoeken op onderwerp, zoals: maatschappij, je lichaam, zelfhulp. Met behulp van een QR-code kunnen ze op hun mobiel hun leesniveau testen en boektitels selecteren op het juiste niveau. En natuurlijk is er in de zithoek een grote collectie stripboeken.'

Uitbouwen

Zoals al vermeld was het gezelschap bij de officiële opening wat kleiner dan verwacht. De 'aftrap' gebeurde in aanwezigheid van wethouder Kunst en Cultuur van Stede Broec Thijs Visser, Geert-Jan Davelaar (adviseur educatie Probiblio en projectleider van de Jongerenvloer), een docent Nederlands van het Martinuscollege, een filmmaker van Probiblio, Joep die een maatschappelijke stage doet, Jeroen die de groepsbezoeken heeft verzorgd en twee enthousiaste ambassadeurs van de Jongerenvloer, Mary (13) en Chris (20), die vaak gebruikmaken van de lees-, studie- of werkplekken.
'Het eerste resultaat staat', aldus een trotse Lisa. 'Maar we zijn zeker niet klaar. Binnenkort gaan we aan de slag met de programmering van activiteiten, in nauw overleg met de doelgroep. Verder laten we ons ook inspireren door collega-bibliotheken, maar bepaalde concepten kun je niet een-op-een vertalen. Wat in de grote stad succesvol is, werkt niet altijd in een kleinschaliger bibliotheek op het platteland. We zoeken gericht onze eigen koers en zijn ook graag bereid andere bibliotheken die een Jongerenvloer willen inrichten te adviseren.'

Bibliotheek Hilversum heeft een kast vol Oekraïense kinderboeken

Lezen om even te ontsnappen aan de nieuwe werkelijkheid

Met een boek kun je soms eventjes 'ontsnappen' naar een andere wereld en het dagelijks leven om je heen vergeten. Of andersom, een boek dat is geschreven in je eigen taal, geeft je de kans om gevoelsmatig nog even terug te keren naar waar je vandaan komt. Wát de beweegreden ook is, Bibliotheek Hilversum biedt kinderen van Oekraïense vluchtelingen leesplezier met een speciaal voor hen ingerichte boekenkast met inmiddels honderden exemplaren. En de collectie groeit nog steeds.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO'S: BIBLIOTHEEK HILVERSUM

Bescheiden begin

'Deze week ontving ik zelfs zeven Harry Potter-boeken voor de Oekraïense collectie', meldde Maryia Lashko eind 2022 enthousiast aan de redactie van Bibliotheekblad. Wat startte als een bescheiden idee is inmiddels uitgegroeid tot een 'Geef en Neem'-kast met ongeveer 300 boeken, staande in de bibliotheek van Hilversum. 'Dat is vooral dankzij Els Brons (*directeur Bibliotheek Hilversum*), Jacqueline Boerebach (*programmeur Bibliotheek Hilversum*) en andere bibliotheekmedewerkers, aan diverse boekenclubs, en aan alle mensen met een groot hart die bereid waren te doneren voor de opbouw van een kinderboekencollectie in de Oekraïense taal', stelt Maryia bescheiden. Maar het initiatief begon bij haar.

Roep om boeken

Kort na de Russische invasie in Oekraïne in februari 2022 kwam de vluchtelingenstroom op gang. Ook in Nederland werd opvang geregeld voor oorlogsslachtoffers. Maryia meldde zich als vrijwilliger voor de eerste opvang. Bij het Centraal Station van Utrecht stond ze paraat voor steun aan de moeders en kinderen die de oorlog waren ontvlucht.
Al in de beginfase was de gemeente Hilversum op flinke schaal actief in de opvang van Oekraïners, onder andere in een hotel. Toen Maryia op een dag naar het hotel ging om te informeren waaraan de vluchtelingen behoefte hadden, kreeg ze direct een antwoord: 'Boeken!'
De vraag kwam van een vierjarige jongen uit Kharkiv en een negenjarig meisje uit Odessa. Maryia deed haar best om aan de vraag tegemoet te komen en kocht een aantal kinderboeken in de Oekraïense taal.
Als ze had gedacht dat daarmee alles geregeld was, had ze een verkeerde inschatting gemaakt. Want de kinderen lazen snel, gaven de boeken terug en vroegen om nieuwe exemplaren. En dat was niet alles, want er waren nog meer geïnteresseerde jonge lezers; in het hotel, in een opvangcentrum voor zo'n 500 vrouwen en kinderen, en bij gastgezinnen.

Maryia Lashko nadat de boekenhoek was ingericht.

Een foto van de eerste lezers. Dit is Bazhena uit Kiev. Haar moeder stuurde de foto als bedankje nadat de boekenhoek in de bibliotheek gereed was.

Sasha, uit Mykolajiv, die net een prijs heeft gekregen voor de commentaren op de boeken die hij las (de commentaren op de boeken zijn door zijn moeder op het Telegram-kanaal geschreven).

25 kilo leesvoer en een boekenhoek

Zoals dat vaker gaat met goede initiatieven werd ook de behoefte aan Oekraïense (kinder)boeken snel verspreid. Sommige mensen kochten nieuwe boeken voor de actie 'Geef een boek aan een kind', waarmee de collectie kon worden uitgebreid. Andere mensen gaven gul hun eigen favoriete boeken, zodat anderen hieraan ook plezier konden beleven. 'Binnen een paar weken was er al een collectie van zo'n 100 boeken, samen 25 kilo leesvoer. Ik was erdoor verrast, had nooit verwacht dat dit idee zo

Een van de vijf prachtige gesigneerde boeken die door de Oekraïense auteur Natalia Sherba zijn verzonden aan de bibliotheek.

Zeven Harry Potter-boeken die vanuit Irpin speciaal opgestuurd zijn naar de bibliotheek in Hilversum.

In december richtte Maryia Lashko een kast in met boeken over het thema winter. Er was zelfs een Oekraïense vertaling van het beroemde verhaal van *Hans Brinker*, of *de zilveren schaatsen*.

veel groter zou kunnen worden', vertelt Maryia, die in de opbouwfase in contact kwam met Els en Jacqueline van Bibliotheek Hilversum.
'Zij reageerden direct enthousiast, en stelden voor een speciale boekenkast te creëren voor de boeken in de Oekraïense taal.'

De beste versie van jezelf

En die boekenhoek kwam er! Eind mei 2022 werd deze officieel in gebruik genomen in Bibliotheek Hilversum. Met hulp van bibliotheekmedewerkers werden alle boeken voorzien van een speciaal stempel en daarna overzichtelijk neergezet in een opvallende rode boekenkast.
'Direct al de volgende dag kwamen er Oekraïense moeders met hun kinderen vanuit Hilversum, Soest en Baarn naar de bibliotheek. Ze waren dolblij met de mogelijkheid om hier boeken te vinden in hun eigen taal', vertelt Maryia, die daarna berichtjes en foto's ontving van enthousiaste lezers. Inmiddels gebeurt dit via een speciaal Telegram-kanaal, waarop ook leessuggesties en boekenrecensies worden gedeeld.
Dat er soms indrukwekkende reacties zijn, schetst ze aan de hand van een concreet voorbeeld. 'Toen ik jonge Oekraïense tieners vroeg welk boek ze het liefste zouden willen lezen, hadden ze een concrete titel paraat: "Be Your Best Self Every Day (Be You)" (*een uitgave van Teen Breathe magazine – red.*). Op diezelfde dag werd de stad waar ze vandaan komen gebombardeerd.'

Persoonlijke woorden

Het grote leesplezier van de kinderen werkte zo stimulerend dat er inmiddels al ruim 300 boeken beschikbaar zijn. Met hulp van de Oekraïense vluchtelingen is een lijst gemaakt van populaire kinderliteratuur. Sommige mensen die willen bijdragen aan de actie 'Geef een boek aan een kind' bestellen zelf een of meer titels via de boekwinkels (in Nederland, Duitsland of Oekraïne) waar dit mogelijk is. Soms gaan ze gericht op zoek naar de vertaling van hun favoriete boek, zoals 'De Kleine Prins' van Antoine de Saint-Exupéry. Anderen geven een financiële bijdrage en laten het selectieproces over aan Maryia. Zelf gaat ze een paar keer per maand naar Bibliotheek Hilversum om de collectie te verzorgen en foto's en soms ook filmpjes te maken om nieuwe aanwinsten onder de aandacht te brengen op het Telegram-kanaal. 'Het is hartverwarmend hoeveel mensen meedoen aan deze actie, de collectie breidt zich nog steeds uit. Soms willen gevers graag een persoonlijke boodschap achterlaten in het boek. Mijn man kan goed kalligraferen, en schrijft op verzoek de teksten op het voorblad. Zoals: "Ik hoop dat je zult genieten van het lezen van dit boek, en dat het je wat dichter bij thuis laat voelen."'

Populaire schrijfsters uit Oekraïne

Als dank voor alle mensen die deelnemen aan deze actie is er al een paar keer een soort loterij georganiseerd met originele en creatieve prijzen, geschonken door lokale ondernemers. Een T-shirt van een kunstenaar, een broche of gebak. 'En chocolade van mijn vriendin met een snoepwinkel in Amersfoort', aldus Maryia.
Van twee populaire Oekraïense schrijvers, Natalia Sherba en Anna Bilenka, kwam ook een gul gebaar. Toen Maryia hun berichtte over de boekenactie in Nederland, stuurden zij direct een aantal gesigneerde exemplaren van hun boeken voor de Oekraïense boekenhoek in Hilversum.
De Oekraïense vrouwen krijgen inmiddels ook Nederlandse les met behulp van Bibliotheek en Volksuniversiteit Hilversum. Om Nederland een beetje beter te leren kennen, gaan ze soms samen op excursie. Zo werd voor de lezers van de boeken een wandeling door Amsterdam georganiseerd.
Het stimuleren van lezen en voorlezen is een van de doelen van de bibliotheek, en Bibliotheek Hilversum is blij te kunnen bijdragen aan het leesplezier in de moedertaal van de Oekraïners in Nederland. Namens allemaal benadrukt Maryia graag nogmaals het belang van dit initiatief in een moeilijke tijd. 'Samen zijn we sterker!'

Naschrift

Voor meer informatie: booktoachild@gmail.com

Leerzame kindergedichten van een vader vol inlevingsvermogen

'Jantje zag eens pruimen hangen' en andere klassiekers komen uit drie bundels met *Kleine gedigten voor kinderen* van Hieronymus van Alphen. Van Alphen zette met zijn werk een heel nieuwe trend in de literatuur: schrijven voor kinderen vanuit hun eigen belevingswereld.

TEKST: KARIN VINGERHOETS, KB-COLLECTIESPECIALIST KINDERBOEKEN • FOTOGRAFIE: KB BEELDSTUDIO

Het is een van die Nederlandse zinnen die vrijwel iedereen kent: 'Jantje zag eens pruimen hangen'. (En menigeen zelfs nog kan aanvullen met de vervolgzin: 'O, als eieren zo groot'.) Maar wie schreef dit kindergedicht? Heeft de auteur nog meer op zijn naam staan? En wat maakt zijn werk zo bijzonder? De schrijver van 'De Pruimeboom', zoals het gedicht officieel heet, was Hieronymus van Alphen (1746-1803). Van Alphen was rechtsgeleerde en bekleedde diverse hoge bestuursfuncties. Daarnaast schreef hij literaire kritieken en publicaties over theologie en godsdienst. Toen Van Alphens vrouw stierf in het kraambed bleef hij alleen achter met drie jonge zoons. Voor hun vermaak schreef Van Alphen zijn kindergedichten, ze werden gepubliceerd in drie bundels tussen 1778 en 1782.

Tijdsgeest

De gedichten van Van Alphen passen in het midden van de achttiende eeuw. Vóór die tijd werden kinderen gezien als 'kleine volwassenen'. In de achttiende eeuw waren er filosofen die een ander beeld ontwikkelden: kinderen als een onbeschreven blad, met een eigen wereld, die echt anders was dan de wereld van volwassenen.
Van Alphen pakte die nieuwe zienswijze op en liet in zijn versjes zien dat hij zich wist in te leven in de kinderwereld. De gedichtjes gaan bijvoorbeeld over blij zijn met de geboorte van een zusje, bang zijn voor de 'klepper' (een soort nachtwacht) en bloemen plukken voor moeder. Van Alphen gaat ook verdrietige en moeilijke onderwerpen niet uit de weg. Zo komt de dood regelmatig voor: van Willem die treurt om zijn gestorven zusje Mietje van veertien maanden oud en Claartje bij het schilderij van haar overleden moeder, tot een groepje kinderen dat gaat kijken bij een lijk.

Wel een moraal, niet moralistisch

Godsdienst speelde een belangrijke rol in de samenleving, en ook in het leven van Van Alphen. We zien dat terug in zijn gedichten. De bundel bevat lessen over christelijke naastenliefde, Gods goedheid en wijsheid, en geestelijke rijkdom. Verder zit er meestal wel een les in de teksten, maar die is niet al te streng. Van Alphen komt over als een vriendelijke, jonge vader die de kinderen goed gezind is en begrip heeft voor hun leefwereld.
Ook 'De Pruimeboom', Van Alphens beroemdste gedicht, is daarvan een voorbeeld. Van Alphen geeft aan hoe Jantje worstelt met zijn geweten: zal hij een paar pruimen stelen of niet? Jantje besluit om gehoorzaam te zijn, en krijgt daarvoor een beloning.

De pruimeboom - Eene vertelling

Jantje zag eens pruimen hangen,
O! als eijeren zo groot.
't Scheen, dat Jantje wou gaan plukken,
Schoon zijn vader 't hem verbood.
Hier is, zei hij, noch mijn vader,
Noch de tuinman, die het ziet:
Aan een boom, zo vol geladen,
mist men vijf zes pruimen niet.
Maar ik wil gehoorzaam wezen,
En niet plukken: ik loop heen.
Zou ik, om een hand vol pruimen,
Ongehoorzaam wezen? Neen.
Voord ging Jantje: maar zijn vader,
Die hem stil beluisterd had,
Kwam hem in het loopen tegen,
Voor aan op het middelpad.
Kom mijn Jantje! zei de vader,
Kom mijn kleine hartedief!
Nu zal ik u pruimen plukken;
Nu heeft vader Jantje lief.
Daarop ging Papa aan 't schudden
Jantje raapte schielijk op;
Jantje kreeg zijn hoed vol pruimen,
En liep heen op een galop.

Succesvol

De gedichtjes van Van Alphen waren een enorm succes. Voor het eerst werden hier in het Nederlands teksten gemaakt speciaal voor kinderen, geschreven vanuit de belevingswereld van een kind. De stijl van de gedichten is vlot en toegankelijk en de vers-

jes worden tot op de dag van vandaag gelezen. Er zijn zo'n tweehonderd edities van de bundels verschenen en de gedichtjes zijn vaak opgenomen in bloemlezingen van kinderpoëzie. Opmerkelijk genoeg werden de eerste drukken anoniem gepubliceerd. Misschien verwachtte Van Alphen er weinig van, of wellicht wilde hij als serieus man zijn naam niet verbinden aan kinderversjes.

Kritiek

Al vrij snel na de eerste verschijning van Van Alphens gedichtjes kwam er naast alle lof ook kritiek. Sommige critici vonden dat het kind vooral kind moest zijn en moest kunnen spelen, terwijl Van Alphen vaak hamerde op leren in plaats van spelen. Anderen vonden de kinderen in Van Alphens werk wat al te braaf. Ook de ik-vertelvorm in de gedichten kon niet ieders goedkeuring wegdragen. De keerzijde van deze literaire techniek is namelijk dat het kind wel érg wijze uitspraken in de mond werd gelegd.

Illustraties

De eerste uitgave van de *Proeve van kleine gedigten voor kinderen* (1778) bestond alleen uit tekst. Daarna kwamen er al snel gravures bij, ontworpen door Jacobus Buys en gegraveerd door Jan Punt, Noach van der Meer jr. en anderen. Die illustraties vertellen ons meer over de omgeving waarin de gedichten werden gemaakt en gelezen. Veel taferelen spelen zich af in huis, binnen de vertrouwde kring van het gezin. De afgebeelde kinderen horen tot de gegoede burgerij; ze leven in fraaie huizen en zijn goed gekleed.

Bijzondere editie in KB

En heel bijzonder exemplaar van de kindergedichtjes van Van Alphen is: *Kleine gedigten voor kinderen* uit 1783. Dit exemplaar is samengesteld uit verschillende vroege drukken van de drie bundeltjes: de *Proeve van kleine gedigten voor kinderen*, het *Vervolg der kleine gedigten voor kinderen* en het *Tweede vervolg der kleine gedigten voor kinderen*.
De bijzondere bundel bevat 66 gravures, waarvan er 56 zorgvuldig met de hand zijn ingekleurd door een tante voor haar neefje of nichtje. Dat gebeurde pas tientallen jaren na de publicatie, tussen 1823 en 1840. Haar neefje of nichtje schreef voorin: 'De prentjes in dit boekje zijn gekleurd door myne lieve tante Carp-Douwes'. De familie behoorde tot de kennissenkring van Hieronymus van Alphen.
De tante die de illustraties inkleurde moet een vaste hand en oog voor detail hebben gehad, want de gravures zijn zeer nauwgezet van half-transparante verf voorzien in verschillende nuances: afzonderlijke boomblaadjes, accenten in de gezichtjes en patronen en versieringen op kleding en meubels springen er uit. En dat terwijl de afbeeldingen maar 7,7 × 5,2 cm groot zijn.

Verwerving

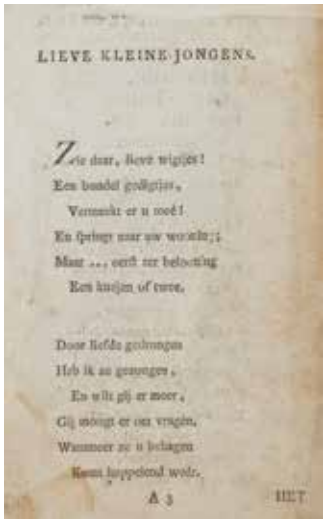
Op één van de schutbladen van de bundel staat een handgeschreven eigenaarsnaam: 'M. Jorissen'. Het exemplaar is in bezit geweest van de familie Jorissen en ook daarna altijd in particulier bezit gebleven, tot de KB de bundel in juni 2010 kocht op een veiling van Van Stockum in Den Haag.

Naschrift

De bundel is als 'digitaal topstuk' te bekijken op de KB-website: www.kb.nl/gedigten

Voorin de bundel staan een man en twee kinderen afgebeeld. Vermoedelijk gaat het om Van Alphen zelf, die zijn eigen boekje aan zijn zoontjes geeft.

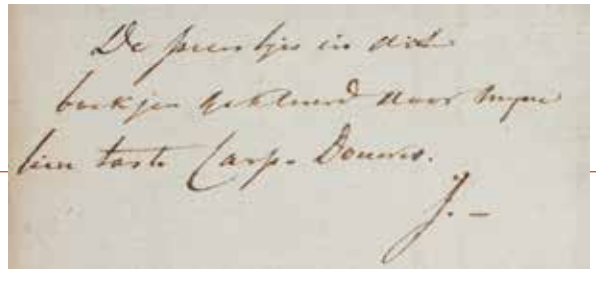
Eerste pagina van het openingsgedicht 'Lieve kleine jongens'.

Gravure bij 'De pruimeboom'.

Gravure bij 'Claartje bij het schilderij van hare overledene moeder'.

Inscriptie op schutblad.

Margot Nicolaes, interim-directeur-bestuurder van BplusC

‘Je kunt van iedereen iets leren’

Margot Nicolaes begon dit jaar als interim-directeur-bestuurder bij BplusC in Leiden, nadat ze dertien jaar lang leidinggaf aan DOK Delft. In die rol vindt ze het vooral belangrijk om samen op te trekken met collega’s.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO’S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Was je altijd al fan van de bibliotheek?
Ik kom uit een klein dorp in de buurt van Breda. Daar was een kleine bibliotheek, vlak bij de kerk. In die tijd ging ik nog iedere zondag braaf mee naar de mis. Op de terugweg gingen we altijd even naar de bibliotheek.
Bij mij thuis werd niet bijzonder veel gelezen. Wel kocht mijn moeder boeken voor zichzelf en voor mij. Ik las ook veel van haar boeken, van Jan Wolkers tot streekromans. Omdat we thuis al veel boeken van verschillende soorten hadden, zocht ik niet specifiek iets bij de bibliotheek. Ik was dus niet direct gegrepen: ik kocht veel boeken, en gaf ze door aan vriendinnen, vooral in mijn studententijd. In Utrecht, waar ik communicatie studeerde, kwam ik vooral in de bibliotheek om te studeren, niet om boeken te lenen. Pas toen ik kinderen kreeg, kwam ik voor het eerst weer in de bieb.

Hoe is je loopbaan verlopen?
Mijn eerste baan was als communicatieadviseur bij een adviesbureau. Ik had daar stage gelopen en mocht er komen werken. Het werk was heel breed, van commercials tot mediatrainingen aan politici en directeuren van grote bedrijven. We coachten hen samen met een regisseur uit het televisievak.
Toen ik er drie jaar had gewerkt, vroeg ik me af of ik daar wel op mijn plek zat. Kom in de televisiewereld werken, zei een regisseur toen, dat lijkt me wel iets voor jou. Dat begreep ik wel: ik ben een doorzetter, houd van deadlines, kan met veel verschillende soorten mensen overweg en heb goed door in welk gat ik moet springen.
Die regisseur kon me introduceren bij een contact. Ik moest kiezen tussen de productie en redactie van programma’s. Ik koos instinctief voor de productie, dus meer de zakelijke kant. Ik begon weer als stagiair, bij *Te land, ter zee en in de lucht*. Ik moest dus weer onderaan de ladder beginnen; dat was even wennen. Ik vond het wel heel leuk: ik maakte stappen van assistent naar producer en van productieleider naar uitvoerend producent. Toen dacht ik: nu kan ik het zelf ook en ben ik voor mezelf begonnen, samen met een eindredacteur die ik daar had ontmoet. Dat eigen bedrijf fuseerde een aantal keer, waardoor het zo groot werd dat ik op een gegeven moment niet meer met de inhoud bezig was. Het televisievak is ook niet de meest relaxte wereld om voor te werken. Ik had inmiddels twee kinderen, woonde in Leiden en reisde elke dag op en neer naar Hilversum – dat was niet meer te doen. Het begon dus steeds meer te kriebelen.

Hoe kwam je vervolgens bij de bibliotheek terecht?
In 2010 kwam ik via een banensite in aanraking met de vacature van directeur bij DOK Delft. Eppo van Nispen ging daar weg; ik kende hem nog uit het televisiewereldje. Als hij het daar leuk vindt, dacht ik, dan heb ik het er misschien ook wel naar mijn zin. Ik belde hem op en we maakten een afspraak. Uiteindelijk hebben we tot diep in de nacht zitten praten over alle veranderingen die de bibliotheek op dat moment al doormaakte. Wat gaaf, dacht ik, hier wil ik mijn tanden in zetten.
Ik heb een paar suède rode laarzen met bloemen erop; dat zijn mijn gelukslaarzen. Ik trok ze aan naar alle drie de sollicitatierondes, waarbij ik steeds minstens zes mensen voor me had die me allerlei ingewikkelde vragen stelden. Uiteindelijk werd ik het, tegen al mijn verwachtingen in. Ik had geen enkele ervaring in de bibliotheekwereld, maar ik wist wel hoe je een organisatie moest leiden.
Eppo zei tijdens die avond al tegen me: jij wilt veel te snel en veel te veel. Je moet een heldere koers uitzetten, dat leerde ik al in mijn eerste maanden bij DOK, anders gaan de medewerkers alle kanten op. En je moet geduld hebben, dat zag ik ook.

Is werken bij de bibliotheek anders dan in de televisiewereld?
De televisiebranche is heel zakelijk. Buiten je budget gaan of je

Foto: privécollectie

Margot Nicolaes: 'Leiderschap is geen eenrichtingsverkeer: het is een wisselwerking, waarbij je reageert op het gedrag van de ander en op de situatie waarin je je bevindt. Ik ben dus niet één type leider: ik pas me aan aan wat de ander op dat moment nodig heeft.'

planning niet halen, dat kan niet. Daardoor is het strak georganiseerd, met een duidelijke taakverdeling. Als een programma op dinsdagavond om acht uur 's avonds wordt uitgezonden, moet het af zijn.
Toen ik bij DOK kwam, vroeg ik: hoeveel kost dit onderwijsprogramma, en hoeveel tijd gaat erin zitten? Dat is belangrijke informatie, ook om partners, zoals een onderwijsinstelling of gemeente, mee te krijgen. Hoe maak ik het meeste rendement met maatschappelijk geld, dat was mijn doel. Het personeel vond het wennen: zo hadden ze nog nooit naar hun werk gekeken. Waar is dat goed voor, hebben ze zich in het begin ongetwijfeld afgevraagd. Aan de andere kant hadden ze volgens mij ook behoefte aan structuur en helderheid.
Eppo had een fantastische basis gelegd. Wel was hij erg naar buiten gericht, waardoor het personeel wat stuurloos werd. Ik was juist het tegenovergestelde: ik richtte me eerst op de organisatie en dan pas op de buitenwereld. Dat hadden ze nodig, maar vonden ze soms ook beklemmend. Dat is de middenweg die ik zocht: ze wel een koers meegeven, maar ze niet te veel benauwen en ze voldoende ruimte geven.

Hoe zou je je leiderschapsstijl typeren?

Iedereen in een organisatie is anders. We hebben allemaal een gebruiksaanwijzing. Leiderschap is geen eenrichtingsverkeer: het is een wisselwerking, waarbij je reageert op het gedrag van de ander en op de situatie waarin je je bevindt. Ik ben dus niet één type leider: ik pas me aan aan wat de ander op dat moment nodig heeft.
Een directeur is ondersteunend aan diens team. Je moet een heldere koers uitzetten, die je samen bedenkt. Het is aan de bestuurder om ervoor te zorgen dat je samen op dat pad blijft. Het is ook belangrijk dat je als bestuurder de kwaliteiten van een medewerker ziet en begrijpt wat iemand nog moet leren.
We roepen vaak dat fouten maken mag, maar in de praktijk vinden we dat toch lastig. Bij DOK hebben we een paar jaar geleden themaroutes ingesteld op de jeugdafdeling: voortaan zetten we de boeken niet meer op alfabet op naam van de auteur, maar op thema. Uit gesprekken met kinderen zelf bleek dat dat het beste voor hen werkte. Dat zou een flinke klus worden, die we wat mij betreft gewoon moesten aangaan. Mijn collega's twijfelden. Ik vroeg: wat is het ergste wat er kan gebeuren? Dat we een weekend lang alles weer moeten omstickeren, was het antwoord. Dan gaan we het doen, besloten we.
Ik heb coaching gehad in lid en leider zijn van een team. Daardoor realiseer ik me dat dat je eigenlijk niet beiden kunt zijn. Lange tijd wilde ik dat wel. Dan zei ik tijdens een vergadering: dit zeg ik niet als directeur, maar als medewerker. Dat kan niet: collega's blijven je zien als hun leidinggevende. Uit de coaching bleek dat ik graag lid van het team wilde zijn, vooral omdat ik erbij wilde horen. Want als leider ben je toch vaak heel alleen. Uiteindelijk kijkt iedereen toch naar jou: zeg jij maar wat we moeten doen. Dat is terecht, maar niet altijd makkelijk. Ieder mens heeft zo z'n onzekerheden, en daar is een directeur niet anders in dan in een medewerker. Je krijgt minder vaak een spiegel voorgehouden omdat men veel kritiek voor zich houdt. Toen ik me dat realiseerde, gaf ik daar blijkbaar opeens meer ruimte aan, want opeens vond er een veel opener gesprek plaats.
Ik denk wel te begrijpen waar mijn behoeftes vandaan komen. Mijn vader is overleden toen ik vrij jong was. Ik was net klaar met mijn studie en werkte bij een communicatiebureau. Daarna moest ik voor mijn broertje en moeder zorgen. Zelf om hulp vragen vond ik lastig. Dat merkte ik ook in mijn werkende leven: ik stelde nauwelijks hulpvragen, waardoor ik me nog eenzamer voelde. Het heeft erg geholpen om me dat te realiseren.

Op welke prestatie ben je trots?

Ik heb een Gouden Kalf gewonnen als producent van een film over de multiproblematiek van jongeren in Afrika. Ik ben heel trots op de themaroutes van DOK, en op de collega's die ik daar heb zien groeien. Op de verbouwing van DOK en de weg die we daarin samen hebben bewandeld ben ik ook trots. Maar uiteindelijk ben ik het meest trots op de liefdes in mijn leven: mijn twee zonen, mijn vriendinnen en familie en, niet te vergeten, mijn vriend en zijn kinderen. Ik ben trots op het samengestelde gezin dat we hebben gecreëerd. Komend jaar gaan we voor de derde keer met zijn allen op zomervakantie; dat vind ik echt een cadeautje.

Heb je hobby's?

Mijn hoofd is altijd heel druk: in mijn hoofd ben ik continu bezig met nieuwe ideeën bedenken, to do-lijstjes maken en mailtjes beantwoorden. Er zijn maar een paar dingen die daartegen helpen: yoga, maar ook naaien. Ik zit tegenwoordig op naailes. Ik ben nu bezig mijn eigen jas te maken. Nu denken veel lezers waarschijnlijk: wat tuttig. Twintig jaar geleden had ik me daar waarschijnlijk veel drukker om gemaakt. Nu vind ik het juist leuk om tegen dat beeld aan te duwen.
Mijn hoofd staat altijd aan, dus het is voor mij belangrijk om ook dingen met mijn lijf te doen. Nu ik weer in Leiden werk, ga ik ook zeker een paar keer per week naar de sportschool – niet omdat ik het zo ontzettend leuk vind, maar omdat het belangrijk is om me goed te voelen.
Verder besteed ik veel tijd aan sociale contacten. Ik ga graag uit eten met vriendinnen of drink een kopje thee met ze. En misschien is werken ook wel een hobby: dat vind ik ook gewoon heel leuk om te doen. Ik heb nooit geen zin om naar mijn werk te gaan. Dat komt deels voort uit discipline: als ik ergens voor ga, doe ik dat ook voor de volle honderd procent. En werken doe je samen, en daar geniet ik automatisch van. Je kunt van iedereen iets leren: elk gesprek maakt je rijker.
Ik ben positief ingesteld, dat heb ik van huis uit meegekregen. Mijn beider families hebben behoorlijk wat meegemaakt: mijn ouders zijn allebei in Indonesië geboren en kwamen vervolgens in een kamp terecht of vluchtten naar Australië. Al dat drama heeft mij enorm beïnvloed: als je nog positief kunt blijven als je zo veel hebt meegemaakt, heb ik altijd gedacht, dan mag ik ook niet zeuren. Ik heb van hen een mooi voorbeeld gekregen van hoe optimistisch je in het leven kunt staan.

Kunnen boeken of films je niet kalmeren?
Boeken maken mij helaas niet per se rustig. Het is een cirkeltje: als ik onrustig ben, kan een boek mij niet kalm krijgen. Ik heb permanent een stapel boeken op mijn nachtkastje liggen waaraan ik maar niet toekom. Aan de andere kant: als ik al rustig ben, kan een boek me daar verder bij helpen. Ik lees vooral op vakanties. Hoe ik dan kies wat ik lees? Ik vind het fijn als ik een aanleiding heb, bijvoorbeeld een enthousiast gesprek met vrienden of bekenden. Ook helpt het als ik me herken in het verhaal dat wordt verteld. Ik heb altijd een duwtje in de rug nodig.
Films en series zorgen er sneller voor dat ik mijn hoofd kan uitzetten. Van Scandinavische series krijg ik al snel rust in mijn hoofd bijvoorbeeld. Juist het oppervlakkige van sommige series helpt mij om al dat gedenk even uit te zetten.

Wat je is je favoriete vakantiebestemming?
Terschelling. Ik vind het heerlijk dat je zo dichtbij de boot kunt pakken en het gevoel kunt hebben dat je in een andere wereld terechtkomt. Mijn beste vriendin woont er. Ik ken haar al sinds 1986, en sindsdien ben ik daar met haar. Terschelling heeft alles: zee, strand, bos, hei en geborgenheid. En dankzij die vriendin krijg ik inzicht in wat daar allemaal gebeurt, dat maakt het extra leuk. Omdat ik er zo vaak kom, voel ik me er ook echt thuis.

Wat weten maar weinig mensen over jou?
Dat ik een echte carnavalsvierder ben. Tijdens mijn afscheid bij DOK mocht ik ook eindelijk mijn majorettepakje aan, tijdens de afterparty. Als er iets te vieren valt, zet ik ook altijd carnavalsmuziek op.

Foto: privécollectie

Margot Nicolaes: 'Ik ben een echte carnavalsvierder. Tijdens mijn afscheid bij DOK mocht ik ook eindelijk mijn majorettepakje aan, tijdens de afterparty. Als er iets te vieren valt, zet ik ook altijd carnavalsmuziek op.'

Geen beleidsondersteuning en geen bibliotheek meer in elke gemeente

Vlaamse bibliotheken steeds

Terwijl er in Nederlandse gemeenten opnieuw een verplichte bibliotheek komt, lijken de Vlaamse bibliotheken sinds 2016 vogelvrij. De Vlaamse beleidsondersteuning en een verplichting tot een bibliotheek in elke gemeente vielen weg. Sindsdien is er geen wettelijke minimumeis waar bibliotheken aan moeten voldoen. Voorlopig zijn zij op elkaar aangewezen om kwaliteitsvolle bibliotheken en voldoende vestigingen te blijven garanderen.

TEKST: ELSELIEN DIJKSTRA
ILLUSTRATIE PAGINA 54: SHUTTERSTOCK

Voorlopig zijn de Vlaamse bibliotheken op elkaar aangewezen om kwaliteitsvolle bibliotheken en voldoende vestigingen te blijven garanderen.

meer op elkaar aangewezen

Begin 2016 vond er een aardverschuiving plaats in de Vlaamse bibliotheeksector. Daarvan worden de gevolgen langzaam maar zeker duidelijk. De verplichte bibliotheek voor elke gemeente viel weg, de provincies die bibliotheken ondersteunden op het gebied van beleid en digitalisering werden opgeheven, en de beroepsvereniging VVBAD (Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief & Documentatie) verloor een groot deel van haar structurele subsidie (100.000 euro minder per jaar).
De focus van de Vlaamse overheid kwam vrijwel volledig te liggen op de digitale ondersteuning van de cultuursector. Daarvoor werd de organisatie Cultuurconnect opgericht, die cultuurhuizen en bibliotheken op de digitale snelweg loodst. Die koerswijziging heeft de bibliotheeksector op digitaal gebied geen windeieren gelegd. Vrijwel alle Vlaamse bibliotheken zijn inmiddels aangesloten op het systeem Wise dat veel mogelijkheden biedt, zoals een modern inlogsysteem, het uitlenen van e-boeken, herkenbare websites, en de mogelijkheid tot regionale samenwerking.
Maar op het gebied van beleid wordt het wegvallen van de provincies wel degelijk gevoeld. Vlaamse bibliotheken krijgen geen sectorspecifieke ondersteuning meer, maar vallen onder lokaal cultuurbeleid. Van een strak korset van gedetailleerde regelgeving over onder meer de hoogte van de boekenkasten, werden bibliotheken ineens volledig losgelaten. Gemeenten krijgen een budget voor hun lokale beleid, en hoe ze dat inrichten, met of zonder bibliotheek, dat mogen ze zelf bepalen.

Bezorgd

De sector blijft bezorgd over het kunnen behouden van een bibliotheek in elke gemeente. De VVBAD stelde in 2017 het charter Bib voor iedereen op, dat door veel gemeenten werd ondertekend. Maar de vraag is of gemeenten zich daar op termijn aan zullen blijven houden. Zeker nu alle loon- en energiekosten enorm stijgen en veel gemeenten fuseren.
In plaats van voorschriften vanuit de Vlaamse overheid over hoe een bibliotheek eruit moet zien, worden bibliotheken aangemoedigd om lokaal en regionaal samen te werken. Inmiddels zijn er negentien intergemeentelijke samenwerkingsverbanden en dat aantal groeit. De nieuwe organisatie OP/TIL stimuleert bovenlokale samenwerking binnen en buiten de cultuursector. Leonie Lanssens, consulent bij OP/TIL, bevestigt dat: 'Bibliotheken die de ambitie hebben om over het muurtje te kijken kunnen bij ons aankloppen. Vragen over bijvoorbeeld collectievorming of personeelsbeleid behandelen we niet, tenzij er een vraag over samenwerking aan vasthangt.'
Er is wel behoefte aan Vlaamse ondersteuning, stellen Jessica Jacobs coördinator bij de VVBAD, en Dieter Deplancke, bibliothecaris in Leuven en voorzitter van de sectie Openbare bibliotheken bij de VVBAD. Jessica Jacobs: 'Ik denk dat we wel een visie op de bibliotheken vanuit de Vlaamse overheid missen. Wat wordt verwacht van een bibliotheek? Omdat bibliotheken nu zijn overgeleverd aan lokale besturen, zul je zien dat er met verschillende snelheden geëvolueerd zal worden. Dat er vestigingen zullen verdwijnen, zoals je ook in Nederland gezien hebt, of dat er heel sterk op een bepaald aspect van de bibliotheek geïnvesteerd wordt. Wat niet per se slecht is, maar ik denk dat er wel een bepaalde standaard mag zijn. En dan denk ik ook aan dat de bibliotheek toegankelijk is voor iedereen. Hoe dichtbij komt de bibliotheek? Al dan niet met een bus? De bibliotheek heeft een belangrijke maatschappelijke waarde, waarvoor ze voldoende dicht bij de gebruiker moet zijn en gekwalificeerd personeel nodig heeft. Zo'n Vlaamse visie voor de toekomst van de bibliotheken mis ik wel.'

Samenwerking

Dieter Deplancke: 'Ik werk nu vijf jaar bij de bib en ik heb nooit anders geweten, maar de gevolgen zie ik wel. Er is inderdaad een leemte, echte beleidsondersteuning is er niet meer. De vraag is: moet dat nog op dezelfde manier waarop de provincie dat realiseerde? Actiepunt bij de bibliotheken de komende jaren is de onderlinge wisselwerking versterken. Ik denk dat we in de toekomst meer zullen leren kijken naar elkaar, om elkaar te ondersteunen.'
Steun zoeken bij elkaar wordt ook door de Vlaamse overheid voorgesteld. Alle pijlen zijn gericht op meer regionale samenwerking, wat nu mogelijk is dankzij de nieuwe digitale infrastructuur. Het aantal regiobibliotheken groeit, die worden vaak ondersteund door en ingebed in een intergemeentelijk samenwerkingsverband cultuur (IGS).
Een ander voorbeeld van samenwerking is de G14, een groep van de veertien Vlaamse centrumsteden die informeel bij elkaar komt voor kennisuitwisseling. Leen Lekens, inhoudelijk directeur van Muntpunt in Brussel en medeoprichter van de G14: 'Een inhoudelijke centraal aangestuurde visie op het bibliotheekwerk

is er op dit moment eigenlijk niet, behalve dan als het gaat om digitale bibliotheken. In dat hiaat zijn we met de G14 gestapt vanaf het moment dat het landelijk systeem startte. Bij alle landelijke adaptatieperikelen was het in eerste instantie een soort zelfhulpsysteem. Het was vooral zoeken naar zaken die we met zijn allen wilden aankaarten bij Cultuurconnect.'

De VVBAD stelde in 2017 het charter Bib voor iedereen op, dat door veel gemeenten werd ondertekend. Maar de vraag is of gemeenten zich daar op termijn aan zullen blijven houden. Zeker nu alle loon- en energiekosten enorm stijgen en veel gemeenten fuseren.

Verankerd

Ook tijdens de coronaperiode werd er veel samengewerkt en uitgewisseld door de G14. Nu corona voorbij is, wordt de samenwerking toch wat minder vanzelfsprekend. 'Het is best intensief om een groep bij elkaar te houden', stelt Leen Lekens. 'Zorgen voor voldoende instroom van ideeën, fysiek afspreken is moeilijk. Met de pandemie was het makkelijk via zoom, en gefocust door die grote nieuwe uitdaging. Eenmaal uit pandemie is het voorzitterschap al twee keer doorgegeven. Dat is ergens wel begrijpelijk als er minder middelen zijn, of dat de eigen agenda voorgaat op de G14. Ik hoop dat het orgaan zich blijft handhaven of meer zal formaliseren.'

'Er is nood aan een geïntegreerd inclusief platform', stelt Leen Lekens. 'Ik denk dat dat nodig is. Tijdens de pandemie was de bib een essentiële basisdienstverlening, maar bij besparingsrondes denkt men er nu al anders over, als je de besparende maatregelen ziet die zich overal aan het voltrekken zijn. Het is wel begrijpelijk, maar er moet evenwicht zijn tussen een grondige kijk op hoe de bib nu en in de toekomst moet zijn, en anderzijds is het belangrijk dat bibliotheken goed en stevig in de lokale bodem verankerd zijn. Er moet een goede balans zijn tussen die twee. Ik vrees ervoor als er te weinig aansturing komt. Waar willen we landelijk naartoe, wat is een goede bib en waar moet een goede bib aan beantwoorden? Ik trek niet de lokale intelligentie in twijfel, of een gebrek aan lokale visie, maar af en toe de handen in elkaar slaan zorgt voor grotere creativiteit en visionair zijn. Als we een fractie daarvan realiseren, dan kunnen we grote stappen zetten. Onszelf versterken is belangrijk, en onszelf aansturen in een ietwat grotere gedeelde visie. Moet dat de G14 zijn? Moet Cultuurconnect meer armslag krijgen? Moet de VVBAD meer doen? Of OP/TIL een ruimere opdracht? Dat laat ik in het midden.'

Basis

Dieter Deplancke wijst op het risico van het huidige gebrek aan Vlaams beleid: 'Als je geen basiswerking hebt in kleine gemeenten, dan heb je geen

ruimte om projecten uit te schrijven en subsidies aan te vragen. Er moet wel een minimumaantal mensen zijn dat zorgt dat de basis, zowel het klassieke als het sociale aspect van een bibliotheek, er is. En dán kun je verder gaan bouwen om impact te hebben op die lokale omgeving, ook in stedelijke context, en dán kun je gebruik gaan maken van extra projectmiddelen. Maar als je die niet hebt, of geen context om die middelen te gebruiken, dan blijft dat ook stilstaan. Dat zien we soms wel in kleine gemeenten. Een Vlaamse visie zou de kracht van bibliotheken kunnen versterken en bevestigen dat een bibliotheek veel meer is dan een uitleenfabriekje, maar als je daar geen mensen tegenover zet, dan verschraalt alles heel snel.'
Samenwerking kost ook tijd en geld, stelt Dieter Deplancke: 'Ik denk dat het wel een uitdaging is voor lokale besturen om te blijven investeren in bibliotheken. Dat gebeurt wel. Steden en gemeenten kiezen bewust voor een nieuwe bib, of een renovatie, zodat die sterk staat voor de uitdagingen van de komende jaren. Maar investering in tijd en mensen om de werking te kunnen dragen en uitwisseling met bibliothecarissen van andere bibliotheken, blijven even hard nodig.'

Klaagzang

Bij de Vlaamse overheid bestaat wel nog altijd de 'cel bovenlokaal bibliotheekbeleid'. Zou die nog een ondersteunende rol kunnen spelen? Niet volgens Jan Denolf, afdelingshoofd Subsidiëren & erkennen van het departement Cultuur, Jeugd en Media, waarbinnen het Team Sociaal-Cultureel & Transversaal valt, inclusief deze 'cel'. Het hiaat in beleidsondersteuning is volgens hem 'het resultaat van een politieke, bestuurskundige keuze en logica die in de praktijk minder efficiënt blijkt te werken.'
'Autonomie van lokale besturen klinkt mooi,' stelt hij, 'maar er zijn altijd lokale noden. Zolang lokale besturen worstelen met woningnood, een gebrek aan crèches en problemen met de lokale veiligheid, is het moeilijk om als gemeente te verantwoorden dat je wilt investeren in een bibliotheek. Er zijn de toegenomen energiekosten, en gemeenten krijgen extra middelen die ze vrij hebben te besteden. Maar ik hoor een wekelijkse klaagzang van cultuurhuizen en bibliotheken. Hoe kun je bij 12 graden een collectie waarborgen?'
'Op het gebied van beleidsondersteuning is het Vlaamse niveau uitgespeeld', stelt Jan Denolf. 'We mogen niets meer doen voor bibliotheken, het valt niet onder onze bevoegdheid. Er is nog één fulltime medewerker op het departement werkzaam die zich bezighoudt met bibliotheken. Het is een uitdoofscenario. We zijn enkel bevoegd voor de ondersteuning van bibliotheken die zich richten op speciale doelgroepen voor wie de toegankelijkheid van de bib moet worden gewaarborgd: slechtzienden en gevangenissen.'

Downsizen

Vanuit het ideaal van toegankelijkheid zou je wel over een basisniveau kunnen nadenken, erkent Jan Denolf. 'Maar dat is in strijd met het heersende idee van de verantwoordelijkheid van lokale actoren. We kunnen ook niet meer monitoren. Wij krijgen geen data meer over aantallen bezoekers en type uitleningen, lokale overheden rapporteren niet meer aan ons, dat is facultatief. De politieke tijdgeest is nu die van een ontwikkeling naar uiteindelijk vijftien regiobesturen. In de toekomst zullen die het aantal bibliotheekvestigingen downsizen. De focus zal komen op enkel digitale uitleningen van e-boeken. Het zal er niet voor zorgen dat de meest kwetsbare groepen worden bediend. Er ontstaat een serieuze ongelijkheid in het aanbod tussen landelijk en stedelijk. In landelijk gebied zal het gegarandeerd leiden tot een verschralen van het aanbod.'
Een oplossing voor meer beleidsondersteuning vanuit de sector zelf ziet Jan Denolf niet in een uitbreiding van de VVBAD. 'Dat kan niet, zij zijn belangenbehartiger, ze kunnen niet het beleid gaan maken.' En Cultuurconnect zal het ook niet doen: 'Cultuurconnect heeft zichzelf een enorme autonomie toebedeeld, zij gaan enkel focussen op het digitale.'

Imago

Ook Jessica Jacobs ziet de VVBAD niet als de aangewezen partij om beleid te maken. 'Onze taak is professionaliseren. Dus faciliteren om expertise uit te wisselen, thema's bespreekbaar te maken, mensen te versterken in hun beroep als informatieprofessional.' Waar de VVBAD volgens haar wel aan wil werken, is het imago van bibliotheken. 'Er mag best wel een sterkere visie zijn op de bibliotheek', zegt Jessica Jacobs. 'En die mag er echt duidelijk staan. Zodat iedereen beseft wat we hebben aan onze bibliotheken. Ook voor onze economie. Laaggeletterdheid heeft een groot effect op de plek van mensen in de samenleving, en op hoeveel kans je hebt op de arbeidsmarkt. Daar ligt voor bibliotheken een belangrijke taak, en ik denk niet dat iedereen die taak voor ogen heeft of ziet liggen. De bibliotheek biedt enorme en laagdrempelige groeimogelijkheden aan burgers die willen bijleren, ook voor wie geen budget heeft voor zelfontplooiing en -ontwikkeling. Daarom willen we bij de VVBAD werken aan een sterker imago van de bibliotheek, zowel aan overheden als aan de samenleving willen we tonen welk effect bibliotheekorganisaties hebben.'
Het advies van Jan Denolf voor de bibliotheken is dat zij, of burgers zelf, hun ongenoegen laten blijken bij de verkiezingen. 'En mijn advies aan de VVBAD zou zijn dat ze een memorandum opstellen, bottom up, waarin ze omschrijven waarom een bovenlokaal bibliotheekbeleid noodzakelijk is, en dat op tafel leggen bij de politieke partijen bij de verkiezingen. Daar kunnen ze beter op wedden dan wachten op top-downpolitiek, want dat is weinig realistisch.'
Jessica Jacobs kiest ook voor bottom up: 'Er is nood aan visieontwikkeling, en we willen dat samen doen. We zitten niet te wachten tot iemand zegt wat we moeten gaan doen. We hebben al een visie, maar om die verder professioneel te gaan uitbouwen, daarvoor is ondersteuning nodig.'
Dieter Deplancke: 'Dat een buurtgerichte werking belangrijk is in een stad hoeft geen betoog. Heel wat steden en gemeenten zetten in op de versterking van buurten en wijken. Dat dat voor cultuur en meer specifiek voor de bibliotheekwerking doorgetrokken wordt, is dan toch even evident?'

‘Warme Kamers’

Jamea Kofi.

Rianne van Melik en Jamea Kofi van de Radboud Universiteit doen onderzoek naar openbare bibliotheken als sociale infrastructuur. In deze column bespreken ze om beurten hun belangrijkste bevindingen.

Eind vorig jaar werd een initiatief van het Leger des Heils aangekondigd, de ‘Warme Kamers’, waar verschillende openbare bibliotheken aan meedoen. Hiermee bieden ze een warme plek aan mensen die de hoge energiekosten moeilijk kunnen opbrengen. De bibliotheek als ‘Warme Kamer’ laat zien dat zij meebeweegt met de tijd en in een warme ‘mensenbieb’ verandert.

TEKST: JAMEA KOFI (JAMEA.KOFI@RU.NL), GEOGRAFIE, PLANOLOGIE & MILIEU (GPM) RADBOUD UNIVERSITEIT, NIJMEGEN. ZIE OOK TRANSFORMINGLIBRARIES.NET

Openbare bibliotheken krijgen vaker taken die voorheen door andere sociaal-culturele instellingen werden opgevangen. De rol van de bibliotheek verandert en wordt soms ook opgelegd. De transformatie naar ‘mensenbieb’ gaat gepaard met andere verwachtingen, één daarvan is het huiskamergevoel. Binnen ons internationale onderzoek ben ik voornamelijk de ‘veldwerker’ in Nederland. Op dit moment loop ik mee met verschillende bibliotheekmedewerkers, observeer ik en schrijf ik *fieldnotes*. Ik wil ontdekken en vastleggen hoe de bibliotheek verandert: welke richting op, hoe dit wordt uitgevoerd en in de praktijk ervaren wordt. Een verandering die opviel was de openbare bibliotheek als ‘Warme Kamer’.

De openbare bibliotheek in Rotterdam wil een huiskamer zijn voor elke Rotterdammer. Bij een huiskamer hoort niet alleen letterlijke warmte, maar ook figuurlijke. Zo stond er rond de feestdagen in de hal van de Centrale Bibliotheek een piano versiert met slingers en was er een digitaal haardvuurtje te zien. De bibliotheek biedt de warmte van herkenbare gezichten van medewerkers, hun behulpzaamheid en vriendelijkheid. Tijdens mijn tweede meeloop-dag werd dit mij duidelijk (gemaakt).

Bij de balie staat een oudere vrouw. Ze heeft een dvd gereserveerd voor haar man en wil er graag voor betalen om het te lenen. Ik sta er een beetje bij. Ze groet me vriendelijk en ik lach terug. ‘Word je ingewerkt?’, vraagt ze. Zoiets ja, dacht ik bij mezelf, en ik vraag of het is te zien. Ze lacht. Ik leg uit dat ik meeloop omdat ik onderzoek doe naar de bibliotheek. Ze geeft aan dat ze bibliotheek een fijne plek vindt en dat de medewerkers heel vriendelijk zijn. ‘Je zit op een goede plek’, zegt ze. Na een tijdje staat de vrouw nog steeds bij de betaalautomaat. We besluiten om erheen te gaan. Als we bij haar zijn, zien we dat het niet lukt. We komen erachter dat ze is vergeten om op ‘ja’ te drukken als wordt gevraagd of ze wil pinnen. Ze is blij dat we even naar haar toe zijn gekomen en zegt voor de tweede keer, mij aankijkend, dat het personeel zo vriendelijk en behulpzaam is. (Fieldnotes)

De bibliotheek trekt met haar warmte mensen aan die nergens anders heen kunnen en biedt een huiskamer voor degenen die er geen hebben of het niet warm kunnen stoken. Echter, wat we onder huiskamer verstaan is voor iedereen anders merk ik. Veel bezoekers creëren hun eigen kleine huiskamer in de bibliotheek, hun mini ‘third place’. Ze ‘nemen zelfs hun eigen biertje mee’, vertelt de medewerkster. Gedroogde vis eten (eetkamer) en slapen (slaapkamer) mag niet, maar gebeurt wel. ‘De bibliotheek wordt inderdaad steeds meer een warme en gezellige plek’, vertelt de medewerkster. ‘Maar,’ vertelt ze verder, ‘hoe warmer en gezelliger het hier wordt, hoe meer mensen hier blijven hangen, ook mensen die minder aangenaam zijn.’ Zoals velen is deze medewerkster liever thuis als ze een warme plek moet kiezen: ‘Het kan hier ook koud zijn,’ zegt ze, ‘zeker op plekken waar het tocht.’ De ‘Warme Kamers’ van de bibliotheek laten de transformatie naar ‘mensenbieb’ zien en dat het huiskamergevoel succesvol is, ondanks dat een huiskamer niet voor iedereen hetzelfde betekent.

CURSUSAGENDA

GO opleidingen

2023

MAART
APRIL-MEI

31/03	FACILITEREN VAN COMMUNITY LIBRARIANSHIP *NIEUW*
31/03	WEERBAAR IN DE BIBLIOTHEEK *NIEUW*
05/04	INTERNET ZOEKTECHNIEKEN (BASIS)
07/04	AVG, PRIVACY EN DIGITAAL GEGEVENSBEHEER (ADVANCED)
13/04	INSTORE COMMUNICATIE IN DE BIBLIOTHEEK
14/04	INTRODUCTIE RDA EN LRM
14/04	OPLEIDING COACH DIGITAAL BURGERSCHAP
19/04	DIGITALE INFORMATIEVAARDIGHEDEN
09/05	KLANTGERICHTE E-MAILS SCHRIJVEN
16/05	COÖRDINEREN VAN VRIJWILLIGERS

GO opleidingen
school voor informatie

Meer informatie:
goopleidingen.nl/agenda
of 070-3512380

justspark

Phishing-as-a-Service:

bewuster omgaan met digitale bedreigingen.

Phishing is een vorm van oplichting waarbij oplichters proberen om gevoelige informatie van nietsvermoedende gebruikers te verkrijgen.

Phishing-as-a-Service is een dienst van Justspark. Deze dienst is ontwikkeld om medewerkers bewuster te maken van valse, schadelijke mails. Want nepberichten komen in ieders mailbox voor.

Benieuwd naar Phishing-as-a-Service voor jouw bibliotheek? Neem contact met ons op.

088 472 3426
info@justspark.com